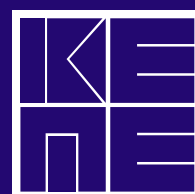

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

- Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις
- Δημοσιονομικές εξελίξεις
- Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές
- Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη

Οικονομικές

εξελίξεις

Εκδότης:

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Υπεύθυνος Σύνταξης:

Παναγιώτης Γ. Λιαργκόβας

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Σύνταξης:

Νικόλαος Ροδουσάκης

Μέλη της Επιτροπής Σύνταξης:

Κωνσταντίνος Λοίζος
Βλάσης Μισσός
Φωτεινή Οικονόμου

Γλωσσική και Τυπογραφική

Επιμέλεια:

Ελένη Σουλτανάκη

Τμήμα Εκδόσεων

Πληροφορίες:

Βούλα Δαφνιά
Τηλ.: 210 3676360

Παραγωγή:

[βιβλιοτεχνία]

Παππάς Φώτιος και ΣΙΑ Ο.Ε.

Copyright 2024

ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Αμερικής 11, Αθήνα, 106 72,
Τηλ.: +30-210-3676.300, 210-3676.350

Fax: +30-210-3630.122, 210-3611.136

Δικτυακός τόπος: www.kepe.gr

Το περιοδικό **ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ** αναρτάται στον δικτυακό τόπο www.kepe.gr
στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα.

Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στα άρθρα είναι των συγγραφέων και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαία γνώμες ή κρίσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Διατίθεται δωρεάν

Σύνοψη και Συμπεράσματα	3
1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις	8
1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης σε περίοδο σχετικής κανονικότητας, <i>Γιάννης Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος Λοΐζος</i>	8
1.2. Αποκλιμάκωση πληθωρισμού τον Μάιο σε 2,4%: Ο πληθωρισμός στα τρόφιμα υποχώρησε στο 3,1%, ωστόσο η συμβολή του στον γενικό δείκτη είναι η μεγαλύτερη, <i>Αιμιλία Μαρσέλλου</i>	17
1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ, <i>Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων Υποδείγματος Παραγόντων Έρση Αθανασίου, Αριστοτέλης Κουτρούλης, Αιμιλία Μαρσέλλου, Θεόδωρος Τσέκερης</i>	25
1.4. Με θετικές αποδόσεις στη χρηματιστηριακή αγορά ολοκληρώθηκε το πρώτο τετράμηνο του 2024, <i>Φωτεινή Οικονόμου</i>	28
1.5. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Σταθεροποίηση των ρυθμών ανάκαμψης της παγκόσμιας οικονομίας, <i>Αριστοτέλης Κουτρούλης</i>	33
2. Δημοσιονομικές εξελίξεις	39
Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών, <i>Ελισάβετ Ι. Νίτση</i>	39
3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές	47
3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας, <i>Ιωάννης Χολέζας</i>	47

3.2. Σχετική θέση του μέσου ωρομισθίου και εργαζόμενοι φτωχοί στην Ελλάδα, <i>Βλάσης Μισσός</i>	55
3.3. Η πολυδιάστατη παιδική φτώχεια στην Ελλάδα: Εμπειρικά ευρήματα από τη διαχρονική εφαρμογή ενός νέου σύνθετου δείκτη για την περίοδο 2010-2023, <i>Ειρήνη Λεριού</i>	60
4. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη	69
4.1. Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, <i>Αθανάσιος Χύμης</i>	69
4.2. Εξελίξεις στο παγκόσμιο εμπόριο και στο ελληνικό Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών, <i>Ιωάννα Κωνσταντακοπούλου</i>	75

Σύνοψη και Συμπεράσματα

Η παρούσα οικονομική συγκυρία κυριαρχείται από τις προκλήσεις του **διεθνούς περιβάλλοντος**, το οποίο χαρακτηρίζεται από χαμηλές αναπτυξιακές επιδόσεις και αυξημένους γεωπολιτικούς κινδύνους (βλ. ενότητα 1.5). Οι εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών για την παγκόσμια οικονομία είναι πιο ευνοϊκές σήμερα από ό,τι στις αρχές του έτους. Οι κίνδυνοι μιας απότομης πτώσης του ρυθμού ανάπτυξης των ΗΠΑ λόγω της περιοριστικής νομισματικής πολιτικής έχουν μειωθεί, ενώ οι περισσότερες μεγάλες οικονομίες κατάφεραν να μειώσουν τον πληθωρισμό, χωρίς να προκαλέσουν ύφεση και αύξηση της ανεργίας. Η παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα επέδειξε ανθεκτικότητα, παρά τις περιοριστικές οικονομικές πολιτικές. Οι οικονομικοί δείκτες υψηλής συχνότητας δείχνουν βελτίωση του παγκόσμιου οικονομικού κλίματος, ενώ οι βελτιωμένες επιδόσεις του διεθνούς εμπορίου και η διατήρηση της καταναλωτικής δαπάνης στις ανεπτυγμένες οικονομίες είναι ενθαρρυντικές. Ωστόσο, οι προβλέψεις για το παγκόσμιο ΑΕΠ το 2024 παραμένουν μετριοπαθείς, αναμένοντας ρυθμούς ανάπτυξης παρόμοιους με το 2023 (3,1% έως 3,2%), επηρεασμένους από το υψηλό κόστος δανεισμού, την απομάκρυνση των υποστηρικτικών δημοσιονομικών μέτρων, τη χαμηλή αύξηση της παραγωγικότητας και τις οικονομικές επιπτώσεις από τον γεωπολιτικό κατακερματισμό.

Τα δεδομένα για την **ευρωπαϊκή οικονομία** (βλ. ενότητα 1.5) δείχνουν ότι οι περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν ασθενείς ή αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Αυτό οφείλεται στο αυξημένο κόστος διαβίωσης, τα υψηλά επιτόκια, το επιβαρυνόμενο κόστος παραγωγής, την έλλειψη ώθησης από τη διεθνή ζήτηση και την επαναφορά των δημοσιονομικών κανόνων. Παρά τις δύσκολες συνθήκες, οι προβλέψεις για το 2024 υποδεικνύουν ότι οι οικονομικές συνθήκες στην ΕΕ θα βελτιωθούν, αν και η ανάκαμψη θα είναι περιορισμένη λόγω των συνεχιζόμενων πιέσεων σε σημαντικές βιομηχανικές οικονομίες όπως η Γερμανία. Μετά τις ευρωεκλογές, η ΕΕ πρέπει να καταπιαστεί με την αντιμετώπιση των τεράστιων προκλήσεων που αντιμετωπίζει. Το πώς ακριβώς θα αντιδράσει έχει τεράστια σημασία και για την ελληνική οικονομία. Το σίγουρο είναι ότι η ΕΕ θα πρέπει να εστιάσει στην ενίσχυση των οικονομικών της δομών, προωθώντας ταυτόχρονα την ανάκαμψη και τη βιωσιμότητα. Αυτό περιλαμβάνει την υιοθέτηση νέων

οικονομικών πολιτικών, την ενίσχυση του εμπορίου, και την επένδυση σε βιώσιμες τεχνολογίες. Μόνο έτσι θα καταφέρει να καλύψει το χαμένο έδαφος σε αναπτυξιακή δυναμική, ψηφιακό μετασχηματισμό, παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα έναντι των ΗΠΑ. Αναφορικά με την οικονομική πολιτική, από τις αρχές του νέου έτους θα ισχύουν οι νέοι δημοσιονομικοί κανόνες με περιορισμούς στην αύξηση των δημοσίων δαπανών και υποχρεωτική μείωση του χρέους. *Οι κανόνες αυτοί θα διαμορφώσουν ένα δημοσιονομικό πλαίσιο ήπιας λιτότητας.* Στον βαθμό που η ελληνική οικονομία αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς, άνω του 2%, δεν έχει να φοβηθεί τίποτα. Αν, όμως, οι αναπτυξιακοί ρυθμοί πέσουν, η προσπάθεια θα δυσκολέψει. Στο πεδίο του εμπορίου, η ΕΕ το επόμενο διάστημα θα βρεθεί αντιμέτωπη με την εισβολή φθηνών εισαγωγών από την Κίνα, ιδιαίτερα σε πράσινα αγαθά, όπως τα ηλεκτρικά αυτοκίνητα. Μάλιστα οι Κινέζοι έχουν βάλει στόχο να διακινούν το ένα τρίτο της παγκόσμιας αγοράς ηλεκτρικών μηχανήματων μέχρι το 2030. Αν συμβεί αυτό, οι γερμανικές και γαλλικές αυτοκινητοβιομηχανίες θα αντιμετωπίσουν τεράστιο ανταγωνισμό. Θα πιέσουν τις ηγεσίες για προστατευτισμό. Όμως, ο προστατευτισμός δεν είναι καλή λύση. Θα οδηγήσει σε απώλεια ευημερίας και χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Τέλος, η ΕΕ έχει ανάγκη από περισσότερες επενδύσεις για να χρηματοδοτήσει τα στρατηγικά σχέδια της πράσινης (και ακριβής) μετάβασης. Η Ελλάδα έχει επιπλέον ανάγκη να καλύψει το επενδυτικό της κενό. Ουσιαστικά, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να εντείνει την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων στο κράτος (π.χ. ΔΕΚΟ), στη Δικαιοσύνη και τους θεσμούς.

Η **ελληνική οικονομία** διατηρεί σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης, αλλά οι επιπτώσεις των διεθνών συνθηκών γίνονται ολοένα και πιο εμφανείς, ιδιαίτερα στις επενδύσεις και τις επιδόσεις του εξωτερικού τομέα (βλ. ενότητα 1.3). Σύμφωνα με τα νεότερα δεδομένα του ΚΕΠΕ, για το τελευταίο τρίμηνο του 2023 και το πρώτο τρίμηνο του 2024, η ελληνική οικονομία παρουσίασε ρυθμούς ανάπτυξης υψηλότερους από τον μέσο όρο της ΕΕ, αλλά χαμηλότερους από τις ευρύτερες προσδοκίες. Συγκεκριμένα, ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ υποχώρησε στο 1,3% κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2023 και ανήλθε στο 2,1% κατά το πρώτο τρίμηνο του 2024. Η ανάπτυξη στηρίχθηκε κυρίως στην αύξηση της ιδιωτικής κατανά-

λωσης, η οποία ενισχύθηκε από την άνοδο των εισοδημάτων, παρά τις πιέσεις από την αύξηση των τιμών. Για το 2024, η εκτίμηση του ΚΕΠΕ είναι για ρυθμό ανάπτυξης 1,9%. Η εκτίμηση αυτή είναι ελαφρώς χαμηλότερη από την προηγούμενή μας πρόβλεψη (2,2%), δεδομένου ότι οι ρυθμοί ανάπτυξης ήταν χαμηλότεροι από τις προηγούμενες εκτιμήσεις, χωρίς όμως να επηρεάζουν σημαντικά τη γενική πορεία της οικονομίας¹.

Το 2024 ξεκίνησε θετικά για την **ελληνική χρηματιστηριακή αγορά**, με αυξημένη κεφαλαιοποίηση και αξία συναλλαγών κατά το πρώτο τετράμηνο (βλ. ενότητα 1.4). Στην αγορά κρατικών και εταιρικών ομολόγων παρατηρήθηκε αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον, αναδεικνύοντας τον ρόλο των εταιρικών ομολόγων ως εναλλακτικής πηγής χρηματοδότησης για τις επιχειρήσεις. Οι θετικές επιπτώσεις από την ανάκτηση της επενδυτικής βαθμίδας για την Ελλάδα αποτυπώθηκαν στην πορεία των αγορών, εν αναμονή της χαλάρωσης της νομισματικής πολιτικής από την ΕΚΤ. Παρά τις θετικές προοπτικές, οι αγορές θα επηρεαστούν από τις γεωπολιτικές εξελίξεις και τον πληθωρισμό, ενώ στόχος παραμένει η αναβάθμιση από τον αμερικανικό οίκο αξιολόγησης Moody's και η επιστροφή του Χρηματιστηρίου Αθηνών στις ανεπτυγμένες αγορές.

Τα πρόσφατα νέα για τον **πληθωρισμό** είναι πολύ θετικά (βλ. ενότητα 1.2): ο πληθωρισμός έπεσε από το 3,2% τον Απρίλιο στο 2,4% τον Μάιο. Η εξέλιξη αυτή ήταν αναμενόμενη, δεδομένου ότι οι τιμές έχουν ήδη ανέβει πολύ υψηλά. Ο πληθωρισμός πυροδοτήθηκε στην Ευρωζώνη (και στη χώρα μας) από πολλούς παράγοντες: αυξημένη ζήτηση για κατανάλωση μετά την COVID-19, μείωση της προσφοράς λόγω διαταραχών στην εφοδιαστική αλυσίδα ή λόγω κλιματικής κρίσης, αύξηση της τιμής ενέργειας λόγω κρίσης στην Ουκρανία καθώς και λόγω της ευρωπαϊκής πολιτικής μετάβασης σε μηδενικούς ρύπους. Πολλοί από αυτούς τους παράγοντες έχουν χάσει την αρχική τους δύναμη και συνεπώς η ταχύτητα ανόδου των τιμών έχει αρχίσει να πέφτει. Δεν αναμένεται ωστόσο να μηδενιστούν ή να πάψουν να επιδρούν, γιατί κάποιοι θα συνεχίσουν να υπάρχουν, όπως η κλιματική κρίση που θα δημιουργεί ακραία καιρικά φαινόμενα με πλημμύρες, φωτιές και καταστροφές αγροτικών προϊόντων. Το ίδιο και η ενέργεια. Μέχρι να μεταβούμε πλήρως σε ανανεώσιμες πηγές ενέρ-

γιας, θα πληρώνουμε ακριβότερα το φυσικό αέριο (π.χ σε σχέση με τον λιγνίτη). Την ίδια επίδραση έχει και η γεωπολιτική αστάθεια στην περιοχή μας: μας αναγκάζει να δαπανούμε πολλά για την αμυντική θωράκιση. Έτσι όμως, ενισχύεται η ζήτηση, άρα και οι τιμές. Δηλαδή, η εξασθένιση του πληθωρισμού είναι αναμενόμενη. Αλλά το μεγάλο ζητούμενο είναι να χτυπηθεί η ακρίβεια, δηλαδή να έχουμε πτώση των τιμών. Συναφώς, υπάρχει και ένα κυρίαρχο ερώτημα: Γιατί στη χώρα μας πολλές τιμές σε καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες είναι υψηλότερες σε σχέση με τις αντίστοιχες τιμές σε άλλα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης; Ενδεικτικά στα είδη super market, στο γάλα, στις τηλεπικοινωνίες, στις τραπεζικές υπηρεσίες στις μεταφορές κλπ. Προφανώς υπάρχουν και εγχώριοι-δομικοί παράγοντες που κρατούν τις τιμές υψηλά και δεν επιτρέπουν την αποκλιμάκωσή τους. Δύο βασικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης ήταν (α) το κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων, ή η συγχώνευσή τους με άλλες και η αύξηση της συγκέντρωσης (π.χ στις τράπεζες, στα super markets, στην ιδιωτική υγεία κλπ.) και (β) η αύξηση της έμμεσης φορολογίας (ειδικοί φόροι κατανάλωσης, ΦΠΑ, τέλη κλπ.). Αναφορικά με το πρώτο, η συγκέντρωση ενός κλάδου στα χέρια ενός πολύ μικρού αριθμού εταιρειών, δηλαδή η δημιουργία ολιγοπωλίων, δεν είναι θετική εξέλιξη για τους καταναλωτές. Τα ολιγοπώλια χαρακτηρίζονται από περιορισμένο ανταγωνισμό, εμπόδια εισόδου, ακαμψία τιμών, ασύμμετρη πληροφόρηση και «στρατηγική» συμπεριφορά των μελών τους για τη διατήρηση υψηλότερων τιμών και κερδών (πληθωρισμός απληστίας). Αναφορικά με το δεύτερο, τα φορολογικά συστήματα των χωρών της Ευρωζώνης βασίζονται περισσότερο στην άμεση φορολογία και λιγότερο στην έμμεση. Σε εμάς συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. *Παρουσιάζει, δηλαδή, το φορολογικό μας σύστημα χαρακτηριστικά τριτοκοσμικής χώρας που αδυνατεί να φορολογήσει δίκαια με βάση τη φοροδοτική ικανότητα των ατόμων.* Συνεπώς, αποτελεσματικά μέτρα για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού και της ακρίβειας στη χώρα μας είναι αυτά που ενισχύουν τη λειτουργία του ανταγωνισμού. *Η ενίσχυση του ανταγωνισμού και η προώθηση της υγιούς επιχειρηματικότητας θα πρέπει να γίνει στοχευμένα, ανά κλάδο, καθώς είναι διαφορετικά τα προβλήματα π.χ. του αγροτικού τομέα, του μεταποιητικού τομέα, των υπηρεσιών κλπ.*² Επιπρόσθετα, στο ΚΕΠΕ θεωρούμε ότι *πρέπει να ξαναδούμε τη δομή και το ύψος*

1. Απέχει ωστόσο από τον εκτιμώμενο ρυθμό ανάπτυξης 2,9% (Κρατικός Προϋπολογισμός) και 2,5% (Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα).

2. Βλ. Εκθέσεις ΚΕΠΕ αρ. 78, Αξιολόγηση επιλεγμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που αφορούν στον ανταγωνισμό και οι επιπτώσεις τους σε βασικά οικονομικά μεγέθη, των Ρ. Καραγιάννη, Α. Κώστη, Ε. Αθανασίου, Ε. Νίτση και Ι. Χολέζα.

της έμμεσης φορολογίας³. Ιδιαίτερα όταν όλο το τελευταίο διάστημα έχουμε συνεχείς υπερβάσεις των στόχων των πρωτογενών πλεονασμάτων. Δύο είναι τα ζητήματα που πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης προσοχής στην περίπτωση αναμόρφωσης-μείωσης της έμμεσης φορολογίας (ΦΠΑ, ειδικοί φόροι καταναλώσεως): (α) ότι αυτή θα μετακυλιστεί στους καταναλωτές και δεν θα την καρπωθούν οι επιχειρήσεις και (β) ότι δεν θα κινδυνεύσει η δημοσιονομική ισορροπία. Για να διασφαλιστεί η μετακύλιση στους καταναλωτές, χρειάζονται ισχυροί ελεγκτικοί μηχανισμοί. Άρα πρώτα πρέπει να ενισχύσουμε, με κάθε μέσο, την Επιτροπή Ανταγωνισμού και μετά να προχωρήσουμε στη μείωση. Όσο για τη δημοσιονομική ισορροπία, αυτή θα μπορούσε να διασφαλιστεί, εάν ταυτόχρονα με τη μείωση των φόρων πραγματοποιούσαμε μείωση των μη μισθολογικών δαπανών. Θα μπορούσαμε, για παράδειγμα, να επανεξετάσουμε από μηδενική βάση τη χρησιμότητα όλων των οργανισμών του Δημοσίου και να συγχωνεύσουμε ή να καταργήσουμε όσους υπολειπόμενοι ή δεν παρέχουν επαρκώς ποιοτικές υπηρεσίες στους πολίτες, με στόχο τη μείωση των δημοσίων δαπανών.

Το ΚΕΠΕ παρακολουθεί επίσης με ανησυχία την εξέλιξη του **Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών** (βλ. ενότητα 4.2), το οποίο παρουσιάζει συνεχή και έντονα ελλείμματα, κυρίως λόγω του αρνητικού ισοζυγίου αγαθών (χωρίς καύσιμα και πλοία). Κάτι που αποτελεί αποτελεί δομικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Το ισοζύγιο υπηρεσιών παραμένει θετικό, βελτιώνοντας την εικόνα του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών, αλλά δεν αρκεί. Η εικόνα αυτή του ισοζυγίου θυμίζει την περίοδο πριν τη βαθιά ύφεση, καθώς οι εισαγωγές αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία βρίσκονται σε προ κρίσης επίπεδα. Ωστόσο, είναι γεγονός, ότι από το 2019 μέχρι σήμερα, οι εξαγωγές αυξήθηκαν σημαντικά. Το 2023, το μερίδιό τους στο ΑΕΠ έφτασε το 44,9%. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι, πράγματι, έχουμε διανύσει αρκετό δρόμο στην κατεύθυνση της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας. Αναμφίβολα, η εικόνα των εξαγωγών σήμερα είναι πολύ καλύτερη ακόμη και από αυτή προ οικονομικής κρίσης. Το 2008 οι συνολικές εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας ανέρχονταν σε 17,4 δισ. ευρώ και οι εισαγωγές σε 60,7 δισ. ευρώ, με συνέπεια το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου να έχει εκτιναχθεί στα 43,4 δισ. ευρώ. Στη διάρκεια της οικονομικής

κρίσης, το έλλειμμα μειώθηκε αισθητά, με τη χαμηλή εσωτερική ζήτηση να παίζει καθοριστικό ρόλο. Μειώθηκαν οι εισαγωγές, αλλά και αρκετές ελληνικές εταιρείες, ακριβώς λόγω της μειωμένης κατανάλωσης εντός Ελλάδας, αναζήτησαν και βρήκαν διέξοδο για τα προϊόντα τους εκτός συνόρων. Το 2015, τη χρονιά που επιβλήθηκαν τα capital controls, οι εξαγωγές ανέρχονταν συνολικά σε 25,50 δισ. ευρώ, ενώ οι εισαγωγές είχαν υποχωρήσει στα 42,60 δισ. ευρώ, με το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου τη χρονιά εκείνη να διαμορφώνεται στα 17,10 δισ. ευρώ. Πίσω όμως από αυτή τη θετική εξέλιξη υπάρχει ένα «αγκάθι»: το μείγμα των ελληνικών εξαγωγών δεν έχει αλλάξει προς την κατεύθυνση προϊόντων με υψηλότερη προστιθέμενη αξία. Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποιήσαμε στο ΚΕΠΕ, από το 2008 μέχρι το 2023, η συνολική αξία των εξαγωγών αγαθών σχεδόν τριπλασιάστηκε (+193%), καθώς αυξήθηκε από τα 17,4 στα 50,9 δισ. ευρώ (σε αυτό το ποσό περιλαμβάνονται και οι εξαγωγές πετρελαιοειδών)⁴. Όμως, το μείγμα των εξαγωγών παρέμεινε διαχρονικά «φτωχό»: Σωρευτικά, η αύξηση των εξαγωγών προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα ήταν της τάξεως του 170%. Η αξία τους ανήλθε στα 10,85 δισ. ευρώ το 2023 και στο ποσό αυτό περιλαμβάνεται η τεράστια αύξηση των διεθνών τιμών του ελαιόλαδου. Παρατηρώντας τις εξαγωγές των υπολοίπων αγαθών, δηλαδή πλην πετρελαιοειδών και αγροδιατροφικών, βλέπουμε ότι αυτές παρουσίασαν μείωση 4,2%. Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, είμαστε τελευταίοι στις κατά κεφαλήν εξαγωγές μεταξύ ευρωπαϊκών κρατών με παρόμοιο ή και μικρότερο πληθυσμό από εμάς (π.χ. Πορτογαλία, Σουηδία, Τσεχία, Αυστρία, Ελβετία, Ουγγαρία) και από το Ισραήλ. Επίσης, χώρες που πέρασαν παρόμοια οικονομική κρίση με την Ελλάδα, (π.χ. Πορτογαλία) έχουν αυξήσει τις εξαγωγές τους σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι το έχει πράξει η ελληνική οικονομία. (βλ. ενότητα 4.1)

Προκειμένου να αυξηθούν περαιτέρω οι ελληνικές εξαγωγές στην κατεύθυνση προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία, είναι απαραίτητο να υιοθετηθούν στρατηγικές που θα ενισχύσουν περισσότερο την ανταγωνιστικότητα και την καινοτομία της ελληνικής οικονομίας. Καταρχάς, η αύξηση των επενδύσεων στην έρευνα και ανάπτυξη (R&D) είναι κρίσιμη για τη δημιουργία καινοτόμων προϊόντων. Αυτό

3. Βλ. Εκθέσεις ΚΕΠΕ αρ . 82, *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ*, του Βλ. Μισοού.

4. ΚΕΠΕ, Αναλύσεις Επικαιρότητας, «Πλεονασματικό το εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων παρά την κόπωση στις υπόλοιπες εξαγωγές», 3/2024.

μπορεί να επιτευχθεί μέσω κινήτρων για τις επιχειρήσεις να επενδύσουν σε R&D και μέσω συνεργασιών μεταξύ πανεπιστημίων και βιομηχανίας. Παράλληλα, η βελτίωση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού είναι θεμελιώδης. Προγράμματα κατάρτισης και αναβάθμιση των σπουδών σε τεχνολογικά και επιστημονικά πεδία μπορούν να ενισχύσουν την παραγωγικότητα. Η υποστήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) αποτελεί επίσης κρίσιμο παράγοντα. Παρέχοντας κίνητρα και υποστήριξη για την ανάπτυξή τους, όπως πρόσβαση σε χρηματοδότηση και διεθνείς αγορές, οι ΜΜΕ μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην εξαγωγική προσπάθεια της χώρας. Επιπλέον, η βελτίωση των υποδομών, όπως των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών και της ενέργειας, είναι καίρια για την υποστήριξη της παραγωγικής διαδικασίας και της διανομής προϊόντων. Ακόμη, η διεύρυνση των διεθνών συνεργασιών και η προώθηση της εικόνας των ελληνικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές μέσω στρατηγικών marketing είναι ζωτικής σημασίας. Η στροφή προς τη βιώσιμη παραγωγή και την πράσινη ανάπτυξη μπορεί να προσδώσει προστιθέμενη αξία στα ελληνικά προϊόντα, καθιστώντας τα πιο ελκυστικά. Τέλος, η μείωση της γραφειοκρατίας και η παροχή φορολογικών κινήτρων μπορούν να διευκολύνουν τις επιχειρήσεις στην ανάπτυξη και την εξαγωγή προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας.

Η **ελληνική αγορά εργασίας** αντιμετωπίζει προκλήσεις, με τις αποδοχές να παραμένουν χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ27 (βλ. ενότητα 3.1 και ενότητα 3.2). Στη βάση αυτή, είναι σημαντικό να κάνουμε πέντε παρατηρήσεις για τις καθαρές αποδοχές από μισθωτή εργασία των νοικοκυριών:

1. Οι αποδοχές διαφέρουν μεταξύ των διαφορετικών τύπων νοικοκυριών.
2. Οι αποδοχές στην Ελλάδα αυξήθηκαν τα τελευταία δέκα έτη (2013- 2023) περίπου με τον ίδιο ρυθμό για όλους τους τύπους νοικοκυριών.
3. Παρά την αύξηση των αποδοχών, η σύγκριση με τις αποδοχές προ κρίσης, ήτοι το 2009, είναι αποκαλυπτική και ταυτόχρονα αποκαρδιωτική.
4. Στην Ελλάδα οι αποδοχές είναι μικρότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ27 για όλους τους τύπους νοικοκυριών και στα δύο χρονικά σημεία (2013 και 2023). Μάλιστα, η διαφορά δεν είναι ίδια μεταξύ των τύπων νοικοκυριών.
5. Τα τελευταία χρόνια, παρά τη βελτίωση των συνθηκών στην αγορά εργασίας και την αύξηση των αποδοχών που τη συνόδευσε, επειδή ο ρυθμός αύξησης των αποδοχών ήταν μικρότερος

από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, η διαφορά στις αποδοχές μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ27 διευρύνθηκε.

Ενώ κατά τη διάρκεια της κρίσης στην Ελλάδα η ανεργία αυξήθηκε απότομα, ξεπερνώντας ακόμα και το επίπεδο του 25%, πολλές και πολλοί, που διατήρησαν τις θέσεις εργασίας τους, αντιμετώπισαν χαμηλές αμοιβές ή πολύχρονη στασιμότητα στις αποδοχές τους και σταδιακά έγιναν **εργαζόμενοι φτωχοί**. Σύμφωνα με την Eurostat, οι εργαζόμενοι φτωχοί ορίζονται ως το ποσοστό του πληθυσμού που παρότι εργάζεται (είτε σε σχέση μισθωτής εργασίας, είτε με αυτοαπασχόληση), το ατομικό διαθέσιμο εισόδημά του βρίσκεται κάτω από το κατώφλι φτώχειας. Κατά συνέπεια, το μέτρο αποτελεί ένδειξη του κατά πόσο η εργασία που προσφέρεται σε μία οικονομία δεν αποτελεί ικανό παράγοντα διεξόδου από την εισοδηματική φτώχεια. Η ύπαρξη εργαζομένων φτωχών δεν περιορίζεται μόνο στις αμοιβές. Υπάρχουν και άλλοι παράγοντες όπως, τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, η λειτουργία των θεσμών, καθώς και οι έμφυλες διακρίσεις, ο συνδυασμός των οποίων επηρεάζει το ύψος του εισοδήματος. Για παράδειγμα, σε ό,τι αφορά τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, μία εργαζόμενη μερικής απασχόλησης που διαβιούσε σε ένα νοικοκυριό υψηλού εισοδήματος διαφεύγει τη φτώχεια, σε αντίθεση με μία αντίστοιχη εργαζόμενη που διαβιούσε σε νοικοκυριό χαμηλού εισοδήματος. Στο ΚΕΠΕ, ακολουθήσαμε δύο διαφορετικές προσεγγίσεις μέτρησης της φτώχειας των εργαζομένων. Η πρώτη προσέγγιση ακολουθεί την επίσημη μέτρηση της σχετικής φτώχειας και εξετάζει το ποσοστό των ατόμων που, αν και εργάζονται, το διαθέσιμο εισόδημά τους παραμένει χαμηλότερο του 60% του διάμεσου εισοδήματος. Σύμφωνα με αυτόν τον δείκτη, από το 2009 έως και το 2015, οι εργαζόμενοι φτωχοί κυμαίνονται μεταξύ του 14% έως 15%. Έκτοτε, το ποσοστό μειώνεται και καταλήγει σε λιγότερο από 10% το 2022. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, λιγότεροι από 1 στους 10 εργαζόμενους εκτιμάται να ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. Ο εναλλακτικός δείκτης μέτρησης της φτώχειας (δείκτης σταθερού ορίου φτώχειας) παρουσιάζει το ποσοστό των εργαζομένων φτωχών, το διαθέσιμο εισόδημα των οποίων είναι μικρότερο από εκείνο του 2009. Ο βασικός λόγος που οδηγεί στην ανάγκη της εν λόγω διαφοροποίησης είναι ότι, εφόσον το κατώφλι φτώχειας συνδέεται με το εκάστοτε διάμεσο εισόδημα, σε περιόδους σημαντικής συρρίκνωσης του εισοδήματος, το κατώφλι φτώχειας μειώνεται εξίσου σημαντικά, υποεκτιμώντας το επίπεδο εισοδηματικής φτώχειας. Συνεπώς, σύμφωνα με τα αποτελέσματα του εναλλακτικού ορισμού, το 2015,

περίπου το 40% των εργαζομένων όλων των κατηγοριών ζούσε με διαθέσιμο εισόδημα μικρότερο του ορίου φτώχειας του 2009, ενώ, μέχρι και το 2022, η επίδραση της μακράς ύφεσης της ελληνικής οικονομίας στα εισοδήματα των εργαζομένων δεν είχε επανέλθει στα προ κρίσης, επίπεδα. Δεν χωράει αμφιβολία ότι, σε σύγκριση με τις χώρες της ΕΕ27, η Ελλάδα έχει διέλθει μια μακρά περίοδο περικοπών και στασιμότητας των αμοιβών εργασίας. Οι νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται αντιστοιχούν σε χαμηλότερες αποδοχές και σχετικά, περισσότερες ώρες εργασίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, κατά το 2022, το 23,1% των εργαζομένων (περίπου 1 στους

4) να υπολογίζεται ότι διαβιοί με διαθέσιμο εισόδημα χαμηλότερο του κατωφλιού φτώχειας του 2009. Το φαινόμενο των εργαζομένων φτωχών οφείλει να αποτελέσει επίκεντρο της αναπτυξιακής ατζέντας της χώρας. Η αύξηση της απασχόλησης, μέσα από τη δημιουργία καλά αμειβόμενων και ποιοτικών, θέσεων εργασίας, αποτελεί παράγοντα εκ των ων ουκ άνευ για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στη χώρα μας.

*Καθηγητής ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ. ΛΙΑΡΓΚΟΒΑΣ
Πρόεδρος του Δ.Σ. και
Επιστημονικός Διευθυντής του ΚΕΠΕ*

1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 54, 2024, σσ. 8-16

1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης σε περίοδο σχετικής κανονικότητας

1.1.1. Εισαγωγή - Εγχώρια και εξωτερική ζήτηση για το 2023

Γιάννης Παναγόπουλος

Στην ενότητα αυτή καταγράφονται οι μακροοικονομικές τάσεις της ενεργού ζήτησης μέχρι το τέλος του 2023 αλλά και το οικονομικό κλίμα έως τον Απρίλιο του 2024. Κατ' επέκταση η ανάλυση των στοιχείων, που απεικονίζονται εδώ, αναφέρεται σε ένα έτος (2023) κατά το οποίο έχουν σταδιακά ενσωματωθεί οι αρνητικές επιδράσεις από το ενεργειακό αλλά όχι κατ' ανάγκη και το πληθωριστικό πρόβλημα.

Με βάση τα ετήσια στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών* της ΕΛΣΤΑΤ, όπως αυτά εμφανίζονται στον Πίνακα 1.1.1, για το 2023, παρατηρούμε μια θετική μεν αλλά μικρότερη μεταβολή του ρυθμού μεγέθυνσης της οικονομίας, στο σύνολό της, σε σχέση με το 2022. Πιο συγκεκριμένα, σε αντίθεση με την υψηλή μεγέθυνση του 2022 (5,37%), το 2023 έχουμε μια μικρότερη μεγέθυνση της τάξης του 1,95%. Θα μπορούσαμε μάλιστα εν συντομία να επισημάνουμε εδώ ότι όλοι οι επιμέρους μακροοικονομικοί παράγοντες για τη μεγέθυνση αυτή του 2023 ήταν σε σχετικά μικρότερες τιμές από τους αντίστοιχους του 2022. Τη μεγαλύτερη αύξηση είχαν οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (3,89%) και ακολουθούσαν οι συνολικές εξαγωγές της χώρας (2,81%). Με σχεδόν ταυτόσημη αύξηση ήταν η ιδιωτική και η δημόσια κατανάλωση (με 1,56% και 1,55%, αντίστοιχα).

Για τις υπάρχουσες συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης, οι οποίες καταγράφονται και στο Διάγραμμα 1.1.1α, καταδεικνύεται η θετική συνεισφορά τόσο της ιδιωτικής όσο και της δημόσιας κατανάλωσης, με συνεισφορές στο 1,28 και 0,54 αντίστοιχα. Αρνητική για πρώτη φορά, τουλάχιστον από το 2021, ήταν η συνεισφορά των *ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου* (-0,85). Εν κατακλείδι, όπως παρουσιάζεται και στον Πίνακα 1.1.1 αλλά και το Διάγραμμα 1.1.1α, η εν γένει συμβολή της εγχώριας ζήτησης κρίνεται,

για το 2023, θετική ως παράγοντας μεγέθυνσης του ΑΕΠ (1,91).

Σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή του εγχώριου αλλά και του εξωτερικού τομέα ζήτησης (δηλαδή της εγχώριας ζήτησης και του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών) στη μεταβολή του ΑΕΠ, για το 2023, τα πράγματα κρίνονται θετικά για όλες τις συνιστώσες (Διάγραμμα 1.1.1.β). Συγκεκριμένα, το τελευταίο τρίμηνο του 2023, η συμβολή της εγχώριας ζήτησης, του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών αλλά και της μεταβολής των αποθεμάτων στη μεγέθυνση του ΑΕΠ ήταν 1,91, 0,93 και 0,47, αντίστοιχα.

Στην πορεία του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ), ως μελλοντικού «πληρεξούσιου» της ζήτησης, καταγράφονται, στο Διάγραμμα 1.1.2, οι προσδοκίες νοικοκυριών και επιχειρήσεων για την περίοδο 1/2023-4/2024. Εάν αφαιρέσουμε τον Φεβρουάριο του 2024, κατά τον οποίο είχαμε μια απότομη πτώση του ΔΟΚ στις 104,9 μονάδες, από τον Οκτώβριο του 2023 και εντεύθεν έχουμε μια συνεχή άνοδο του δείκτη, φθάνοντας τον Απρίλιο του 2024 στις 108,5 μονάδες. Εν κατακλείδι οι προσδοκίες των νοικοκυριών και επιχειρήσεων δείχνουν να κινούνται σε θετικό έδαφος για το τρέχον έτος (2024).

Παρακάτω ακολουθεί μια πιο αναλυτική αναφορά σχετικά με τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών της χώρας στο ΑΕΠ για όλο το 2023, αλλά και ειδικότερα για το τελευταίο τρίμηνο του 2023.

Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών

Αναφορικά τώρα με τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ για όλο το 2023, να αναφέρουμε ότι διαμορφώθηκε στις 0,47 μονάδες εν αντιθέσει με τις -0,95 μονάδες του 2022 (Πίνακας 1.1.1). Εξάλλου στον ίδιο πίνακα παρατηρούμε την αύξηση του συνόλου των εξαγωγών το 2023 κατά 2,81%, εν αντιθέσει με τη μικρότερη σχετικά αύξηση των συνολικών εισαγωγών το ίδιο έτος (1,36%). Αναλυτικότερα θα αναφερθούμε εδώ ξεχωριστά για τον ρυθμό μεταβολής των αγαθών και ξεχωριστά για τον ρυθμό μεταβολής των υπηρεσιών και στις δύο ενότητες (εξαγωγών και εισαγωγών). Ξεκινώντας από τις εξαγωγές, να υπογραμμίσουμε ότι σε ό,τι αφορά τις υπηρεσίες, οι οποίες αποτελούν και το σχετικά μικρότερο τμήμα των εξαγωγών, παρου-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1.1 Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη

(μη εποχικά διορθωμένα)

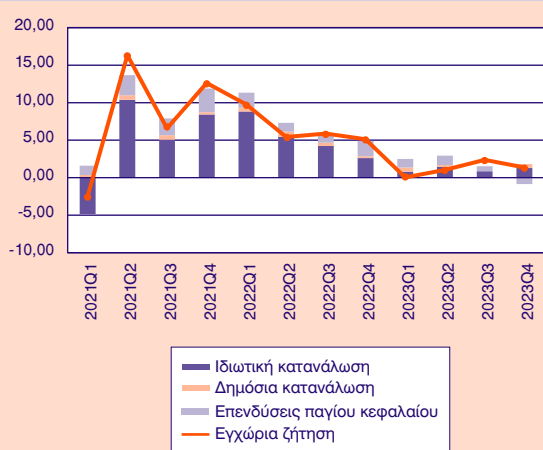
	Σε εκατ. ευρώ (σε τρέχουσες τιμές)	Ετήσια % μεταβολή (σε σταθερές τιμές)	
	2023	2022	2023
Ιδιωτική κατανάλωση	150.788	7,55	1,56
Δημόσια κατανάλωση	43.436	2,29	1,55
Επενδύσεις παγίου κεφαλαίου	30.618	11,65	3,89
Εγχώρια ζήτηση*	224.842	6,97	1,87
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	98.846	6,25	2,81
Εξαγωγές αγαθών	49.868	3,58	1,67
Εξαγωγές υπηρεσιών	48.979	9,28	4,03
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	109.686	7,70	1,36
Εισαγωγές αγαθών	82.564	8,55	0,87
Εισαγωγές υπηρεσιών	27.122	3,33	2,94
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (% ΑΕΠ)	-4,92		
ΑΕΠ	220.141	5,37	1,95
Συμβολή στη μεταβολή του ΑΕΠ			
Εγχώρια ζήτηση*		6,80	1,91
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών		-0,95	0,47
Μεταβολή αποθεμάτων		-0,08	0,93

Πηγή: Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί.

* Χωρίς τη μεταβολή των αποθεμάτων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.1α

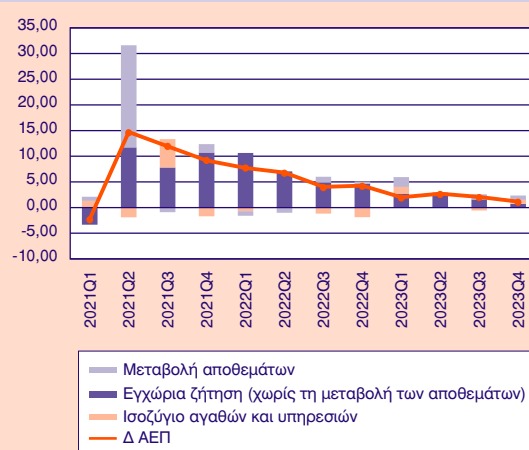
Επιμέρους συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

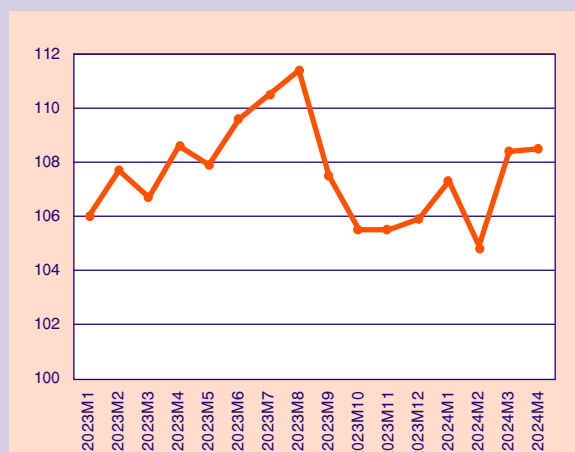
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.1β

Εγχώρια και καθαρή εξωτερική ζήτηση

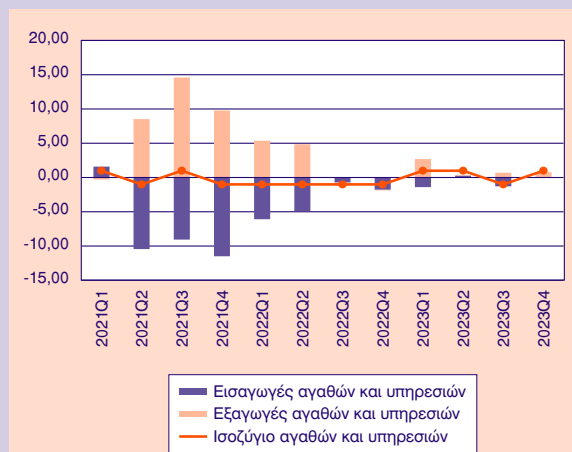
Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.2
Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (2023/1-2024/4)

Πηγή: Eurostat.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.3
Επιμέρους συνιστώσες της εξωτερικής ζήτησης

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

σίασαν ετήσια αύξηση της τάξης του 4,03%, ενώ τα αγαθά, που είναι συνήθως και το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγών, παρουσίασαν μικρότερη μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 1,67%. Από την πλευρά των εισαγωγών, οι υπηρεσίες είχαν μια μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 2,94%, ενώ τα αγαθά είχαν μικρότερη μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 0,87%.

Σε ό,τι αφορά τα αποτελέσματα από το τελευταίο τρίμηνο του 2023 (Διάγραμμα 1.1.3), παρατηρούμε και εδώ τη σαφώς θετική συνεισφορά των εξαγωγών στο ΑΕΠ που εκτιμάται στις 0,78 μονάδες, ενώ, από την άλλη πλευρά, την αρνητική συνεισφορά των εισαγωγών στο ΑΕΠ που ήταν της τάξης των -0,01 μονάδων. Έτσι, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, το καθαρό αποτέλεσμα για το 2023Q4 ήταν θετικό (0,77 μονάδες).

1.1.2. Ιδιωτική κατανάλωση

Κωνσταντίνος Λοΐζος

1.1.2.1. Η ιδιωτική καταναλωτική δαπάνη διακυμάνθηκε χωρίς να επηρεαστεί σημαντικά το 2023

Σύμφωνα με τα τριμηνιαία εποχικά διορθωμένα στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών*¹, η ιδιωτική κατανά-

λωση των νοικοκυριών και των ΜΚΙΕΝ² αυξήθηκε από 37.012 εκατ. ευρώ, σε τρέχουσες τιμές, στο πρώτο τρίμηνο του 2023 σε 37.618 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο, 37.768 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο και 38.390 εκατ. ευρώ στο τελευταίο τρίμηνο του έτους. Αντίθετα, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου με έτος αναφοράς το 2015, η ιδιωτική κατανάλωση αυξήθηκε από 33.856 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο σε 34.125 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του 2023, αλλά μειώθηκε σε 33.936 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο του έτους, πριν αυξηθεί ξανά σε 34.407 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο. Σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών³ σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, βάσει των εποχικά διορθωμένων στοιχείων αλυσωτών δεικτών όγκου, η ιδιωτική κατανάλωση παρουσίασε θετικούς και αυξανόμενους ρυθμούς στα δύο πρώτα τρίμηνα, ήτοι 0,2% στο πρώτο τρίμηνο του 2023 και 0,8% στο δεύτερο τρίμηνο, αλλά αρνητικό ρυθμό μεταβολής -0,6% στο τρίτο τρίμηνο, πριν επιτύχει νέο θετικό ρυθμό μεταβολής 1,4% στο τέταρτο τρίμηνο. Σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, οι αντίστοιχοι ρυθμοί ήταν 1,1%, 2,1%, 1,2% και 1,8%, παρουσιάζοντας και εδώ αντίστοιχες διακυμάνσεις.

Η ιδιωτική κατανάλωση ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 68,50%, κατά μέσο όρο, κατά το 2023, ελαφρώς χαμηλότερη από τον μέσο όρο της το 2022 (68,91%), ενώ η δημόσια κατανάλωση ήταν 19,73% της συνο-

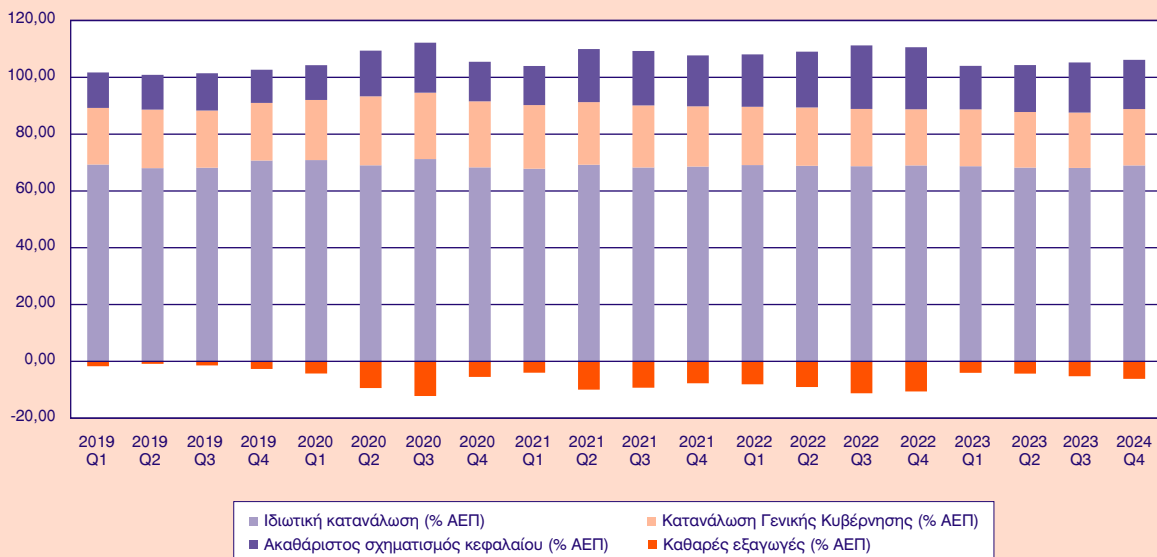
1. Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί, Δελτίο Τύπου ΕΛΣΤΑΤ, 7 Μαρτίου 2024.

2. Μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά.

3. Οι ποσοστιαίες μεταβολές υπολογίζονται με τον τύπο $\frac{X_t - X_{t-1}}{X_{t-1}}$.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.4

Εξέλιξη της ιδιωτικής κατανάλωσης και των άλλων συνιστωσών της ζήτησης ως ποσοστού του ΑΕΠ (προσέγγιση δαπάνης) (εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

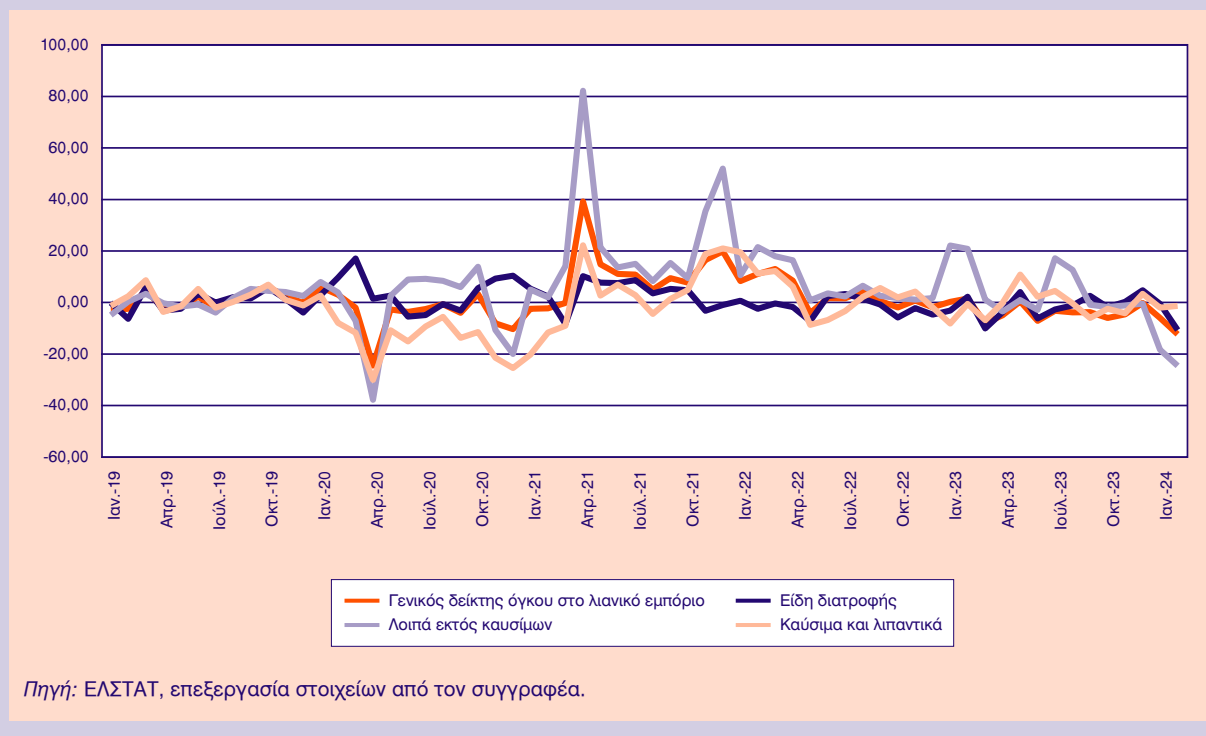
λικής δαπάνης (20,24% του ΑΕΠ το 2022). Επιπλέον, ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου (παγίου κεφαλαίου και μεταβολής αποθεμάτων) ήταν, κατά μέσο όρο, το 2023 το 16,69% του ΑΕΠ, μειωμένος σε σχέση με τον μέσο όρο του το 2022 (20,58% του ΑΕΠ), ενώ το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο υποδιπλασιάστηκε, κατά μέσο όρο, ως ποσοστό του ΑΕΠ από -9,73%, κατά μέσο όρο, το 2022 σε -4,92% του ΑΕΠ το 2023. Με βάση τα παραπάνω δεδομένα, κατά το 2023 η ιδιωτική καταναλωτική δαπάνη παρουσίασε αυξητική τάση σε τρέχουσες τιμές, αλλά σε αλυσιωτούς δείκτες όγκου διακυμάνθηκε, ενώ το μερίδιό της στο ΑΕΠ μειώθηκε, κατά μέσο όρο, το 2023 σε σχέση με τον μέσο όρο του 2022. Άλλωστε, σε όρους ποσοστιαίας συμμετοχής στο ΑΕΠ, η πτώση των μεριδίων της δημόσιας κατανάλωσης και των ακαθάριστων επενδύσεων μεταξύ 2022 και 2023 αντισταθμίστηκε από τη σημαντική μείωση του εμπορικού ελλείμματος ως ποσοστού του ΑΕΠ το 2023 σε σχέση με το 2022 (Διάγραμμα 1.1.4). Η μείωση του εμπορικού ελλείμματος ως ποσοστού συμμετοχής στο ΑΕΠ χαρακτηρίζεται καταρχάς θετική, όμως αντανakλά αντίστοιχη μείωση κυρίως των επενδύσεων και της δημόσιας κατανάλωσης και λιγότερο του ποσοστού συμμετοχής της καταναλωτικής δαπάνης στο ΑΕΠ και, επομένως, δεν μεταβάλλει τη σύνθεση του ΑΕΠ προς όφελος της αύξησης της παραγωγικής δυναμικότητας της οικονομίας.

Διατηρήθηκαν οι αρνητικοί μέσοι ρυθμοί στο λιανικό εμπόριο

Η εξέλιξη του λιανικού εμπορίου σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών του γενικού δείκτη όγκου ήταν αρνητική, κατά μέσο όρο, στο πρώτο δίμηνο του 2024 (-9,19%), σε σχέση με τους αντίστοιχους μήνες του προηγούμενου έτους βάσει των μηνιαίων στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1.1.5. Άλλωστε αρνητικοί ήταν οι μέσοι ρυθμοί στον γενικό δείκτη καθ' όλο το 2023 (-3,28%), σε αντίθεση με τους θετικούς μέσους ρυθμούς του 2022 (3,53%). Στα είδη διατροφής παρατηρούνται οι ίδιες εξελίξεις για το πρώτο δίμηνο του 2024 (μέσος ρυθμός -5,59%) και το έτος 2023 (μέσος ρυθμός -1,23%), αλλά σε αυτή την περίπτωση και ο μέσος ρυθμός το 2022 ήταν αρνητικός (-1,43%). Στα καύσιμα η τάση του γενικού δείκτη επιβεβαιώνεται, καθώς παρατηρείται αρνητικός μέσος ρυθμός μεταβολής του δείκτη στο πρώτο δίμηνο του 2024 (-1,65%), αρνητικός μέσος ρυθμός μεταβολής επίσης το έτος 2023 (-0,63%), αλλά θετικός ρυθμός μεταβολής το προηγούμενο από αυτό έτος 2022 (3,56%). Τέλος, στα άλλα είδη εκτός καυσίμων τους θετικούς ρυθμούς μεταβολής του σχετικού δείκτη το 2022 (7,23%) και 2023 (5,36%) διαδέχτηκε υψηλός αρνητικός μέσος ρυθμός μεταβολής το πρώτο δίμηνο του 2024 (-21,45%). Επομένως, η συνολική εικόνα δεν είναι ενθαρρυντική για το λιανικό εμπόριο στο πρώτο

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.5

Ποσοστιαίες μεταβολές γενικού δείκτη όγκου και δεικτών στις κύριες κατηγορίες καταστημάτων στο λιανικό εμπόριο

δίμηνο του 2024 με αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής σε όλους τους δείκτες, ενώ παρέμεινε σε αρνητικά επίπεδα σε μέσους όρους ποσοστιαίων μεταβολών σε όλους τους δείκτες, πλην των άλλων ειδών εκτός καυσίμων, και σε όλο το έτος 2023.

Ασαφείς διακυμάνσεις των προσδοκιών στο λιανικό εμπόριο

Από τους δημοσιευμένους από την Eurostat δείκτες εμπιστοσύνης, όπως παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1.1.6, παρατηρούνται διακυμάνσεις και των δύο δεικτών προσδοκιών κατά τα δύο τελευταία έτη και το πρώτο τετράμηνο του 2024. Ωστόσο, η εικόνα ήταν πιο σαφής το 2022, όταν ο δείκτης εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο εμφάνισε τάση μείωσης στους δέκα από τους δώδεκα μήνες του έτους εκείνου με μέσο ρυθμό -3,80%. Κατά το ίδιο έτος, ο δείκτης εμπιστοσύνης καταναλωτών παρουσίασε τάση μείωσης στους μισούς μήνες του έτους με μέσο ρυθμό μεταβολής πολύ κοντά στο μηδέν (0,02%). Αντίθετα, το 2023 ο δείκτης εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο μειώθηκε μόλις σε τρεις μήνες από τους δώδεκα και έτσι εμφάνισε θετικό μέσο ρυθμό μεταβολής 0,21%, ενώ ο δείκτης εμπιστοσύνης καταναλωτών μειώθηκε σε

επτά από τους μήνες του έτους με μηδενικό ετήσιο μέσο ρυθμό. Τέλος, στο πρώτο τετράμηνο του 2024 ο δείκτης εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο εμφάνισε τάση μείωσης σε τρεις από τους μήνες αυτούς με μέσο ρυθμό -0,49% και ο δείκτης εμπιστοσύνης καταναλωτών σε δύο μήνες με μέσο ρυθμό μεταβολής σχεδόν μηδενικό (0,01%). Συμπερασματικά, η αβεβαιότητα των εξελίξεων στο λιανικό εμπόριο επιβεβαιώνεται από την ασαφή διακύμανση των σχετικών δεικτών. Το θετικό στοιχείο από αυτή την εξέλιξη είναι ότι δεν παρατηρείται μία συνεπής καθοδική τάση, ενώ το αρνητικό στοιχείο είναι πως η ανοδική τάση που είχε παρατηρηθεί τουλάχιστον στον δείκτη εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο το 2020 και 2021 δεν φαίνεται να έχει συνέχεια κατά το επόμενο χρονικό διάστημα.

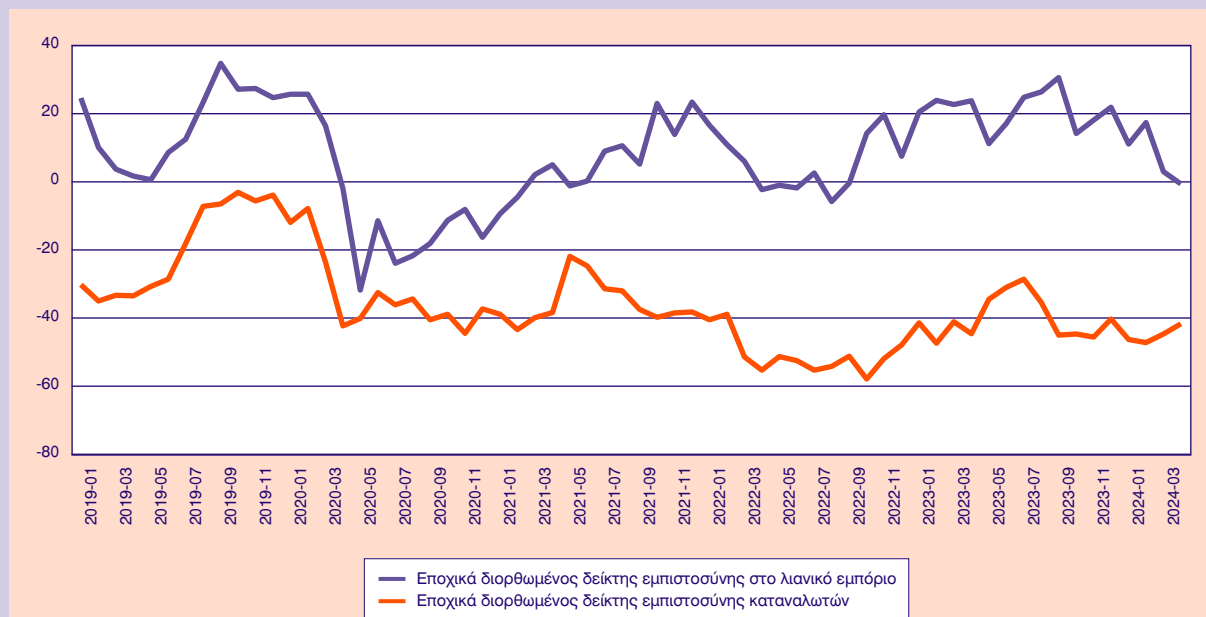
1.1.2.2. Επενδύσεις

Αρνητικές οι εξελίξεις για τις ακαθάριστες επενδύσεις το 2023

Ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου αυξήθηκε από 7.440 εκατ., στο πρώτο τρίμηνο του 2023 σε τρέχουσες τιμές, σε 7.560 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο και σε 7.989 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο, αλλά

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.6

Δείκτες εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο

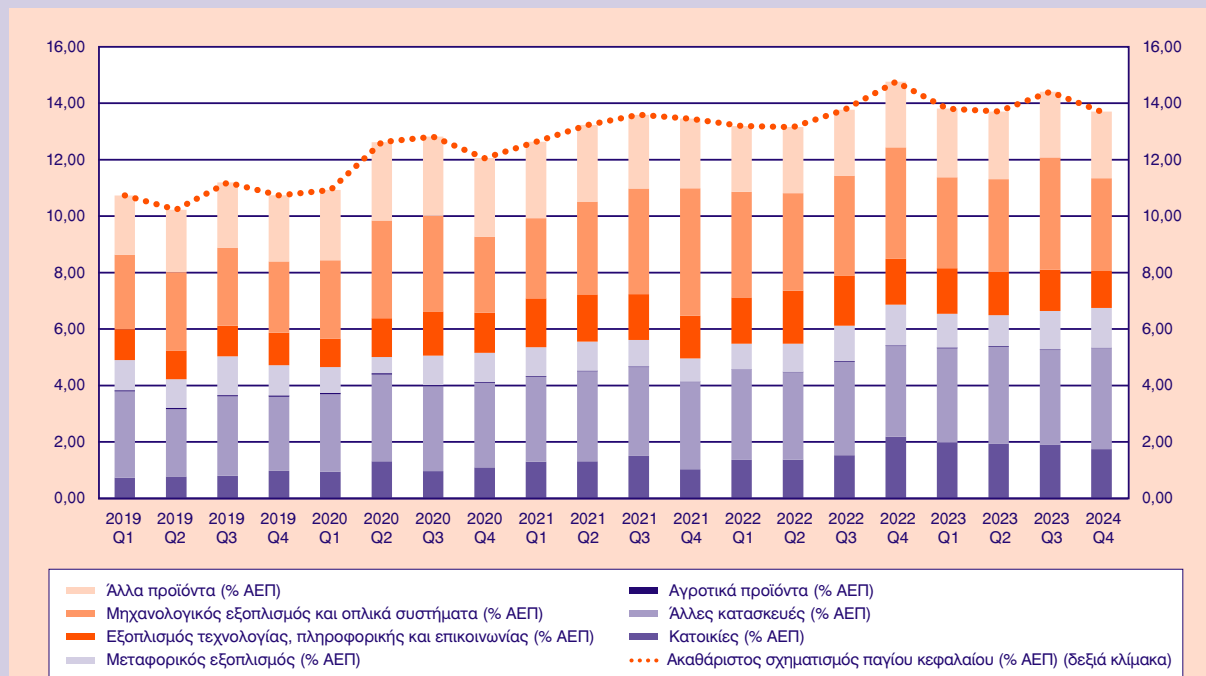

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.7

Εξέλιξη των επενδύσεων και της σύνθεσής τους ως ποσοστού του ΑΕΠ

(εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

μειώθηκε στα 7.628 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο του έτους. Αντίθετα, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου, ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου παρουσίασε συνεχή μείωση, από 7.113 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2023 σε 7.072 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο, 6.921 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο και 6.740 εκατ. ευρώ στο τελευταίο τρίμηνο του 2023. Σε όρους ρυθμού μεταβολής ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, αρχικά παρατηρείται μία ανοδική τάση με ρυθμούς μεταβολής των ακαθάριστων επενδύσεων 8,2% για το πρώτο τρίμηνο και 9,2% για το δεύτερο τρίμηνο, ενώ στο τρίτο τρίμηνο παρατηρείται επιβράδυνση της ανοδικής τάσης με μειωμένο θετικό ρυθμό 4,8% και, τελικά, στο τέταρτο τρίμηνο αντιστροφή της τάσης με αρνητικό ρυθμό -5,7%. Ωστόσο, όσον αφορά τους ρυθμούς μεταβολής σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, η τάση είναι σαφώς αρνητική σε όλα τα τρίμηνα του 2023 με αυξανόμενη ένταση, καθώς οι σχετικές ποσοστιαίες μεταβολές λαμβάνουν τιμές -0,5% στο πρώτο, -0,6% στο δεύτερο, -2,1% στο τρίτο και -2,6% στο τέταρτο τρίμηνο του 2023, σύμφωνα με τα εποχικά διορθωμένα στοιχεία αλυσωτών δεικτών όγκου.

Η εξέλιξη των επενδύσεων (ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου) ως ποσοστού του ΑΕΠ (Διάγραμμα 1.1.7) παρουσίασε πτωτική τάση, κατά μέσο όρο, το 2023 με ρυθμό μεταβολής -1,74%, σε αντίθεση με τον

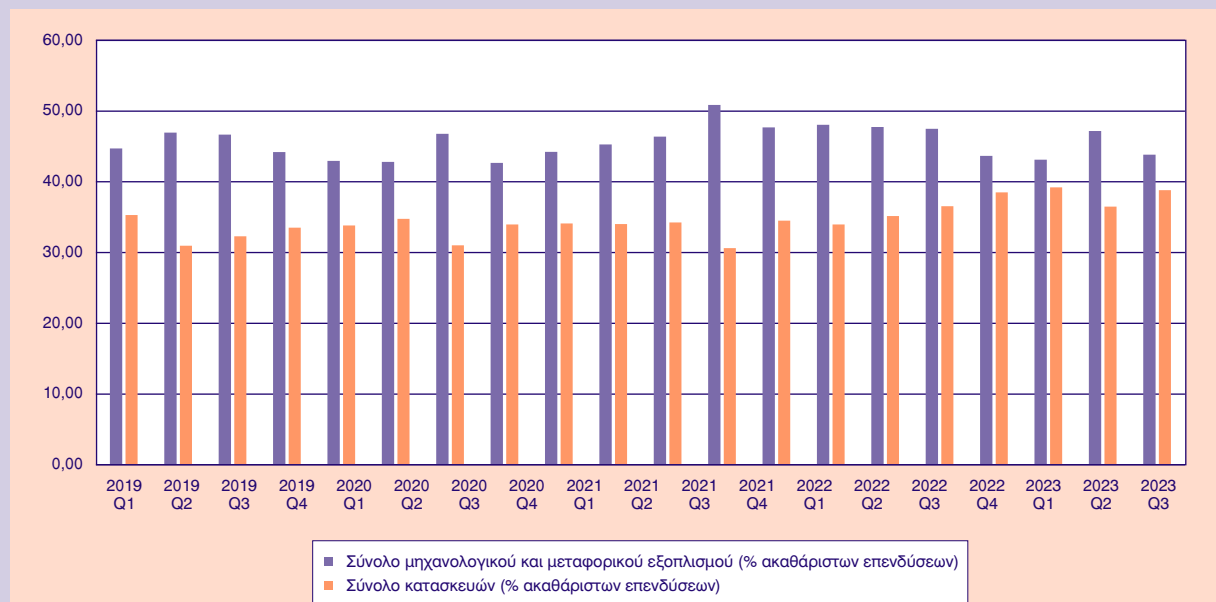
θετικό μέσο ρυθμό μεταβολής το 2022 (2,41%). Το ίδιο ισχύει και για τις δύο κύριες συνιστώσες των ακαθάριστων επενδύσεων. Όσον αφορά τον μηχανολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό ως ποσοστό του ΑΕΠ, τη θετική μέση ετήσια ποσοστιαία μεταβολή 0,77% για το 2022 διαδέχεται η αρνητική ποσοστιαία μεταβολή -3,15% για το 2023, ενώ οι κατασκευές (τόσο οι κατοικίες όσο και οι άλλες κατασκευές) ως ποσοστό του ΑΕΠ από τη μέση θετική ποσοστιαία μεταβολή 7,11% το 2022 κατέγραψαν αρνητικό μέσο ρυθμό μεταβολής -0,35% κατά το 2023. Η μείωση της συμμετοχής των ακαθάριστων επενδύσεων στο ΑΕΠ κατά το 2023, η οποία άλλωστε διαπιστώθηκε και παραπάνω στην ανάλυσή μας, αλλά και η συνεχής μείωσή της σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου δεν αποτελεί ευνοϊκή εξέλιξη για την ελληνική οικονομία, εφόσον περιορίζει την παραγωγική της δυναμικότητα και τη συγκέντρωση κεφαλαίου. Αυτή η παρατήρηση αφορά ιδιαίτερα τον μηχανολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό, όπου η μέση ποσοστιαία μείωση είναι και η πιο σημαντική.

Το μερίδιο του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού στις ακαθάριστες επενδύσεις παραμένει υψηλότερο εκείνου των κατασκευών

Σύμφωνα με το Διάγραμμα 1.1.8, το μερίδιο των κατασκευών στις ακαθάριστες επενδύσεις παρέμεινε

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.8

Μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός και κατασκευές ως ποσοστό του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

υποδεέστερο εκείνου του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού στο σύνολο του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου καθ' όλο το έτος 2023, παρά τις σχετικές διακυμάνσεις. Ωστόσο, κατά μέσο όρο, το μερίδιο των κατασκευών στις ακαθάριστες επενδύσεις αυξήθηκε από 35,05% το 2022 σε 38,27% το 2023 και, αντίστοιχα, το μερίδιο του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού μειώθηκε από 47,75% το 2022 σε 44,46% το 2023. Απομένει να φανεί στο μέλλον αν η αυξητική τάση στις κατασκευές έναντι του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού, που είχε παρατηρηθεί ήδη από το 2022 σε σχέση με τα προηγούμενα έτη, θα διατηρηθεί και στο μέλλον και ποιες θα είναι οι επιπτώσεις της στο μεσοπρόθεσμο διάστημα στο εισόδημα και τη δαπάνη στην ελληνική οικονομία.

Συγκρατημένη αισιοδοξία στον τομέα των κατασκευών

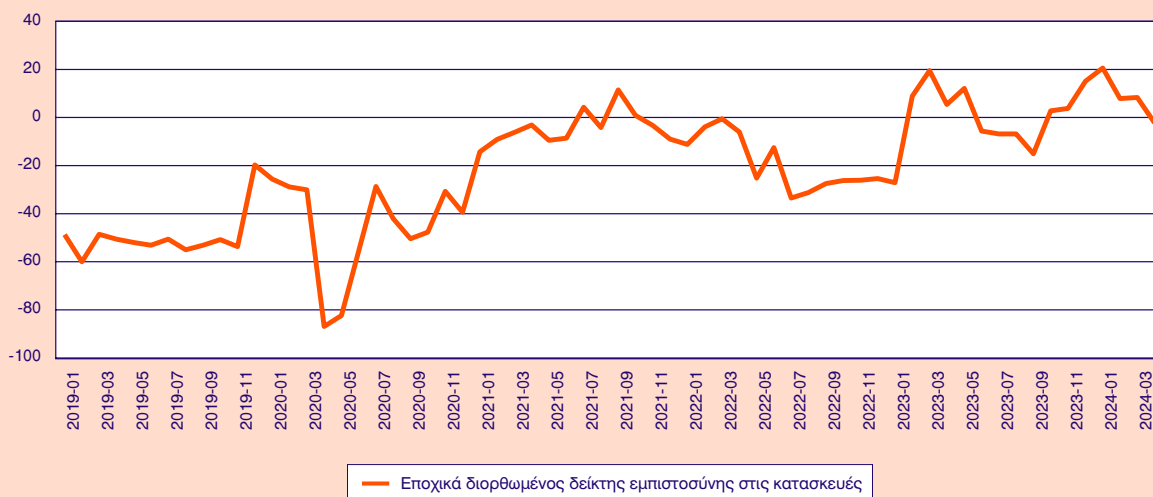
Η αισιοδοξία των επιχειρηματικών προσδοκιών στον τομέα των κατασκευών φαίνεται να διατηρείται παρά τις διακυμάνσεις το 2023, αλλά εμφανίζεται μάλλον συγκρατημένη το πρώτο τετράμηνο του 2024. Πράγματι, ο σχετικός δείκτης εμπιστοσύνης παρουσίασε πτωτική τάση μόνο σε τέσσερις από τους δώδεκα μήνες του 2023, σε αντίθεση με τους οκτώ έναντι δώδεκα μηνών του 2022. Ωστόσο, ο μέσος ρυθμός μεταβολής του δείκτη ήταν χαμηλότερος το 2023 (0,21%) σε σχέση με το 2022 (1,15%). Από

την άλλη πλευρά, τους μισούς μήνες του πρώτου τετράμηνου του 2024 ο δείκτης αυτός παρουσίασε πτωτική τάση και ο μέσος ρυθμός του για όλο το τετράμηνο ήταν αρνητικός και ίσος με -0,37%. Τα δεδομένα αυτά δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό του κλίματος ως συγκρατημένης αισιοδοξίας, χωρίς όμως να ξεκαθαρίζουν με σαφήνεια το τοπίο των σχετικών προσδοκιών.

1.1.2.3. Συμπεράσματα

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ένα μάλλον αρνητικό πλαίσιο εξελίξεων για την ελληνική οικονομία, λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία του 2023 και των πρώτων μηνών του 2024. Η ιδιωτική κατανάλωση, ως συνιστώσα του ΑΕΠ (%), δεν επηρεάστηκε μεν σημαντικά από αυτές τις εξελίξεις, αλλά δεν ισχύει το ίδιο για τις άλλες μακροοικονομικές συνιστώσες και ιδίως για τις επενδύσεις, και μάλιστα τις ακαθάριστες που σχετίζονται και με τον βαθμό διατήρησης του εγκατεστημένου κεφαλαίου της οικονομίας. Επιπλέον, οι εξελίξεις στο πρώτο τετράμηνο του 2024 είναι αρνητικές για όλες τις συνιστώσες του λιανικού εμπορίου, κάτι που δεν ίσχυε το 2023, τουλάχιστον όσον αφορούσε τα άλλα πλην καυσίμων είδη. Από την άλλη πλευρά, εντός των επενδύσεων, οι κατασκευές συνεχίζουν να κερδίζουν έδαφος έναντι του μηχανολογικού εξοπλισμού, αλλά και οι προσδοκίες τόσο στο λιανικό εμπόριο όσο και στις κατασκευές δεν είναι ικανές να μας δώσουν μία σαφή ένδειξη των μελλοντικών

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.9
Δείκτης εμπιστοσύνης στις κατασκευές

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

τάσεων στις σχετικές μεταβλητές δαπάνης. Είναι σαφές ότι το έτος 2023 περιλάμβανε και τις διαδοχικές εκλογικές αναμετρήσεις του Μαΐου και του Ιουνίου 2023, που επηρέασαν τις προσδοκίες και τη δαπάνη. Είναι όμως επίσης αληθές ότι τα δεδομένα του δεύτερου εξαμήνου του 2023 δεν ήταν ικανά να βελτιώσουν τη μέση ετήσια τιμή της κάθε μεταβλητής δαπάνης και προσδοκιών που εξετάσαμε, ενώ επιπλέον τα στοιχεία του πρώτου τετράμηνου του

2024 κινούνται σε μέσους όρους προς αρνητική κατεύθυνση τόσο όσον αφορά το λιανικό εμπόριο, όσο και σχετικά με τις προσδοκίες στον τομέα της λιανικής και των κατασκευών. Ακόμη και η θετική διάσταση της περιόδου αυτής, που αφορά τη μείωση του εμπορικού ελλείμματος, φαίνεται ότι επηρέασε λιγότερο την ιδιωτική κατανάλωση και περισσότερο τη δημόσια κατανάλωση, και ιδίως τις ακαθάριστες επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ.

1.2. Αποκλιμάκωση πληθωρισμού τον Μάιο σε 2,4%: Ο πληθωρισμός στα τρόφιμα υποχώρησε στο 3,1%, ωστόσο η συμβολή του στον γενικό δείκτη είναι η μεγαλύτερη

Αιμιλία Μαρσέλλου

Εισαγωγή

Ο εθνικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ) στην Ελλάδα τον Μάιο του 2024 αυξήθηκε με ρυθμό 2,4%, αρκετά χαμηλότερο από τον ρυθμό αύξησης 3,1% του Απριλίου του 2024. Ο δομικός¹ ΔΤΚ επίσης αυξήθηκε κατά 2,7%, δηλαδή με ρυθμό χαμηλότερο από το 2,9% του Απριλίου του 2024. Τη μεγαλύτερη επίπτωση στη διαμόρφωση του πληθωρισμού τον Μάιο του 2024 είχε η ομάδα αγαθών Διατροφής και μη αλκοολούχων ποτών με 0,69 ποσοστιαίες μονάδες (π.μ.), τα Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια και οι Μεταφορές με 0,55 π.μ., η Ένδυση και υπόδηση με 0,33 και η Υγεία με συμβολή 0,17 π.μ.

Από την άλλη, σε επίπεδο Ευρωζώνης, με βάση της προκαταρκτικές εκτιμήσεις της Eurostat, ο πληθωρισμός διαμορφώθηκε στο 2,6%, επίπεδο ελαφρώς υψηλότερο από το 2,4% του Απριλίου και του Μαρτίου του 2024. Ο δομικός πληθωρισμός ενισχύθηκε και αυτός ελαφρά στο 2,9% έναντι 2,7% τον Απρίλιο. Τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης τιμών αναμένεται να καταγράψει η ομάδα των Υπηρεσιών (4,1%) και των Τροφίμων, αλκοόλ και καπνού (2,6%), και ακολουθούν η ομάδα των Μη ενεργειακών βιομηχανικών προϊόντων (0,8%) και η Ενέργεια (0,3%).

1.2.1. Ελλάδα

Βάσει των στοιχείων μηνιαίας εξέλιξης, ο Εθνικός ΔΤΚ τον Μάιο του 2024 κατέγραψε ετήσια αύξηση κατά 2,4% έναντι 3,1% τον Απρίλιο του 2024. Ο ρυθμός αύξησης του δομικού ΔΤΚ διαμορφώθηκε σε ελαφρώς χαμηλότερο επίπεδο, 2,7%, έναντι του Απριλίου του

2024, 2,9%. Σε μηνιαία βάση ο Εθνικός ΔΤΚ μειώθηκε κατά -0,3% τον Μάιο του 2024 έναντι αύξησης κατά 0,5% τον Απρίλιο του 2024. Παρόμοια είναι η εξέλιξη του Εναρμονισμένου ΔΤΚ. Συγκεκριμένα, τον Μάιο του 2024 ο πληθωρισμός βάσει του Εν. ΔΤΚ διαμορφώθηκε στο 2,3% και ο αντίστοιχος δομικός πληθωρισμός στο 2,7%.

Ο πληθωρισμός τον Μάιο τροφοδοτήθηκε κυρίως από τις αυξήσεις στις τιμές των αγαθών Διατροφής και μη αλκοολούχων ποτών με συμβολή 0,69 ποσοστιαίες μονάδες, ακολουθούν τα Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια και οι Μεταφορές με συμβολή 0,55 π.μ., η Ένδυση και υπόδηση με 0,33 και η Υγεία με συμβολή 0,17 π.μ. Στον αντίποδα, τη μεγαλύτερη αρνητική συμβολή στη διαμόρφωση του πληθωρισμού είχε η ομάδα υπηρεσιών Στέγασης με -0,19 π.μ. Η αρνητική αυτή συμβολή οφείλεται στη σημαντική μείωση των τιμών της ενέργειας (ηλεκτρισμός και φυσικό αέριο) και στη μείωση των δημοτικών τελών, ενώ εν μέρει αντισταθμίστηκε από την αύξηση που κατέγραψαν τα ενοίκια κατοικιών.

Ο πληθωρισμός βάσει του Εθνικού Γενικού ΔΤΚ τον Μάιο του 2024 (2,4%) αποτελεί συνδυαστικό αποτέλεσμα των μεταβολών των υποδεικτών στις παρακάτω ομάδες αγαθών και υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, καταγράφηκαν οι εξής αυξήσεις:

- +3,1% στην ομάδα Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε: κρέατα (1,9%), νωπά ψάρια (12,5%), ελαιόλαδο (56,8%), φρούτα (1,7%), λαχανικά (1,2%), ζάχαρη-σοκολάτες-γλυκά-παγωτά (2,3%), μεταλλικό νερό-αναψυκτικά-χυμούς φρούτων (7,7%). Η αύξηση αυτή εν μέρει αντισταθμίστηκε από την πτώση κυρίως των τιμών στο ψωμί και δημητριακά (-0,9%), τα γαλακτοκομικά και αυγά (-1,9%), και τα άλλα βρώσιμα έλαια (-14,8%).
- +1,6% στην ομάδα Αλκοολούχα ποτά και καπνός. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα μη σερβιριζόμενα αλκοολούχα ποτά (+3,5%).
- +6,4% στην ομάδα Ένδυση και υπόδηση. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα είδη ένδυσης και υπόδησης.
- +2,2% στην ομάδα Υγεία. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα φαρμακευ-

1. Ο δομικός πληθωρισμός (ή πυρήνας του πληθωρισμού) υπολογίζεται από τον (Εν.) Δείκτη Τιμών Καταναλωτή εξαιρώντας τις ομάδες των προϊόντων Ενέργειας και Διατροφής, αλκοολούχων ποτών και καπνού, οι οποίες παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη μεταβλητότητα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.1 Η πορεία του πληθωρισμού στην Ελλάδα (%)

	Εθνικός ΔΤΚ	Μηνιαία μεταβολή (%) ΔΤΚ	Ετήσια μεταβολή (%) ΔΤΚ Πληθωρισμός	Ετήσια μεταβολή (%) πυρήνα ΔΤΚ	Ετήσια μεταβολή (%) Εν. ΔΤΚ	Ετήσια μεταβολή (%) πυρήνα Εν. ΔΤΚ
2023M05	114,9	0,4	2,8	6,7	4,1	7,3
2023M06	115,6	0,6	1,8	4,9	2,8	4,8
2023M07	114,3	-1,1	2,5	5,4	3,5	5,4
2023M08	114,3	0,0	2,7	5,3	3,5	5,4
2023M09	116,3	1,8	1,6	3,9	2,4	4,2
2023M10	117,0	0,6	3,4	3,5	3,8	3,6
2023M11	116,6	-0,4	3,0	3,3	2,9	2,8
2023M12	116,5	-0,1	3,5	3,1	3,7	3,3
2024M01	115,5	-0,8	3,1	3,2	3,2	3,1
2024M02	115,6	0,1	2,9	2,7	3,1	3,0
2024M03	117,4	1,5	3,2	3,2	3,4	3,4
2024M04	118,0	0,5	3,1	2,9	3,2	3,1
2024M05	117,7	-0,3	2,4	2,7	2,3	2,7

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat.

Σημείωση: ΔΤΚ: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Εν. ΔΤΚ: Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

τικά προϊόντα (1,3%), τις ιατρικές-οδοντιατρικές και παραϊατρικές υπηρεσίες (2,3%), και τη νοσοκομειακή περίθαλψη (3,4%).

- +4,0% στην ομάδα Μεταφορές. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα καινούργια αυτοκίνητα (1,2%), τα μεταχειρισμένα αυτοκίνητα (0,7%), τα ανταλλακτικά και αξεσουάρ αυτοκινήτου (3,1%), τα καύσιμα και λιπαντικά (5,3%), τη συντήρηση και επισκευή εξοπλισμού προσωπικής μεταφοράς (4,1%) και τα εισιτήρια μεταφοράς επιβατών με αεροπλάνο (7,7%).
- +2,2% στην ομάδα Αναψυχή-Πολιτιστικές δραστηριότητες. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στον εξοπλισμό επεξεργασίας πληροφοριών (5,6%), τα μικρά είδη αναψυχής-άνθηκατοικίδια ζώα (2,2%), τους κινηματογράφους-θέατρα (5,0%), τις εφημερίδες-βιβλία και χαρτικά είδη (2,1%), και τα πακέτα διακοπών (10,9%).
- +3,5% στην ομάδα Εκπαίδευση. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα διδάκτρα προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

(4,0%), τα διδάκτρα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (3,6%) και τα διδάκτρα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (2,8%).

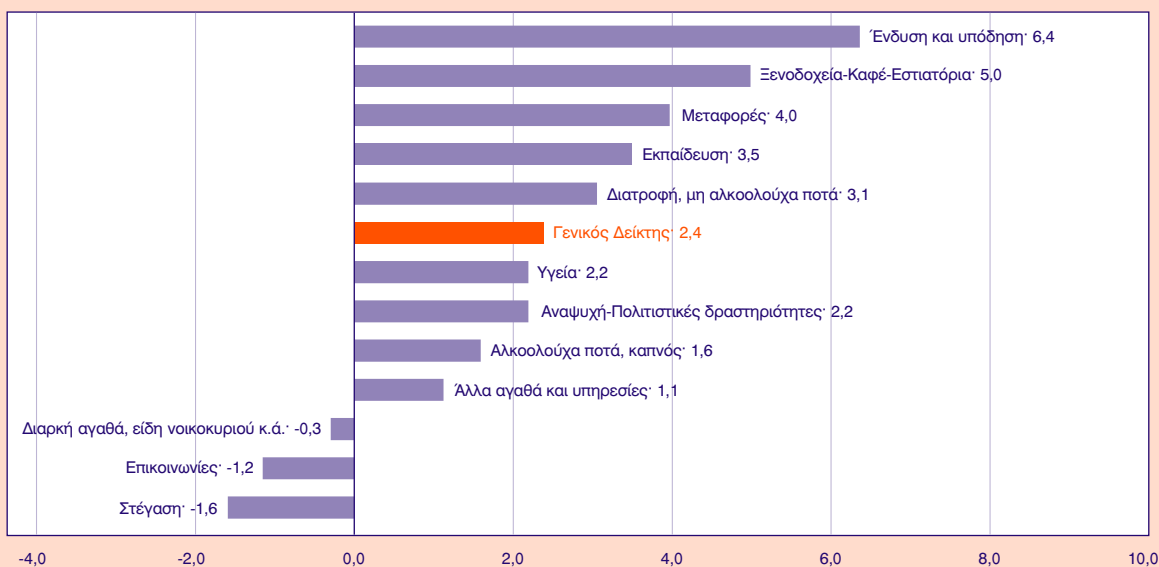
- +5,0% στην ομάδα Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα εστιατόρια-ζαχαροπλαστεία-καφεενιακυλικεία (5,1%).
- +1,1% στην ομάδα Άλλα αγαθά και υπηρεσίες. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα κομμωτήρια και καταστήματα προσωπικής φροντίδας (3,5%), τα άλλα προσωπικά είδη (3,9%), τα ασφάλιστρα υγείας (14,0%), και τα ασφάλιστρα οχημάτων (5,6%). Η αύξηση αυτή εν μέρει αντισταθμίστηκε από την πτώση κυρίως των τιμών στα άλλα είδη ατομικής φροντίδας (-4,7%).

Από την άλλη, μείωση κατέγραψαν οι τιμές στις ακόλουθες ομάδες αγαθών και υπηρεσιών:

- -1,6% στην ομάδα Στέγαση. Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στα δημοτικά τέλη (-1,5%), τον ηλεκτρισμό (-13,8%) και το φυσικό

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.1

Ετήσιες % μεταβολές Γενικού ΔΤΚ ανά ομάδα αγαθών και υπηρεσιών-Μάιος 2024

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.2 Ετήσιες % μεταβολές υποδεικτών ομάδων αγαθών και υπηρεσιών του ΔΤΚ, Ιανουάριος 2024-Μάιος 2024

Ομάδες αγαθών και υπηρεσιών	Ιαν.	Φεβρ.	Μάρτ.	Απρ.	Μάιος
1 Διατροφή, μη αλκοολούχα ποτά	8,3	6,7	5,3	5,4	3,1
2 Αλκοολούχα ποτά, καπνός	2,6	2,4	1,8	2,6	1,6
3 Ένδυση και υπόδηση	3,5	1,3	5,8	4,0	6,4
4 Στέγαση	-2,7	-0,3	0,6	-0,5	-1,6
5 Διαρκή αγαθά, είδη νοικοκυριού, υπηρεσίες	1,9	1,6	0,0	0,1	-0,3
6 Υγεία	5,7	3,5	4,4	3,6	2,2
7 Μεταφορές	0,2	0,5	2,0	3,2	4,0
8 Επικοινωνίες	-2,2	-1,9	-1,8	-1,3	-1,2
9 Αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες	2,6	2,9	3,3	2,1	2,2
10 Εκπαίδευση	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
11 Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια	6,4	6,5	6,4	5,2	5,0
12 Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	1,7	1,7	1,3	2,3	1,1
Γενικός Δείκτης	3,1	2,9	3,2	3,1	2,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

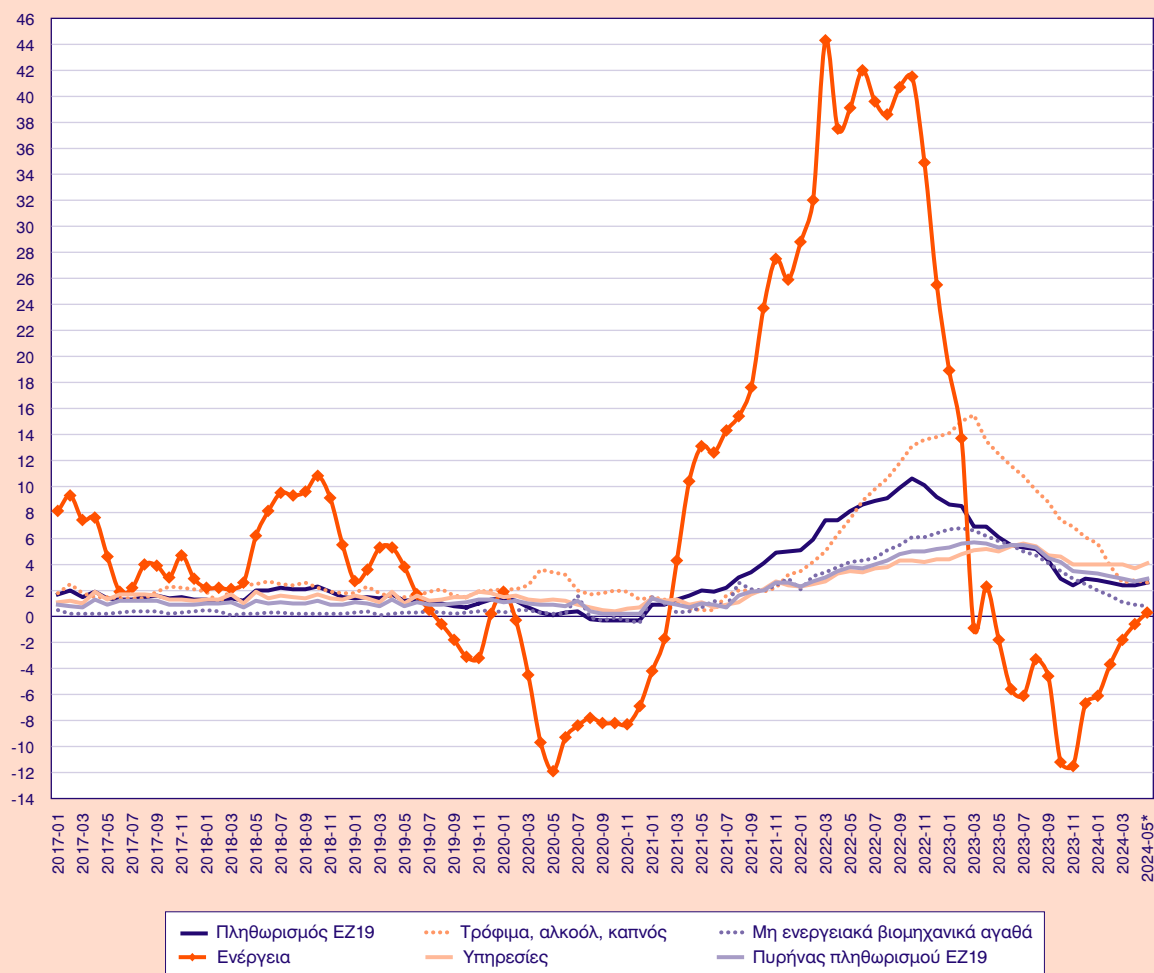
αέριο (-11,6%). Η μείωση αυτή εν μέρει αντισταθμίστηκε από την αύξηση των τιμών στα ενοίκια κατοικιών (4,4%), την επισκευή και συντήρηση κατοικίας (2,2%) και το πετρέλαιο θέρμανσης (6,3%).

- -0,3% στην ομάδα Διαρκή αγαθά-Είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες. Η μείωση αυτή, η οποία οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στα είδη άμεσης κατανάλωσης νοικοκυριού (-2,6%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από την αύξηση κυρίως των τιμών στις οικιακές υπηρεσίες (2,7%).
- -1,2% στην ομάδα Επικοινωνίες. Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στις τηλεφωνικές υπηρεσίες (-1,3%).

1.2.2. Ευρωζώνη

Σύμφωνα με τις προκαταρκτικές εκτιμήσεις της Eurostat, τον Μάιο του 2024 ο πληθωρισμός στην Ευρωζώνη αναμένεται να ενισχυθεί στο 2,6% έναντι 2,4% τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 2024. Βάσει των ίδιων εκτιμήσεων, ο δομικός πληθωρισμός θα διαμορφωθεί στο 2,9% τον Μάιο, από 2,7% τον Απρίλιο του 2024. Μεταξύ των επιμέρους ομάδων αγαθών και υπηρεσιών του Εν. ΔTK της Ευρωζώνης, τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης αναμένεται να καταγράψει η ομάδα των Υπηρεσιών (4,1% έναντι 3,7% τον Απρίλιο) και των Τροφίμων, αλκοόλ και καπνού (2,6% έναντι 2,8% τον Απρίλιο), και ακολουθεί με μεγάλη απόσταση η

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.2
Εναρμονισμένος ΔTK στην Ευρωζώνη, ετήσια % μεταβολή

Πηγή: Eurostat.

* Προκαταρκτικές εκτιμήσεις.

ομάδα των Μη ενεργειακών βιομηχανικών προϊόντων (0,8% έναντι 0,9% τον Απρίλιο) και της Ενέργειας (0,3% έναντι -0,6%).

Μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης τον υψηλότερο πληθωρισμό κατέγραψαν το Βέλγιο (4,9%), η Κροατία (4,3%) και η Πορτογαλία (3,9%), ενώ στον αντίποδα

με τον χαμηλότερο πληθωρισμό βρίσκεται η Λετονία (0,2%), η Φιλανδία (0,5%) και η Λιθουανία (0,8%). Εκτός από τις τρεις προαναφερθείσες, οι χώρες με χαμηλότερο πληθωρισμό του στόχου του 2,0% της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας είναι η Ιρλανδία με πληθωρισμό 1,9% και η Ιταλία με 0,8.

ΠΛΑΙΣΙΟ 1

Στο παρόν Πλαίσιο 1 επικαιροποιούμε την ανάλυση που παρουσιάσαμε στο Τεύχος 52 (Οκτώβριος 2023, σσ. 15-25) του περιοδικού του ΚΕΠΕ *Οικονομικές Εξελίξεις* με τίτλο «Εξωτερικές και εσωτερικές πληθωριστικές πιέσεις στην ελληνική οικονομία»¹. Στην ανάλυση αυτή διερευνούμε με έναν έμμεσο τρόπο τις συνιστώσες του εισοδήματος που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των τιμών (βλ. ECB (2006)· Hahn (2019)· Hahn (2021)· Arce et al. (2023)· Hahn (2023)· Weber και Wasner (2023) κ.ά.). Συγκεκριμένα, υπολογίζουμε τη συμβολή των κατηγοριών της διανομής εισοδήματος –μισθοί και κέρδη– αλλά και των φόρων και των επιδοτήσεων στη διαμόρφωση του αποπληθωριστή ΑΕΠ. Με τον τρόπο αυτό, μέσω της εξέλιξης των μεταβλητών της διανομής εισοδήματος αποτυπώνεται η συμπεριφορά των επιχειρήσεων, δηλαδή ο τρόπος που επιλέγουν να διαμορφώσουν τις τιμές των προϊόντων υπό την πίεση αυξήσεων στις τιμές των εισροών (εκτός εργασίας). Αν σε μια συγκυρία κατά την οποία οι τιμές στην ενέργεια ή σε κάποιες βασικές πρώτες ύλες αυξάνονται, και ταυτόχρονα παρατηρούνται πτωτικές τάσεις στη συμβολή του κέρδους ανά μονάδα προϊόντος στη διαμόρφωση της τιμής, αυτό αποτελεί ένδειξη ότι οι επιχειρήσεις «απορροφούν» μέρος ή όλη την αύξηση του κόστους παραγωγής, ενώ, αν η συμβολή του κέρδους ανά μονάδα προϊόντος παραμένει αμετάβλητη ή αυξάνεται, αυτό υποδηλώνει ότι οι τιμές του προϊόντος έχουν αυξηθεί κατά τον ίδιο βαθμό με την αύξηση του κόστους ή και περισσότερο (Hahn, 2023).

Η συμβολή των μισθών και των κερδών στις εγχώριες αυξήσεις των τιμών μπορεί να αποτιμηθεί

μέσω του αποπληθωριστή του ΑΕΠ, ο οποίος αποτυπώνει τις τιμές της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (συμπεριλαμβανομένων των φόρων μείον τις επιδοτήσεις στην παραγωγή) που παράγεται στη χώρα. Ο αποπληθωριστής ΑΕΠ μπορεί να αναλυθεί σε κέρδη ανά μονάδα προϊόντος (ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα συν μεικτό εισόδημα ανά μονάδα πραγματικού ΑΕΠ), εισόδημα εξαρτημένης εργασίας (ή κόστος εργασίας) ανά μονάδα προϊόντος και φόρους στην παραγωγή μείον τις επιδοτήσεις ανά μονάδα πραγματικού ΑΕΠ. Το Διάγραμμα 1 παρουσιάζει τις ποσοστιαίες συμβολές κάθε συνιστώσας του ΑΕΠ από την πλευρά του εισοδήματος στον ρυθμό μεταβολής του αποπληθωριστή ΑΕΠ ή δομικό πληθωρισμό². Καθώς στο Τεύχος 52 η ανάλυση της εξέλιξης του αποπληθωριστή ΑΕΠ και των συνιστωσών του για το διάστημα 2019q1-2023q2 ήταν εκτενής, στο παρόν Πλαίσιο δίνουμε έμφαση στην εξέλιξη των τεσσάρων τελευταίων τριμήνων και, όπου κρίνεται σκόπιμο, προβαίνουμε σε σύγκριση αυτών με την προηγούμενη περίοδο.

Το πρώτο σημείο που παρατηρούμε στο Διάγραμμα 1 είναι η αποκλιμάκωση του ρυθμού αύξησης του αποπληθωριστή ΑΕΠ ή δομικού πληθωρισμού, ο οποίος το πρώτο τρίμηνο του 2024 διαμορφώθηκε σε 3,0%. Τη μεγαλύτερη συμβολή στην αύξηση αυτή έχει η συνιστώσα των επιδοτήσεων ανά μονάδα προϊόντος, η οποία κυμαίνεται μεταξύ 1,7-5,6 ποσοστιαίων μονάδων. Η θετική αυτή συμβολή οφείλεται στη σημαντική μείωση των κρατικών επιδοτήσεων κατά το διάστημα 2023q2-2024q1³. Η εξέλιξη αυτή έχει ως αποτέλεσμα την πιο αργή μείωση του αποπληθωριστή ΑΕΠ, παρά τη μείωση

1. Βλέπε <<https://www.kepe.gr/wp-content/uploads/2023/11/prosfates-ekselikseis-ston-plithwrismo-tis-elladas-kai-tis-evrwzwnis.pdf>>.

2. Λόγω της υψηλής συσχέτισης του ρυθμού μεταβολής του αποπληθωριστή ΑΕΠ με δείκτες του δομικού πληθωρισμού, οι συνιστώσες του ΑΕΠ από την πλευρά του εισοδήματος (μισθοί και κέρδη) αποτελούν σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα του δομικού πληθωρισμού (Hahn, 2023).

3. Σημειώνεται ότι οι Επιδοτήσεις στην εξίσωση του ονομαστικού ΑΕΠ εισέρχονται με αρνητικό πρόσημο (ΑΕΠ = μισθοί + κέρδη + φόροι - επιδοτήσεις) και επειδή μειώνονται εμφανίζονται να έχουν θετική επίδραση στο ΑΕΠ και κατ' επέκταση στον αποπληθωριστή ΑΕΠ, αν διαιρέσουμε κάθε όρο με το πραγματικό ΑΕΠ.

της κατηγορίας των φόρων στην παραγωγή και τις εισαγωγές ανά μονάδα προϊόντος (η αρνητική συμβολή τους κυμαίνεται μεταξύ -0,8 και -3,3 π.μ.). Αναφορικά με τις κατηγορίες της διανομής εισοδήματος, παρατηρούμε ότι η συμβολή των μοναδιαίων κερδών στον ρυθμό μεταβολής του αποπληθωριστή ΑΕΠ κατά τα τέσσερα τελευταία τρίμηνα έχει περιοριστεί (συμβολή μεταξύ -1,2 και 1,3 π.μ.) σε σχέση με τη διετία 2021q1-2023q1, κατά την οποία είχαν κυρίαρχο ρόλο (η συμβολή περιόδου 2021q1-2023q1 κυμαίνεται μεταξύ 1,6 και 6,8 π.μ.). Η εξέλιξη αυτή δείχνει ότι, μετά από μια περίοδο αύξησης του ακαθάριστου λειτουργικού πλεονάσματος, οι νέες αυξήσεις είναι πιο περιορισμένες, με αποτέλεσμα ο ρυθμός μεταβολής τους –επειδή βασίζεται σε σχετικά υψηλά επίπεδα προηγούμε-

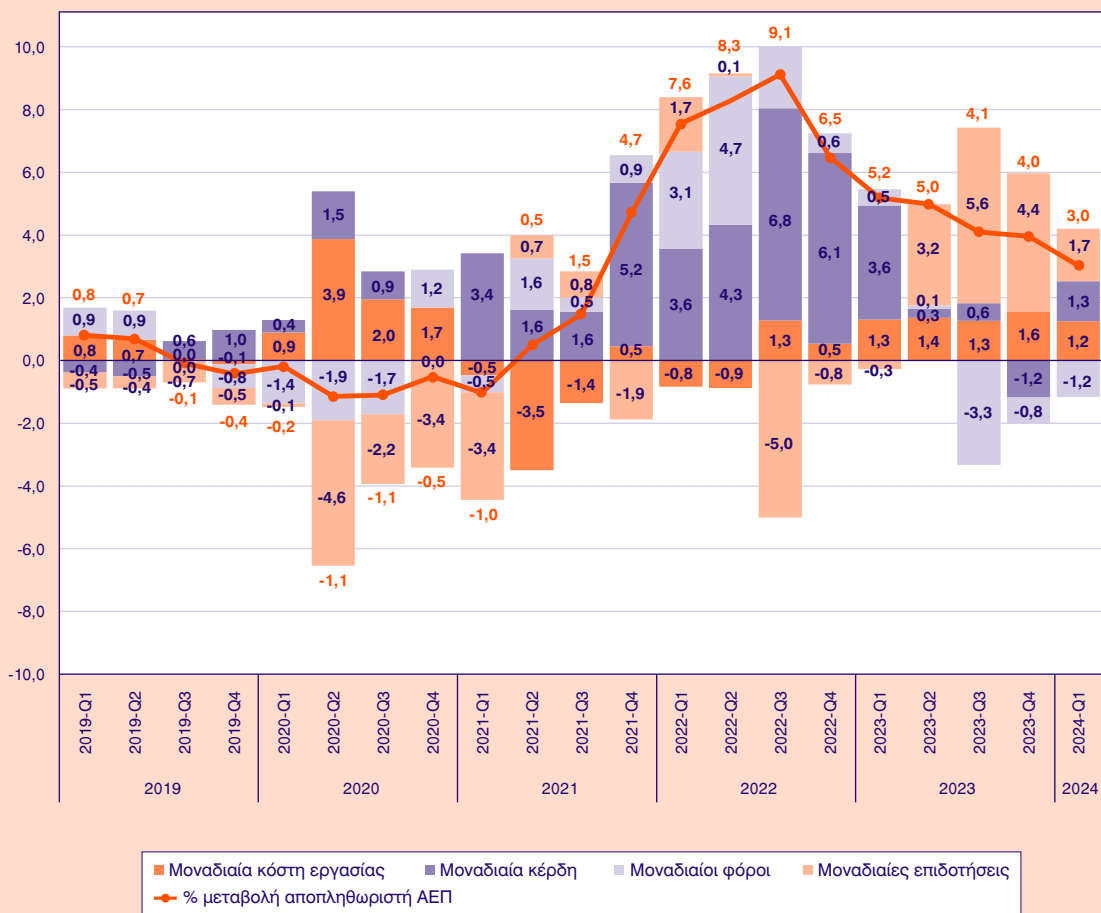
νων τριμήνων– να εμφανίζεται πιο χαμηλός. Φυσικά, το ίδιο ισχύει για τους ρυθμούς μεταβολής όλων των παρουσιαζόμενων μεγεθών. Η συμβολή των μισθών ανά μονάδα προϊόντος έχει μετά από αρκετό διάστημα θετικό πρόσημο και κυμαίνεται μεταξύ 1,3-1,6 ποσοστιαίων μονάδων. Και αυτό το αποτέλεσμα είναι προϊόν της εξέλιξης των μισθών κατά τα προηγούμενα τρίμηνα (αποτέλεσμα βάσης). Καθώς οι μισθοί κινούνταν σε χαμηλά επίπεδα, μια αύξηση κατά τα τρέχοντα τρίμηνα παρουσιάζει υψηλό ρυθμό αύξησης και κατά συνέπεια ενισχύει την προκύπτουσα συμβολή τους.

Στη συνέχεια αναλύουμε το ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα στις συνιστώσες του, προκειμένου να εντοπίσουμε εκείνους τους επιμέρους εισοδηματικούς λογαριασμούς που διαμορφώνουν τις

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Αποπληθωριστής ΑΕΠ (πλευρά εισοδήματος)

(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές, συμβολή σε ποσοστιαίες μονάδες, τριμηνιαία στοιχεία)

Πηγή: Eurostat, ΚΕΠΕ (επεξεργασία).

αυξήσεις στο ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα (ανά μονάδα προϊόντος) που μόλις παρουσιάσαμε. Κατά συνέπεια, ο λογαριασμός του ακαθάριστου λειτουργικού πλεονάσματος και των μικτών κερδών που χρησιμοποιούμε στο Διάγραμμα 1 συνίσταται στις εξής επιμέρους κατηγορίες λογαριασμών: α) την ανάλωση παγίου κεφαλαίου, β) το καθαρό λειτουργικό πλεόνασμα από όλους τους θεσμικούς τομείς (μη χρηματοοικονομικές εταιρείες (ΜΧΕ), χρηματοοικονομικές εταιρείες, Νοικοκυριά και Μη Κερδοσκοπικά Ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά, Γενική Κυβέρνηση), γ) το μικτό εισόδημα, και δ) τα ενοίκια και τόκους από περιουσιακά στοι-

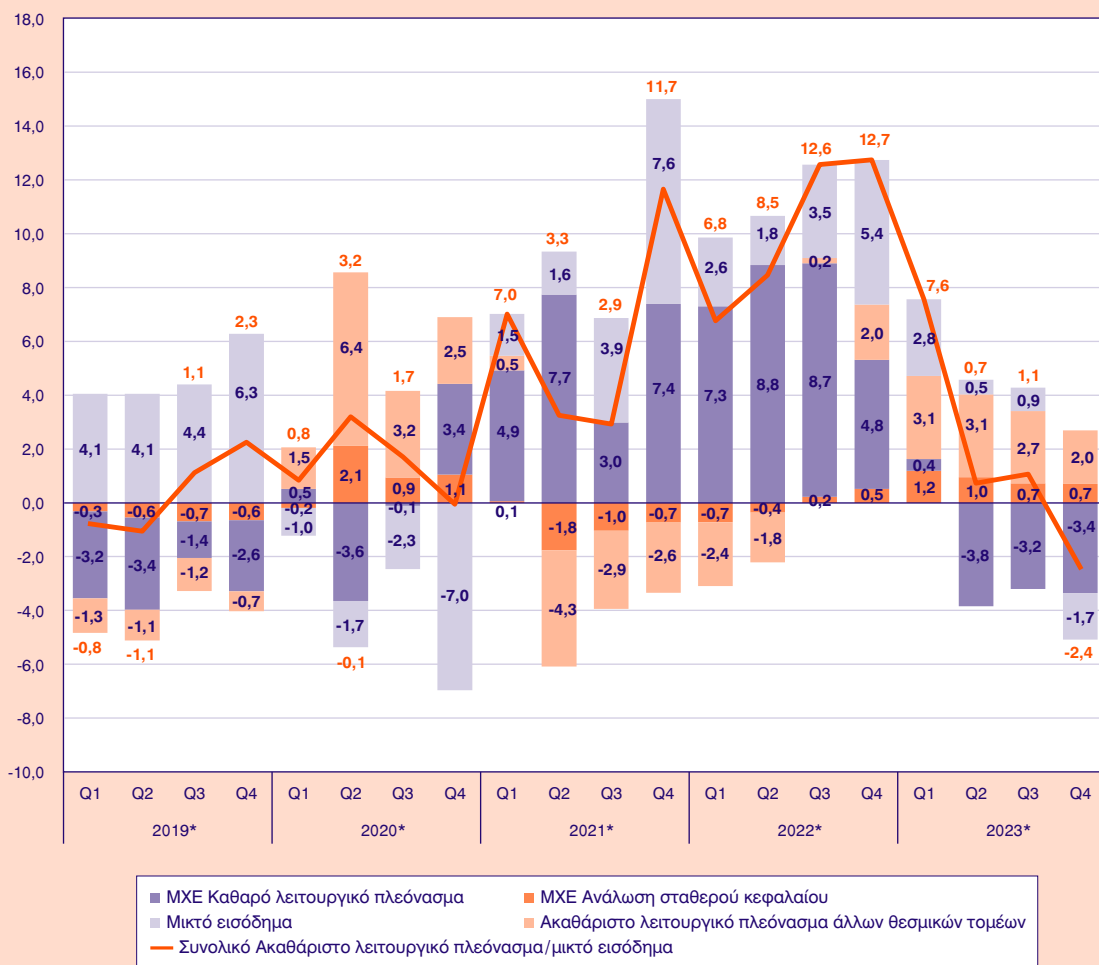
χεία των εταιρειών. Η έννοια των κερδών που μας ενδιαφέρει περισσότερο στην παρούσα ανάλυση είναι αυτή του καθαρού λειτουργικού πλεονάσματος των μη χρηματοπιστωτικών εταιρειών.

Το Διάγραμμα 2 παρουσιάζει την ανάλυση των συμβολών των συνιστωσών των κερδών ανά μονάδα προϊόντος στον ρυθμό μεταβολής των κερδών. Προκύπτει ότι οι συμβολές του καθαρού λειτουργικού πλεονάσματος των ΜΧΕ και του μικτού εισοδήματος, οι οποίες κατά τη διετία 2021-2022 είχαν κυρίαρχο ρόλο, κατά τα τρία τελευταία τρίμηνα του 2023 είχαν πολύ μικρή έως αρνητική συμβολή. Συγκεκριμένα, η συμβολή του καθαρού λειτουργ-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Ανάλυση της συμβολής του μοναδιαίου κέρδους

(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές, συμβολή σε ποσοστιαίες μονάδες, τριμηνιαία στοιχεία)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

* Προσωρινά στοιχεία, ΚΕΠΕ (επεξεργασία).

γικού πλεονάσματος των ΜΧΕ κυμαίνεται μεταξύ -3,2 και -3,8 ποσοστιαίων μονάδων έναντι 3,0 – 8,8 π.μ. τη διετία 2021q1-2022q4. Αντίστοιχα, αλλά σε μικρότερη κλίμακα, εξελίσσεται η συμβολή του μικτού εισοδήματος: κατά τα τρία τελευταία τρίμηνα του 2023 κυμαίνεται μεταξύ -1,7 και 0,9 π.μ., ενώ κατά τη διετία 2021q1-2022q4 η αντίστοιχη συμβολή ανέρχεται σε 1,5 και 7,6 π.μ. Η συνιστώσα των κερδών που φαίνεται να έχει τη μεγαλύτερη συμβολή κατά τα τρίμηνα που εξετάζουμε είναι το Ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα των άλλων θεσμικών τομέων (Χρηματοοικονομικές Εταιρείες, Νοικοκυριά και ΜΚΙΕΝ, και Γενική Κυβέρνηση). Η συμβολή τους στη διαμόρφωση του ρυθμού αύξησης των συνολικών κερδών ανά μονάδα προϊόντος έχει πτωτική τάση και κυμαίνεται μεταξύ 2,0 και 3,1 π.μ., ενώ κατά τη διετία 2021q1-2022q4 είχαν κατά κύριο λόγο αρνητική συμβολή. Τέλος, η συνιστώσα της Ανάλωσης σταθερού κεφαλαίου των ΜΧΕ είχε θετική συμβολή που κυμαίνεται μεταξύ 0,7 και 1,0 π.μ., ενώ και αυτός ο λογαριασμός είχε κυρίως μικρή και αρνητική συμβολή κατά τη διετία 2021-2022.

Βιβλιογραφία

- Arce, O., Hahn, E. and Koester, G. (March, 2023). How tit-for-tat inflation can make everyone poorer. THE ECB BLOG.
- ECB (2006). Ch. 3 “Prices and Costs”, *ECB Monthly Bulletin*, December 2006.
- Hahn, E. (2023). How have unit profits contributed to the recent strengthening of euro area domestic price pressures? *ECB Economic Bulletin*, Issue 4/2023.
- Hahn, E. (2021). The role of profit margins in the adjustment to the Covid-19 shock. *ECB Economic Bulletin*, Issue 2/2021.
- Hahn, E. (2019). How do profits shape domestic price pressures in the euro area? *ECB Economic Bulletin*, Issue 6/2019.
- Μαρσέλλου, Αιμ. (2023). «Πρόσφατες εξελίξεις στον πληθωρισμό της Ελλάδας και της Ευρωζώνης», *Οικονομικές Εξελίξεις*, Τεύχος 52, Οκτώβριος 2023, ΚΕΠΕ.
- Weber, I. M. & Wasner, E. (2023). Sellers’ inflation, profits and conflict: why can large firms hike prices in an emergency? *Review of Keynesian Economics*, 11(2), 183-213.

1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ

Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων

Υποδείγματος Παραγόντων

Έρση Αθανασίου,

Αριστοτέλης Κουτρούλης,

Αιμιλία Μαρσέλλου, Θεόδωρος Τσέκερης

Η παρούσα ενότητα παρουσιάζει τις επικαιροποιημένες προβλέψεις του ΚΕΠΕ για την εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας το έτος 2024¹. Οι προβλέψεις διενεργούνται με χρήση του δομικού υποδείγματος παραγόντων (structural factor model) του ΚΕΠΕ². Η βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για την εκτίμηση του υποδείγματος και τη διεξαγωγή των προβλέψεων περιλαμβάνει 126 μεταβλητές³, οι οποίες καλύπτουν τις κύριες παραμέτρους της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα, σε τριμηνιαία συχνότητα, κατά τη χρονική περίοδο από το πρώτο τρίμηνο του 2000 μέχρι και το πρώτο τρίμηνο του 2024.

Η παρούσα οικονομική συγκυρία κυριαρχείται από τις προκλήσεις του διεθνούς περιβάλλοντος, το οποίο χαρακτηρίζεται από χαμηλές αναπτυξιακές επιδόσεις και αυξημένους γεωπολιτικούς κινδύνους. Με βάση τα διαθέσιμα δεδομένα για την πορεία της ευρωπαϊκής οικονομίας τους τελευταίους μήνες, οι περισσότερες χώρες της ΕΕ εξακολουθούν να παραμένουν σε καθεστώς ασθενών ή και αρνητικών ρυθμών ανάπτυξης, επηρεαζόμενες από το αυξημένο κόστος διαβίωσης, τα υψηλά επιτόκια, το επιβαρυνόμενο κόστος παραγωγής, την έλλειψη ώθησης από την πλευρά

της διεθνούς ζήτησης και την επιστροφή των δημοσιονομικών κανόνων. Παράλληλα, οι μέχρι στιγμής εκτιμήσεις για την εξέλιξη του ρυθμού ανάπτυξης της ΕΕ το έτος 2024 δείχνουν προς την κατεύθυνση μίας βελτίωσης των συνθηκών, με την ένταση της ανάκαμψης να είναι όμως σε βραχυχρόνιο ορίζοντα περιορισμένη, λόγω των πιέσεων που εξακολουθούν να επηρεάζουν τη Γερμανία και άλλες σημαντικές βιομηχανικές οικονομίες της Ευρώπης.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ελληνική οικονομία παραμένει σταθερή σε μία τροχιά ικανοποιητικών ρυθμών ανάπτυξης, με ολοένα πιο ορατές, όμως, τις επιπτώσεις των παραπάνω συνθηκών, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη δυναμική των επενδύσεων και τις επιδόσεις του εξωτερικού τομέα. Σύμφωνα με τα νεότερα δεδομένα που λαμβάνονται υπόψη στην επικαιροποιημένη πρόβλεψη του ΚΕΠΕ και αφορούν το τελευταίο τρίμηνο του έτους 2023 και το πρώτο τρίμηνο του 2024, στην περίοδο αυτή η ελληνική οικονομία παρουσίασε ρυθμούς μεγέθυνσης σημαντικά υψηλότερους του μέσου όρου της ΕΕ, αλλά παράλληλα χαμηλότερους σε σχέση με τις προσδοκίες που είχαν διαμορφωθεί. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία των *Τριμηνιαίων Εθνικών Λογαριασμών* της ΕΛΣΤΑΤ ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ της Ελλάδας υποχώρησε στο 1,3% κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2023 και κινήθηκε στο 2,1% κατά το πρώτο τρίμηνο του 2024, λαμβάνοντας σημαντική στήριξη από τη συνιστώσα της ιδιωτικής κατανάλωσης, η οποία εξακολουθεί να ενισχύεται από την αύξηση των εισοδημάτων και παρά τις πιέσεις που ασκούνται από την άνοδο των τιμών.

Στο παραπάνω πλαίσιο, ο Πίνακας 1.3.1 παρουσιάζει τις επικαιροποιημένες οικονομετρικές εκτιμήσεις για τον ρυθμό μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδας το έτος 2024, με βάση το υπόδειγμα παραγόντων του ΚΕΠΕ και με την ενσωμάτωση των στοιχείων μέχρι και το πρώτο τρίμηνο του έτους⁴. Σύμφωνα με

1. Η ημερομηνία διεξαγωγής της παρούσας πρόβλεψης είναι η 12η Ιουνίου 2024.

2. Αναλυτική περιγραφή του υποδείγματος παρουσιάζεται στο Τεύχος 15 (Ιούνιος 2011, σσ. 20-22) του περιοδικού του ΚΕΠΕ *Οικονομικές Εξελίξεις*. Βλέπε <https://www.kepe.gr/images/oikonomikes_ekselikseis/TEYXOS_15gr.pdf>.

3. Το δείγμα περιλαμβάνει μεταβλητές από τις κατηγορίες των πραγματικών και ονομαστικών μεγεθών, καθώς και σημαντικό αριθμό μεταβλητών που αντανακλούν προσδοκίες και εκτιμήσεις, όπως αναφέρεται και σε προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*. Η απαραίτητη για τις εκτιμήσεις εποχική διόρθωση των χρονολογικών σειρών πραγματοποιείται με τη χρήση του προγράμματος Demetra+, στη βάση του φίλτρου TRAMO/SEATS.

4. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ για τους *Τριμηνιαίους Εθνικούς Λογαριασμούς*, με ημερομηνία 7 Ιουνίου 2024.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3.1 Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το έτος 2024
(% ως προς την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους)

Τρίμηνα	2024		
	Β' τρίμηνο	Γ' τρίμηνο	Δ' τρίμηνο
Τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής	1,59 [1,47 , 1,72]	1,85 [1,60 , 2,09]	1,96 [1,61 , 2,32]
Μέσος ρυθμός μεταβολής α' εξαμήνου*	1,87 [1,81 , 1,93]	-	-
Μέσος ρυθμός μεταβολής β' εξαμήνου	-	1,90 [1,60 , 2,21]	-
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής*	-	1,89 [1,71 , 2,07]	-

Σημείωση: Οι τιμές στις αγκύλες δείχνουν το κάτω και άνω όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης της πρόβλεψης στο επίπεδο 95%. *Ο μέσος ρυθμός μεταβολής α' εξαμήνου και ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του 2024 ενσωματώνουν το επίσημα διαθέσιμο (προσωρινό) στοιχείο για το πρώτο τρίμηνο του 2024, σε εποχικά διορθωμένη βάση.

τις εκτιμήσεις, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το σύνολο του 2024 προβλέπεται στο 1,9%, και οι σχετικοί ρυθμοί μεταβολής για το πρώτο και το δεύτερο εξάμηνο του 2024, σε σχέση με τις αντίστοιχες περιόδους του 2023, εκτιμώνται σταθεροί, στο ίδιο περίπου επίπεδο. Σε τριμηνιαία βάση, οι προβλέψεις παραπέμπουν σε μία ομαλή προοπτική ανάπτυξης καθ' όλη τη διάρκεια του έτους (1,6% στο δεύτερο τρίμηνο, 1,9% στο τρίτο τρίμηνο και 2,0% στο τέταρτο τρίμηνο), με την ελληνική οικονομία να εξακολουθεί να παρουσιάζει σημαντικά υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης από τον προβλεπόμενο ευρωπαϊκό μέσο όρο. Συνολικά για το έτος 2024, η παρούσα εκτίμηση βρίσκεται λίγο χαμηλότερα από την αντίστοιχη προηγούμενη πρόβλεψη του ΚΕΠΕ (2,2%), δεδομένου ότι οι ρυθμοί μεταβολής του ΑΕΠ στα τέλη του 2023 και τις αρχές του 2024 διαμορφώθηκαν σε επίπεδα χαμηλότερα των προηγούμενων εκτιμήσεων, χωρίς όμως να παρατηρούνται σημαντικές ανατροπές στη γενική πορεία της οικονομίας.

Πιο αναλυτικά, για το πρώτο τρίμηνο του 2024, τα τριμηνιαία δεδομένα των *Εθνικών Λογαριασμών*, σε σταθερές τιμές, έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2023 απεικονίζουν περαιτέρω σημαντική άνοδο της ιδιωτικής κατανάλωσης, ήπια ενίσχυση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και μεγάλη αύξηση των αποθεμάτων. Παράλληλα, στα δεδομένα αντανακλάται, αφενός μία υποχώρηση της κατανάλωσης της γενικής κυβέρνησης, η οποία συμβαδίζει με τη σταδιακή επαναφορά στην τήρηση των δημοσιονομικών στόχων και, αφετέρου, δυσμενείς τάσεις σε ό,τι αφορά

την πορεία της συνολικής εξωτερικής ζήτησης. Συγκεκριμένα, ενώ οι εξαγωγές υπηρεσιών διατήρησαν την ανοδική τους πορεία, κυρίως λόγω της περαιτέρω ενίσχυσης των εισπράξεων από τον τουρισμό, οι εξαγωγές αγαθών παρουσίασαν αξιοσημείωτη πτώση, υπό το βάρος του ασθενούς οικονομικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη.

Σε ό,τι αφορά την πορεία των δεικτών που αντανακλούν τη δραστηριότητα βασικών τομέων της οικονομίας, οι εξελίξεις διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ανά περίπτωση. Αρχικά, στον τομέα της βιομηχανίας, ο γενικός δείκτης βιομηχανικής παραγωγής κατέγραψε άνοδο έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2023, καθώς οι τιμές του δείκτη αυξήθηκαν σε όλες τις βασικές επιμέρους κατηγορίες εκτός των *κεφαλαιουχικών αγαθών*. Παράλληλα, ο δείκτης κύκλου εργασιών στη βιομηχανία παρέμεινε περίπου στάσιμος, καθώς η μείωση του επιμέρους δείκτη για την εξωτερική αγορά σχεδόν αντισταθμίστηκε από την άνοδο του δείκτη για την εγχώρια αγορά. Στον τομέα του εμπορίου, ο δείκτης όγκου στο λιανικό εμπόριο παρουσίασε κάμψη συνολικά και σε έξι από τις οκτώ σχετικές υποκατηγορίες, με άνοδο να σημειώνεται μόνο στα *καύσιμα και λιπαντικά αυτοκινήτων* και, οριακά, στα *φαρμακευτικά προϊόντα και καλλυντικά*, ενώ πτωτική εξέλιξη κατέγραψε και ο δείκτης κύκλου εργασιών στο χονδρικό εμπόριο. Από την άλλη πλευρά, σημαντική άνοδος παρατηρήθηκε για ένα ακόμα τρίμηνο στις ταξιδιωτικές εισπράξεις, οι οποίες αυξήθηκαν κατά 24,3% σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, ενώ ευνοϊκές ήταν οι εξελίξεις

και σε ό,τι αφορά τον δείκτη παραγωγής στις κατασκευές. Αναφορικά με την πορεία της εγχώριας αγοράς εργασίας, στο πρώτο τρίμηνο του 2024 παρατηρήθηκε αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων της τάξεως του 1,8% σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, αλλά και αύξηση του αριθμού των ανέργων κατά 4,3%.

Ως προς τα δεδομένα του πρώτου τριμήνου του 2024 για τις τιμές, οι εξελίξεις ήταν ενδεικτικές μίας περαιτέρω ήπιας υποχώρησης του ενεργειακού κόστους, με τον ευρωπαϊκά εναρμονισμένο δείκτη τιμών ενέργειας για την Ελλάδα να σημειώνει κάμψη σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο. Επιπλέον, μικρή βελτίωση καταγράφηκε σε σχέση με τον μέσο πληθωρισμό, με τις πληθωριστικές πιέσεις να παραμένουν, ωστόσο, υψηλές σε βασικές κατηγορίες καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών, όπως τα *τρόφιμα και ποτά*, τα *ξενοδοχεία-καφέ-εστιατόρια* και οι *υπηρεσίες υγείας*. Σε ό,τι αφορά την απόδοση του δεκαετούς ελληνικού ομολόγου, η οποία συναρτάται με τα επίπεδα αβεβαιότητας στην οικονομία, παρατηρήθηκε αξιοσημείωτη μείωση σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2023, με παράλληλη υποχώρηση του σχετικού περιθωρίου (spread) έναντι του αντίστοιχου γερμανικού ομολόγου. Αναφορικά με τους δείκτες που αντανακλούν τις προσδοκίες και εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα για την πορεία της οικονομίας, οι εξελίξεις κατά το πρώτο τρίμηνο του 2024, σε σύγκριση με το τέταρτο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, ήταν ενδεικτικές βελτίωσης του οικονομικού κλίματος στην Ελλάδα και την Ευρώπη, και ενίσχυσης των επιχειρηματικών προσδοκιών στην Ελλάδα στους τομείς της βιομηχανίας και των κατασκευών.

Οι προβλέψεις για την εξέλιξη του πραγματικού ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας στην πορεία του έτους 2024 υπόκεινται σε σημαντικό βαθμό αβεβαιότητας, λόγω των σοβαρών κινδύνων που απορρέουν από τις γεωπολιτικές εντάσεις και την κλιματική κρίση, αλλά και των προκλήσεων που εξακολουθούν να παρουσιάζονται σε σχέση με τον πληθωρισμό και τα επιτόκια. Σύμφωνα με τις μέχρι στιγμής εκτιμήσεις, η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και των επιτοκίων αναφοράς θα είναι σταδιακή, και, επομένως, οι πιέσεις στην αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών και τις επενδύσεις θα εξακολουθήσουν. Παράλληλα, νέες σημαντικές αβεβαιότητες και κίνδυνοι έχουν αναδυθεί λόγω της πολεμικής κρίσης στη Μέση Ανατολή, η οποία επηρεάζει, μεταξύ άλλων, τις προοπτικές του διεθνούς εμπορίου, την ομαλή λειτουργία των αλυσίδων αξίας και το κόστος μεταφοράς. Από την άλλη πλευρά, η προβλεπόμενη σταδιακή άνοδος του μέσου ρυθμού ανάπτυξης της ευρωπαϊκής οικονομίας ευνοεί την ελληνική οικονομία και μπορεί να συμβάλει, μεταξύ άλλων, στην ανάκαμψη των ελληνικών εξαγωγών αγαθών. Επιπλέον, στην παρούσα συγκυρία η Ελλάδα και μεν επηρεάζεται σημαντικά από τις αβεβαιότητες και την αστάθεια στο διεθνές περιβάλλον, αλλά παρουσιάζει θετικές προοπτικές σε βασικούς κλάδους δραστηριότητας (βιομηχανία, τουρισμός), ενώ έχει επίσης στη διάθεσή της σημαντικά εργαλεία για τη διατήρηση μίας σταθερά θετικής πορείας. Η προσδοκώμενη εισροή χρηματοδοτικών πόρων μέσω του Ταμείου Ανάκαμψης μέσα στο έτος, και η αναβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας, αποτελούν κρίσιμες ευκαιρίες για την ενδυνάμωση των επενδύσεων και τη βελτίωση των προοπτικών σε καίριους κλάδους της οικονομίας, έχοντας τη δυνατότητα να οδηγήσουν σε μία περισσότερο ευνοϊκή εξέλιξη του ΑΕΠ.

1.4. Με θετικές αποδόσεις στη χρηματιστηριακή αγορά ολοκληρώθηκε το πρώτο τετράμηνο του 2024

Φωτεινή Οικονομία

1.4.1. Εισαγωγή

Με θετικό πρόσημο ολοκληρώθηκε το πρώτο τετράμηνο του 2024 για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά, καταγράφοντας θετικές αποδόσεις, αυξημένη κεφαλαιοποίηση και αξία συναλλαγών. Το ίδιο χρονικό διάστημα, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), μετά από τις αλληπάλληλες αυξήσεις των επιτοκίων που πραγματοποίησε το 2023, διατήρησε σταθερά τα επιτόκια κατά το πρώτο τετράμηνο του 2024¹. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι αποδόσεις των ομολόγων τον Απρίλιο του 2024 καταγράφονται μειωμένες σε σχέση με τον Οκτώβριο του 2023, σημειώνοντας όμως μικρή άνοδο σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2023. Οι επανεκδόσεις και οι νέες εκδόσεις κρατικών ομολόγων ανέδειξαν την ισχυρή ζήτηση για ελληνικούς τίτλους, με τα εταιρικά ομόλογα να εμφανίζουν, επίσης, αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον και τους δείκτες εταιρικών ομολόγων να σημειώνουν θετικές αποδόσεις.

Η ανάκτηση της επενδυτικής βαθμίδας μέσα στο 2023 αποτέλεσε κομβικό σημείο για τη θετική πορεία της ελληνικής αγοράς, καθιστώντας τις ελληνικές μετοχές και τα ομόλογα επιλέξιμα από πολύ μεγαλύτερο επενδυτικό κοινό, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο και για την επιστροφή της ελληνικής χρηματιστηριακής αγοράς στις ανεπτυγμένες αγορές στο μέλλον. Αξίζει να σημειωθεί ότι παραμένει ο στόχος αναβάθμισης και από τον αμερικανικό οίκο αξιολόγησης Moody's, ο οποίος είναι ο μόνος που δεν έχει δώσει ακόμη την επενδυτική βαθμίδα στην Ελλάδα (Πίνακας 1.4.1).

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται μια σύντομη ανασκόπηση της πορείας της ελληνικής χρηματιστηριακής αγοράς κατά το πρώτο τετράμηνο του 2024, με έμφαση σε βασικούς χρηματιστηριακούς δείκτες και μέγεθη. Επιπλέον, παρουσιάζεται η πορεία της αγοράς ομολόγων για την ίδια περίοδο. Η τελευταία ενότητα του άρθρου συνοψίζει και ολοκληρώνει το άρθρο.

1.4.2. Η πορεία της χρηματιστηριακής αγοράς κατά το πρώτο τετράμηνο του 2024

Το πρώτο τετράμηνο του 2024 ολοκληρώθηκε με θετικές αποδόσεις για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία του Χρηματιστηρίου Αθηνών (Χ.Α.) (Πίνακας 1.4.2), ο Γενικός Δείκτης (Γ.Δ.) του Χ.Α. σημείωσε θετική απόδοση της τάξης του 12,01%, φτάνοντας τις 1.448,48 μονάδες

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.1 Πιστοληπτική ικανότητα Ελλάδας

Εταιρείες αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας	Πιστοληπτική ικανότητα	Προοπτική	Τελευταία αξιολόγηση
Standard & Poor's	BBB-	Θετική	19/4/2024
Moody's	Ba1	Σταθερή	15/3/2024
Fitch	BBB-	Σταθερή	31/5/2024
DBRS Morningstar	BBBL	Σταθερή	8/3/2024
Rating and Investment (R&I)	BBB-	Σταθερή	31/7/2023
Scope Ratings GmbH	BBB-	Σταθερή	26/1/2024

Πηγή: Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (Ο.Δ.ΔΗ.Χ.)-Ιούλιος 2024.

1. Η πρώτη μείωση των επιτοκίων σημειώθηκε τον Ιούνιο του 2024. Βλ. Ενότητα 1.4.3.

στις 30/4/2024 από 1.293,14 μονάδες στις 29/12/2023. Υψηλές αποδόσεις κατέγραψαν ο δείκτης FTSE/Χ.Α. Large Cap και ο δείκτης ATHEX ESG στο 12,49% και 12,12%, αντίστοιχα, ενώ χαμηλότερα, αλλά με θετικό και πάλι πρόσημο, βρέθηκαν οι δείκτες μεσαίας και μικρής κεφαλαιοποίησης, με τον Ελληνικό Δείκτη MID & Small Cap να καταγράφει απόδοση 9,60% και τον δείκτη FTSE/Χ.Α. Mid Cap να βρίσκεται στο 5,34%.

Θετικές αποδόσεις καταγράφηκαν και για τους κλαδικούς δείκτες του Χ.Α., με μοναδική εξαίρεση τον δείκτη FTSE/ATHEX ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ, ο οποίος σημείωσε απώλειες της τάξης του -1,82%. Από τους κλαδικούς δείκτες ξεχώρισαν οι δείκτες FTSE/ATHEX ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΑΘΑ και FTSE/ATHEX ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ, οι οποίοι ξεπέρασαν το 20%, φτάνοντας το 24,65% και 22,05%, αντίστοιχα, ενώ ακολουθούν οι δείκτες FTSE/Χ.Α. Τράπεζες και FTSE/ATHEX ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ με αποδόσεις 16,56% και 16,13%, αντίστοιχα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (2024), η κεφαλαιοποίηση του Χ.Α. (συνολική αξία χαρτοφυλακίου ημεδαπών και αλλοδαπών δικαιούχων μερίδων για το σύ-

νολο των εισηγμένων με τη συμμετοχή του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας - ΤΧΣ) έφτασε τα €94,69 δισ. στα τέλη Απριλίου 2024 από €80,77 δισ. στα τέλη Δεκεμβρίου 2023, σημειώνοντας αύξηση της τάξης του 17,23%. Η συμμετοχή των αλλοδαπών δικαιούχων μερίδων (με ΤΧΣ) παραμένει υψηλή στο 65,60% στα τέλη Απριλίου 2024, πραγματοποιώντας εισροές €53,47 εκατ. και το 58,7% των συνολικών συναλλαγών τον Απρίλιο του 2024. Η αξία συναλλαγών του Απριλίου 2024 έφτασε τα €2.824,59 εκατ., καταγράφοντας σημαντική αύξηση της τάξης του 122,80% σε σχέση με τον Απρίλιο του 2023, που η αξία συναλλαγών ήταν €1.267,77 εκατ., καθώς και αύξηση 48,73% σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2023 που ήταν €1.899,19 εκατ. Επιπλέον, η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε μετοχές καταγράφεται αυξημένη τον Απρίλιο του 2024 στα €2.771,67 εκατ. σε σχέση με τον Απρίλιο του 2023 που ήταν στα €1.245,31 εκατ., σημειώνοντας άνοδο και για το σύνολο του πρώτου τετραμήνου του 2024 σε σχέση με το πρώτο τετράμηνο του 2023, στα €11.558,57 εκατ. από €8.234,11 εκατ., αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.2 Μονάδες και αποδόσεις για επιλεγμένους δείκτες του Χ.Α. (30/4/2024)

	30/4/2024	Κατ. έτους	Ανώτ. έτους	Δ (%) έτους
FTSE/Χ.Α. Large Cap	3.512,98	3.122,79	3.570,36	12,49%
Δείκτης ATHEX ESG	1.650,10	1.471,77	1.674,82	12,12%
Γενικός Δείκτης Τιμών Χ.Α.	1.448,48	1.293,14	1.462,68	12,01%
Δείκτης Όλων των Μετοχών Χ.Α.	335,51	304,60	336,70	11,10%
Ελληνικός Δείκτης MID & Small Cap	2.114,15	1.929,00	2.117,48	9,60%
FTSE/Χ.Α. Mid Cap	2.371,02	2.167,92	2.459,55	5,34%
FTSE/ATHEX ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΑΘΑ	6.342,68	5.069,68	6.458,99	24,65%
FTSE/ATHEX ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ	6.202,08	5.044,08	6.202,16	22,05%
FTSE/Χ.Α. Τράπεζες	1.237,38	1.057,67	1.282,54	16,56%
FTSE/ATHEX ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	5.822,78	4.996,31	6.031,37	16,13%
FTSE/ATHEX ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ & ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	5.642,16	4.915,95	5.705,00	11,23%
FTSE/ATHEX ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	5.432,14	4.993,33	5.557,48	8,30%
FTSE/ATHEX ΕΝΕΡΓΕΙΑ & ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ	5.296,40	4.961,47	5.369,12	6,19%
FTSE/ATHEX ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ	5.052,02	4.577,28	5.876,05	3,75%
FTSE/ATHEX ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	4.870,22	4.639,72	5.120,52	-1,82%

Πηγή: Ημερήσιο δελτίο τιμών Χ.Α. 30/4/2024.

Εξετάζοντας την αβεβαιότητα για τη βραχυπρόθεσμη πορεία της αγοράς με τη βοήθεια του δείκτη τεκμαρτής μεταβλητότητας KEPE GRIV, του λεγόμενου δείκτη «φόβου», στα τέλη Απριλίου 2024 παρατηρείται αύξηση της αβεβαιότητας σε σχέση με τα τέλη του 2023, με διακυμάνσεις εντός του τετραμήνου. Ο συγκεκριμένος δείκτης εκφράζει την αβεβαιότητα των συμμετεχόντων στην αγορά παραγώγων για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς και υπολογίζεται στη βάση των τιμών των δικαιωμάτων προαίρεσης του δείκτη FTSE/X.A. Large Cap. Πιο συγκεκριμένα, η τιμή του δείκτη KEPE GRIV αυξήθηκε τον Απρίλιο του 2024, φτάνοντας το 26,70% στις 30/4/2024 από 22,40% στις 28/3/2024 και 23,86% στις 29/12/2023. Επιπλέον, η μέση ημερήσια τιμή του δείκτη αυξήθηκε, φτάνοντας το 26,32% τον Απρίλιο του 2024 από 24,44% τον Μάρτιο του 2024. Ο δείκτης παρέμεινε σε επίπεδα χαμηλότερα του ιστορικού μέσου όρου του (από τον Ιανουάριο του 2004) για την ελληνική αγορά, ο οποίος είναι στο 32,23%. Η εξέλιξη του δείκτη αποτυπώνει αύξηση της αβεβαιότητας για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς σε σχέση με τα τέλη του 2023, με διακυμάνσεις εντός του τετραμήνου.

1.4.3. Έντοκα γραμμάτια, ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου και εταιρικά ομόλογα κατά το πρώτο τετράμηνο του 2024

Η πορεία της αγοράς ομολόγων είναι άμεσα συνδεδεμένη με την πορεία των επιτοκίων. Ως εκ τούτου οι αποφάσεις νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την πορεία της αγοράς των ομολόγων. Μετά από δέκα αυξήσεις των βασικών επιτοκίων από την ΕΚΤ από τον Ιούλιο του 2022 μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2023², όταν καταγράφηκε η τελευταία αύξηση, με στόχο την έγκαιρη επαναφορά του πληθωρισμού στον μεσοπρόθεσμο στόχο της ΕΚΤ του 2%³, τα επιτόκια παρέμειναν αμετάβλητα μέχρι τον Ιούνιο του 2024, όταν η ΕΚΤ προχώρησε στην πρώτη μείωση επιτοκίων από το 2019⁴. Συνεπώς, κατά τις συνεδριάσεις της ΕΚΤ του πρώτου τετραμήνου του 2024 τα επιτόκια παρέμειναν αμετάβλητα (επιτόκια πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης 4,50%, διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης 4,75% και διευκόλυνσης

αποδοχής καταθέσεων 4,00%), με τον πληθωρισμό να υποχωρεί και την ΕΚΤ να θεωρεί ότι «προηγούμενες αυξήσεις των επιτοκίων εξακολουθούν να επιδρούν ανασταλτικά στη ζήτηση, συμβάλλοντας στην ώθηση του πληθωρισμού προς τα κάτω»⁵.

Υπό αυτές τις συνθήκες, εξετάζοντας τις εκδόσεις εντόκων γραμματίων του Δημοσίου (ΕΓΔ) που πραγματοποιήθηκαν κατά το πρώτο τετράμηνο του 2024 (Πίνακας 1.4.3) παρατηρείται ότι οι αποδόσεις τους καταγράφονται μειωμένες σε σχέση με τα τέλη του 2023 για τις εκδόσεις ΕΓΔ 13 και 26 εβδομάδων, με τη μεγαλύτερη πτώση να καταγράφεται για τα ΕΓΔ 13 εβδομάδων, ενώ τα ΕΓΔ 52 εβδομάδων σημείωσαν μικρή άνοδο. Επιπλέον, εξετάζοντας τα επιτόκια των τίτλων αναφοράς του Ελληνικού Δημοσίου σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος για το πρώτο τετράμηνο του 2024 (Διάγραμμα 1.4.1), παρατηρούμε ότι η μέση μηνιαία απόδοση των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου τον Απρίλιο του 2024 ήταν σαφώς χαμηλότερη, για όλες τις διάρκειες, σε σχέση με τον Οκτώβριο του 2023, που ήταν στο υψηλότερο σημείο της εξεταζόμενης περιόδου μετά το οποίο ξεκίνησε η αποκλιμάκωση των επιτοκίων. Εντούτοις, η μέση μηνιαία απόδοση των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου τον Απρίλιο του 2024 καταγράφεται αυξημένη, για όλες τις διάρκειες, σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2023, με το τριετές ομόλογο να σημειώνει τη μεγαλύτερη αύξηση.

Παράλληλα, οι επιτυχημένες ομολογιακές εκδόσεις του πρώτου τετραμήνου του 2024 (νέες εκδόσεις και επανεκδόσεις) αποτύπωσαν το αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον για τους ελληνικούς τίτλους ενόψει της αναμενόμενης χαλάρωσης της νομισματικής πολιτικής. Ενδεικτική της ισχυρής ζήτησης για ελληνικούς τίτλους ήταν η νέα έκδοση 10ετούς ομολόγου της 30/1/2024, από την οποία αντλήθηκαν €4 δισ. με κουπόνι 3,375% και re-offer yield 3,478%. Σύμφωνα με τον Οργανισμό Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΗΧ)⁶ είναι το υψηλότερο ποσό έκδοσης που αντλήθηκε από το 2010. Επιπλέον, οι προσφορές ξεπέρασαν τα €35 δισ., το μεγαλύτερο βιβλίο προσφορών που έχει σημειωθεί για ελληνικό κρατικό τίτλο από το 2010, ξεπερνώντας το προηγούμενο ρεκόρ των €30 δισ. ευρώ που επιτεύχθηκε τον Ιούνιο του 2021. Επιπλέον, η τιμολόγηση του ομολόγου σημείωσε το χαμηλότερο spread νέου 10ετούς ομολόγου από το 2010.

2. Βλ. Πληροφορίες σχετικά με τα βασικά επιτόκια της ΕΚΤ, Τράπεζα της Ελλάδος.

3. Βλ. Ανακοίνωση ΕΚΤ της 14ης Σεπτεμβρίου 2023.

4. Βλ. Ανακοίνωση ΕΚΤ της 6ης Ιουνίου 2024.

5. Βλ. Ανακοίνωση ΕΚΤ της 11ης Απριλίου 2024.

6. Βλ. Ανακοίνωση ΟΔΔΗΧ της 30/1/2024.

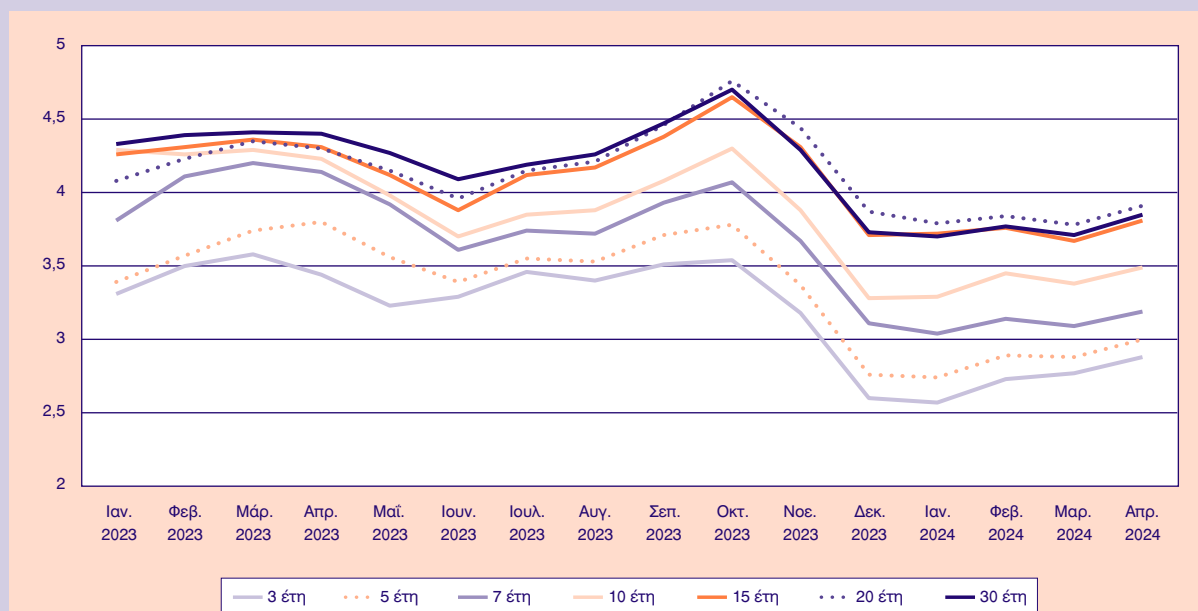
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.3 Επιτόκια εντόκων γραμματίων του Ελληνικού Δημοσίου (εκδόσεις από τα τέλη του 2023 έως και τον Απρίλιο του 2024)

Ημ/νία έκδοσης	13 εβδομάδων	Ημ/νία έκδοσης	26 εβδομάδων	Ημ/νία έκδοσης	52 εβδομάδων
30/4/2024	3,67%	24/4/2024	3,69%	6/3/2024	3,73%
3/4/2024	3,75%	27/3/2024	3,75%	6/12/2023	3,70%
31/1/2024	3,83%	21/2/2024	3,83%		
3/1/2024	3,84%	24/1/2024	3,77%		
1/11/2023	3,88%	27/12/2023	3,87%		

Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4.1

Μέση μηνιαία απόδοση (%) τίτλων αναφοράς του Ελληνικού Δημοσίου (Ιαν. 2023-Απρ. 2024) για διάρκειες 3, 5, 7, 10, 15, 20 και 30 ετών

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

Τέλος, σημειώνεται το αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον για την αγορά εταιρικών ομολόγων. Με θετικές αποδόσεις ολοκλήρωσαν το πρώτο τετράμηνο του 2024 οι δείκτες εταιρικών ομολόγων του Χ.Α. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α., ο Ελληνικός Δείκτης Τιμών

Εταιρικών Ομολόγων⁷ κατέγραψε απόδοση 0,40% και ο Ελληνικός Δείκτης Εταιρικών Ομολόγων⁸ απόδοση 1,40% για το πρώτο τετράμηνο του 2024⁹. Παράλληλα, αυξημένη καταγράφεται η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε εταιρικά ομόλογα

7. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή του κάθε ομολόγου.

8. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή, οι δεδουλευμένοι τόκοι και η αξία των καταβολών κάθε ομολόγου.

9. Αποδόσεις στις 26/4/2024 σύμφωνα με το Ημερήσιο Δελτίο Τιμών του Χ.Α. στις 30/4/2024.

τον Απρίλιο του 2024 σε σχέση με τον Απρίλιο του 2023, φτάνοντας τα €25,94 εκατ. από €8,57, αντίστοιχα, σημειώνοντας άνοδο και για το σύνολο του πρώτου τετραμήνου του 2024 σε σχέση με το πρώτο τετράμηνο του 2023, στα €123,31 εκατ. από €65,22 εκατ., αντίστοιχα.

1.4.4. Σύνοψη

Θετικά ξεκίνησε το 2024 για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά, με θετικές αποδόσεις, αυξημένη κεφαλαιοποίηση και αξία συναλλαγών κατά το πρώτο τετράμηνο του 2024. Στην αγορά κρατικών ομολόγων καταγράφηκε αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον, όπως και στην αγορά εταιρικών ομολόγων, αναδεικνύοντας τον ρόλο της τελευταίας ως εναλλακτικής πηγής χρηματοδότησης για τις επιχειρήσεις. Οι θετικές επιπτώσεις της ανάκτησης της επενδυτικής

βαθμίδας για την Ελλάδα αποτυπώθηκαν στην πορεία των αγορών κατά το πρώτο τετράμηνο του 2024 εν αναμονή της χαλάρωσης της νομισματικής πολιτικής από την ΕΚΤ. Η επίδραση της αποκλιμάκωσης των επιτοκίων, σε συνδυασμό με τις προκλήσεις που παραμένουν αναφορικά με τις γεωπολιτικές εξελίξεις και την πορεία του πληθωρισμού, αναμένεται να επηρεάσουν τις αγορές στο ερχόμενο διάστημα, ενώ παραμένει ο άμεσος στόχος αναβάθμισης και από τον αμερικανικό οίκο αξιολόγησης Moody's, αλλά και ο απώτερος στόχος επιστροφής του Χ.Α. στις ανεπτυγμένες αγορές.

Αναφορές

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο* Απριλίου 2024.

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο* Δεκεμβρίου 2023.

1.5. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Σταθεροποίηση των ρυθμών ανάκαμψης της παγκόσμιας οικονομίας

Αριστοτέλης Κουτρούλης

Αντίθετα με τις αρχικές εκτιμήσεις για επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομίας, ο ρυθμός ανόδου του παγκόσμιου ΑΕΠ δείχνει να σταθεροποιείται σε επίπεδα άνω του 3%. Η οριακή βελτίωση του οικονομικού κλίματος οφείλεται στην ταχύτερη από το αναμενόμενο υποχώρηση του πληθωρισμού στις προηγμένες οικονομίες και τη διατήρηση των ρυθμών ανάκαμψης στις ΗΠΑ και έναν σημαντικό αριθμό αναδυόμενων και αναπτυσσόμενων οικονομιών.

1.5.1. Γενική αξιολόγηση των εξελίξεων στην παγκόσμια οικονομία

Σε σχέση με τις εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών στις αρχές του έτους, οι μεσοπρόθεσμες προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας δείχνουν σήμερα αρκετά πιο ευνοϊκές. Πράγματι, από την αξιολόγηση στοιχείων των πρόσφατων οικονομικών εξελίξεων προκύπτει ότι: (α) ο κίνδυνος μιας απότομης πτώσης του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης των ΗΠΑ λόγω της εξαιρετικά περιοριστικής νομισματικής πολιτικής έχει απομακρυνθεί, (β) οι περισσότερες μεγάλες οικονομίες το περασμένο διάστημα πέτυχαν να κάμψουν τον πληθωρισμό αποφεύγοντας την πυροδότηση μιας νέας ύφεσης και την αύξηση της ανεργίας, και (γ) η παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα επέδειξε ανθεκτικότητα έναντι ενός περιοριστικού μείγματος οικονομικής πολιτικής (EC, 2024· IMF, 2024· OECD, 2024 και UN, 2024).

Αναλόγως θετικά είναι και τα μηνύματα που εκπέμπει η εικόνα της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας διαμέσου της πορείας των οικονομικών δεικτών υψηλής συχνότητας. Συγκεκριμένα, παρά τις μικρές διαφοροποιήσεις που καταγράφονται από χώρα σε χώρα, η συνολική πορεία των περισσότερων μηνιαίων δεικτών

που αποτυπώνουν την παραγωγική δραστηριότητα, τις επιχειρηματικές προσδοκίες και την εμπιστοσύνη των καταναλωτών δείχνουν βελτίωση του παγκόσμιου οικονομικού κλίματος (OECD, 2024). Επιπλέον, οι βελτιωμένες επιδόσεις του διεθνούς εμπορίου και η διατήρηση της δυναμικής της καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών των προηγμένων οικονομιών, λόγω των ευνοϊκών συνθηκών που επικρατούν στις αγορές εργασίας, αποτελούν σημάδια ότι η παγκόσμια οικονομία έχει περάσει σε μια φάση σταθεροποίησης.

Παρά τις θετικές αξιολογήσεις της παγκόσμιας οικονομίας και το πνεύμα αισιοδοξίας που διαπνέει τις τελευταίες εκθέσεις των διεθνών οργανισμών, οι προβλέψεις αναφορικά με τις μεταβολές του παγκόσμιου ΑΕΠ για το 2024 είναι αρκετά μετριοπαθείς. Ειδικότερα, εκτιμάται ότι ο ρυθμός επέκτασης της παγκόσμιας οικονομίας θα διατηρηθεί αμετάβλητος σε σχέση με το 2023 (3,1 έως 3,2%) (βλ. Πίνακα 1.5.1) και άρα κάτω από τον μέσο όρο των τελευταίων δεκαετιών. Η εκτίμηση αυτή αντανακλά κυρίως: (α) το υψηλό κόστος δανεισμού, (β) την απόσυρση των μέτρων υποστηρικτικής δημοσιονομικής πολιτικής, (γ) την αναμικτή αύξηση της παραγωγικότητας και (δ) τις δυσμενείς οικονομικές επιδράσεις από το συνεχιζόμενο γεωπολιτικό κατακερματισμό (IMF, 2024).

Αναφορικά με τους κινδύνους που απειλούν να εκτρέψουν την παγκόσμια οικονομία από την επιστροφή της σε μια σταθερή αναπτυξιακή τροχιά, αυτοί περιλαμβάνουν τα εξής: (α) διατήρηση της περιοριστικής νομισματικής πολιτικής για ένα μακρύ χρονικό διάστημα λόγω αναζωπύρωσης των πληθωριστικών πιέσεων, (β) νέες αυξήσεις στις τιμές των ενεργειακών προϊόντων λόγω κλιμάκωσης των γεωπολιτικών εντάσεων, (γ) μεγαλύτερη της αναμενόμενης επιβράδυνση της κινεζικής οικονομίας και (δ) απότομη μεταστροφή της δημοσιονομικής πολιτικής προς μια άκρως περιοριστική κατεύθυνση (IMF, 2024). Δικαιολογημένα, τη μεγαλύτερη ανησυχία εγείρει ο κίνδυνος της συνεχιζόμενης επιδείνωσης των κλιματολογικών συνθηκών, καθώς η αυξημένη συχνότητα εμφάνισης ακραίων καιρικών φαινομένων δείχνει να απειλεί όχι μόνο την τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα αλλά και πολλές από τις κατακτήσεις –σε όρους οικονομικής ευμάρειας και ανάπτυξης– των τελευταίων δεκαετιών (UN, 2024).

1.5.2. Πληθωρισμός, απασχόληση και επενδύσεις

Στις σημαντικές εξελίξεις των περασμένων μηνών περιλαμβάνεται η μεγάλη υποχώρηση του πληθωρι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.1 Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν^{1,2}
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2023*			2024**			2025**					
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	HE	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	HE	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	HE
Παγκόσμια οικονομία	3,2	3,1	3,1	3,1	3,2	3,2	3,1	3,1	3,2	3,3	3,2	3,2
Προηγμένες οικονομίες	1,6	:	:	1,5	1,7	:	:	1,6	1,8	:	:	1,6
ΗΠΑ	2,5	2,5	2,5	2,5	2,7	2,4	2,6	2,3	1,9	2,1	1,8	1,7
Ευρωζώνη	0,4	0,4	0,5	0,4	0,8	0,8	0,7	0,8	1,5	1,4	1,5	1,4
Ιαπωνία	1,9	1,9	1,9	1,9	0,9	0,8	0,5	1,2	1	0,8	1,1	1,1
Ηνωμένο Βασίλειο	0,1	0,1	0,1	0,1	0,5	0,5	0,4	0,8	1,5	1,4	1	1,5
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	4,3	:	:	4,1	4,2	:	:	4,1	4,2	:	:	4,3
Βραζιλία	2,9	2,9	2,9	2,9	2,2	2	1,9	2,1	2,1	2,1	2,1	2,4
Ρωσία	3,6	3,6	:	3,6	3,2	2,9	:	2,7	1,8	1,7	:	1,5
Ινδία	7,8	7,7	7,8	7,5	6,8	7	6,6	6,9	6,5	6,9	6,6	6,6
Κίνα	5,2	5,2	5,2	5,2	4,6	4,8	4,9	4,8	4,1	4,6	4,5	4,5

Πηγές: IMF (2024)· European Commission (2024)· OECD (2024) και United Nations (2024).

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Σημειώσεις: 1. Οι αποκλίσεις που υπάρχουν στις εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών οφείλονται, μεταξύ άλλων, στη χρησιμοποίηση διαφορετικών οικονομικών υποδειγμάτων, την υιοθέτηση εναλλακτικών υποθέσεων, καθώς και στη διαφορετική χρονική στιγμή που πραγματοποιούνται οι προβλέψεις από την κάθε ερευνητική ομάδα.

2. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

σμού στις περισσότερες οικονομίες του κόσμου (βλ. Πίνακα 1.5.2). Σε αυτό έχει συμβάλει: (α) η σφικτή νομισματική πολιτική, (β) η σχετική σταθεροποίηση των διεθνών τιμών ενέργειας και των διατροφικών προϊόντων σε χαμηλότερα επίπεδα, (γ) η αποκλιμάκωση των πιέσεων στις διεθνείς αλυσίδες παραγωγής, και (δ) η μείωση της έντασης των δευτερογενών ανοδικών πιέσεων επί των τιμών υλικών προϊόντων (IMF, 2024· OECD, 2024 και UN, 2024).

Η υποχώρηση του πληθωρισμού αναμένεται να συνεχιστεί και κατά τη διάρκεια του τρέχοντος έτους, με τον φετινό ετήσιο παγκόσμιο πληθωρισμό να εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί σε 5,9% από 6,8% το 2023 (IMF, 2024). Η μείωση των πληθωριστικών πιέσεων θα είναι περισσότερο αισθητή στις προηγμένες οικονομίες, καθώς ο πληθωρισμός θα υποχωρήσει στις 2,6 ποσοστιαίες μονάδες από τις 4,6 του 2023 (IMF, 2024). Αν και σε πολλές αναπτυσσόμενες οικονομίες θα καταγραφεί μείωση του πληθωρισμού, ο ρυθμός ανόδου των τιμών στο σύνολο των αναπτυσσόμενων χωρών θα παραμείνει στα επίπεδα του 2023 (8,3%). Μάλιστα, σε ορισμένες μεγάλες οικονομίες, όπως η

Τουρκία και η Αργεντινή, δεν αποκλείεται να σημειωθεί περαιτέρω αύξηση του ετήσιου πληθωρισμού (OECD, 2024).

Ο πυρήνας του πληθωρισμού εμφανίζει σημάδια ήπιας υποχώρησης, ειδικά σε ό,τι αφορά τις τιμές των μη ενεργειακών βιομηχανικών προϊόντων. Αντίθετα, ο πληθωρισμός των τιμών των υπηρεσιών δείχνει να είναι αρκετά πιο επίμονος, παραμένοντας σε επίπεδα υψηλότερα από αυτά που ίσχυαν πριν το ξέσπασμα της πανδημίας. Ως έναν βαθμό αυτό οφείλεται: (α) στην άνοδο της ζήτησης για υπηρεσίες, (β) τη μεγάλη συμμετοχή του κόστους εργασίας στην παραγωγή υπηρεσιών σε συνδυασμό με την αύξηση των ονομαστικών μισθών, και (γ) τη διαμόρφωση σχετικά υψηλών περιθωρίων κέρδους στους αντίστοιχους παραγωγικούς κλάδους.

Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση του ΟΟΣΑ, η μεγάλη αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς τις προηγμένες οικονομίες της Ευρώπης και της Βορείου Αμερικής το 2023 είχε θετική επίδραση στη δεξαμενή εργατικού δυναμικού των εν λόγω χωρών. Παράλληλα, ο υψηλότερος ρυθμός αύξησης του εργατικού

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.2 Πληθωρισμός¹
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2023*			2024**			2025**		
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ
Παγκόσμια οικονομία	6,8	:	:	5,9	:	:	4,5	:	:
Προηγμένες οικονομίες	4,6	:	:	2,6	:	:	2	:	:
ΗΠΑ	4,1	4,1	3,7	2,9	2,9	2,4	2	2,4	2
Ευρωζώνη	5,4	5,4	5,4	2,4	2,5	2,3	2,1	2,1	2,2
Ιαπωνία	3,3	3,3	3,3	2,2	2,8	2,1	2,1	2,2	2
Ηνωμένο Βασίλειο	7,3	6,8	7,3	2,5	2,4	2,7	2	2	2,3
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	8,3	:	:	8,3	:	:	6,2	:	:
Βραζιλία	4,6	:	4,6	4,1	:	4	3	:	3,3
Ρωσία	5,9	5,9	:	6,9	6,6	:	4,5	4,5	:
Ινδία	5,4	:	5,3	4,6	:	4,3	4,2	:	4,2
Κίνα	0,2	0,2	0,3	1	:	0,3	2	:	1,6

Πηγές: IMF (2024)· European Commission (2024) και OECD (2024).

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Σημείωση: 1. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

δυναμικού, σε συνδυασμό με τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, δείχνουν να διευκολύνουν τη σταδιακή αποκατάσταση των ισορροπιών μεταξύ προσφοράς και ζήτησης στις αγορές εργασίας. Σε αυτό το κλίμα, πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν λιγότερα προβλήματα εξεύρεσης ειδικευμένου προσωπικού. Από τις ίδιες έρευνες προκύπτει ότι σε αρκετές χώρες ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησης έχει μετριαστεί, οι κενές θέσεις εργασίας έχουν μειωθεί και ο συνολικός αριθμός εργατοωρών έχει περιοριστεί (OECD, 2024). Παρ' όλα αυτά, οι συνθήκες στενότητας εξακολουθούν να είναι το κύριο χαρακτηριστικό των αγορών εργασίας στις περισσότερες προηγμένες οικονομίες (Ευρώπη, Βόρεια Αμερική και Ιαπωνία), με τα ποσοστά της ανεργίας να διατηρούνται σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα (βλ. Πίνακα 1.5.3) (UN, 2024).

Η ανεπαρκής διαθεσιμότητα αξιόπιστων στοιχείων δεν αφήνει πολλά περιθώρια για τη διενέργεια ασφαλών προβλέψεων σχετικά με την πορεία της απασχόλησης στις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Εκτιμάται, ωστόσο, ότι οι ασθενικοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης στους οποίους θα κινηθούν στο σύνολό τους οι αναπτυσσόμενες οικονομίες δεν είναι ευνοϊκοί για την απασχόληση (UN, 2024).

Όσον αφορά τις επενδύσεις, βασικό χαρακτηριστικό της παγκόσμιας επενδυτικής δραστηριότητας την τελευταία τριετία είναι η πτωτική τροχιά που ακολουθεί η συσσώρευση κεφαλαίου, με τον ρυθμό μεταβολής του παγκόσμιου ακαθάριστου σχηματισμού πάγιου κεφαλαίου να εκτιμάται για το περασμένο έτος στο 2,8% (UN, 2024). Ο χαμηλός ρυθμός εκτέλεσης νέων επενδυτικών έργων αντανακλά: (α) το υψηλό κόστος δανεισμού, (β) τη σφικτή δημοσιονομική πολιτική, και

(γ) την αύξηση της αβεβαιότητας λόγω της εντεινόμενης γεωπολιτικής αστάθειας.

Αναφορικά με τις κατασκευές οικιστικών ακινήτων, το περασμένο έτος κατέγραψαν συρρίκνωση στις ΗΠΑ, την Ευρωζώνη και το Ην. Βασίλειο λόγω υψηλών επιτοκίων. Αντίθετα, οι επενδύσεις σε μηχανολογικό εξοπλισμό εμφάνισαν σημαντική αύξηση στην Ευρώπη, χάρη στη χάραξη μιας νέας βιομηχανικής πολιτικής που ευνοεί τόσο τη μετάβαση σε φιλικές προς το περιβάλλον τεχνολογίες όσο και την ενδυνάμωση της αυτονομίας των διεθνών αλυσίδων αξίας που δραστηριοποιούνται εντός του ευρωπαϊκού γεωγραφικού χώρου.

Στις περισσότερες οικονομίες οι προσδοκίες για μείωση των επιτοκίων έχουν οδηγήσει τις επιχειρήσεις σε μια στάση αναμονής και αναβολής πραγματοποίησης των επενδυτικών τους πλάνων, με αποτέλεσμα οι ρυθμοί αύξησης των επενδύσεων να εκτιμάται ότι θα παραμείνουν σε χαμηλά επίπεδα και κατά το τρέχον έτος (UN, 2024).

1.5.3. Οικονομικές εξελίξεις ανά τον κόσμο

Προηγμένες οικονομίες

Ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ στο σύνολο των προηγμένων οικονομιών κατά τα δύο προσεχή έτη αναμένεται να διατηρηθεί σχεδόν αμετάβλητος, φτάνοντας το 1,6% περίπου (βλ. Πίνακα 1.5.1). Ωστόσο, οι μεσοπρόθεσμες προοπτικές οικονομικής μεγέθυνσης παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις από χώρα σε χώρα. Από τη μια πλευρά του Ατλαντικού, η οικονομία των ΗΠΑ θα διατηρήσει κατά το τρέχον έτος τις πολύ καλές επιδόσεις του 2023, χάρη στον δυναμι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.3 Ανεργία (προηγμένες οικονομίες, ποσοστά επί του συνολικού εργατικού δυναμικού)

	2023*			2024**			2025**		
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ
ΗΠΑ	3,6	3,6	3,6	4	3,9	3,9	4,2	4	4
Ευρωζώνη	6,5	6,6	6,5	6,6	6,6	6,6	6,4	6,5	6,4
Ιαπωνία	2,6	2,6	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4
Ηνωμένο Βασίλειο	4	4	4	4,2	4,4	4,5	4,1	4,4	4,7

Πηγές: IMF (2024)· European Commission (2024) και OECD (2024).

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

σμό που έχει αναπτύξει η ιδιωτική κατανάλωση, τις ευνοϊκές συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας και την (αναμενόμενη) σταδιακή μείωση των βασικών επιτοκίων από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα. Από την άλλη πλευρά, οι ρυθμοί επέκτασης των οικονομιών της Ευρωζώνης και του Ηνωμένου Βασιλείου, αν και βελτιωμένοι, θα παραμείνουν υποτονικοί, με τον ρυθμό ανόδου του ΑΕΠ να μην ξεπερνά τη μια ποσοστιαία μονάδα το 2024. Σημαντική ενίσχυση των ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης αναμένεται και στις δύο οικονομίες από το επόμενο έτος, καθώς εκτιμάται ότι η οικονομική δραστηριότητα θα τονωθεί από τη χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής και τις ευνοϊκότερες χρηματοπιστωτικές συνθήκες. Τέλος, διαφορετική φαίνεται να είναι η πορεία που ακολουθεί η οικονομία της Ιαπωνίας, καθώς η επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου του ΑΕΠ το 2024 μπορεί να ξεπεράσει και τη μία ποσοστιαία μονάδα λόγω εξασθένησης της εξωτερικής ζήτησης.

Αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες

Το 2024 ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης στο σύνολο των αναδυόμενων και αναπτυσσόμενων οικονομιών αναμένεται να διατηρηθεί αμετάβλητος, καθώς η επιβράδυνση στις τέσσερις μεγαλύτερες από αυτές –Κίνα, Ινδία, Ρωσία και Βραζιλία– φαίνεται να αντισταθμίζεται από τις βελτιωμένες επιδόσεις των οικονομιών της Κεντρικής Ασίας και της Υποσαχάριας Αφρικής (IMF, 2024). Στην Κίνα οι χαμηλότεροι ρυθμοί οικονομικής επέκτασης το 2024 συνδέονται με τις αρνητικές προοπτικές στην αγορά ακινήτων και την εξασθένηση της εγχώριας ζήτησης, λόγω μείωσης

της εμπιστοσύνης των προσδοκιών των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Αντίθετα με την Κίνα, η επιβράδυνση της ινδικής οικονομίας κατά το τρέχον έτος δεν εγείρει ανησυχίες. Ενισχυόμενη από την ανοδική πορεία της εγχώριας και εξωτερικής ζήτησης και την αύξηση του εργατικού δυναμικού, η οικονομική ανάπτυξη παραμένει ισχυρή, με τον ρυθμό αύξησης του ινδικού ΑΕΠ να προσεγγίζει το 7% το 2024 (IMF, 2024). Όσο για τη ρωσική οικονομία, η πρόβλεψη για υποχώρηση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης συνδέεται με τις επιδράσεις της σφικτής νομισματικής πολιτικής στην εγχώρια ζήτηση (EC, 2024). Τέλος, η οικονομική επιβράδυνση στη Βραζιλία το 2024 φαίνεται να είναι το συνδυαστικό αποτέλεσμα δύο παραγόντων: της εφαρμογής ενός προγράμματος δημοσιονομικής εξυγίανσης και της χαμηλότερης αγροτικής παραγωγής.

1.5.4. Διεθνές εμπόριο και διεθνείς τιμές βασικών εμπορευμάτων

Το 2023 ήταν έτος στασιμότητας για τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, με τον ρυθμό επέκτασης του παγκόσμιου εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες) να αυξάνει οριακά κατά 0,3% (βλ. Πίνακα 1.5.4). Η καθίζηση αυτή συνδέεται με: (α) τη μείωση της ζήτησης για προϊόντα της μεταποίησης και τις χαμηλές επιδόσεις της παγκόσμιας μεταποιητικής παραγωγής, (β) τις προτιμήσεις των επιχειρήσεων να καλύψουν ένα μεγάλο τμήμα της ζήτησης από τα υψηλά αποθέματά τους, (γ) τη σφικτή νομισματική πολιτική, και (δ) τη μεγάλη ενίσχυση του δολαρίου ΗΠΑ, κυρίως έναντι των ασθενέστερων εθνικών νομισμάτων (EC, 2024).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.4 Ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές στον όγκο του διεθνούς εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες)¹

		2023*	2024**	2025**
Όγκος διεθνούς εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες)		0,3	3	3,3
Εισαγωγές	Προηγμένες οικονομίες	-1	2	2,8
	Αναπτυσσόμενες οικονομίες	2	4,9	4,1
Εξαγωγές	Προηγμένες οικονομίες	0,9	2,5	2,9
	Αναπτυσσόμενες οικονομίες	-0,1	3,7	3,9

Πηγή: IMF (2024).

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Σημείωση: 1. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

Για το τρέχον έτος, εκτιμάται ότι ο ρυθμός επέκτασης του διεθνούς εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες) θα ανέλθει στις 3 ποσοστιαίες μονάδες. Η σημαντική αυτή βελτίωση αντισταθμίζεται: (α) τη συνέχιση της θετικής πορείας της οικονομίας των ΗΠΑ, (β) τη λήψη δημοσιονομικών μέτρων στήριξης της κινεζικής οικονομίας, και (γ) την ανάκαμψη των διεθνών εμπορικών ροών μεταξύ των πιο δυναμικών ασιατικών οικονομιών (OECD, 2024).

Η σταδιακή άνοδος των επενδύσεων, το χαμηλότερο κόστος χρηματοδότησης του εμπορίου και η εξισορρόπηση της ζήτησης μεταξύ βιομηχανικών προϊόντων και υπηρεσιών αναμένεται να ενισχύσουν περαιτέρω τη διεθνή εμπορική δραστηριότητα το 2025 (OECD, 2024). Ωστόσο, ο ρυθμός αύξησης του διεθνούς εμπορίου θα εξακολουθήσει να υπολείπεται του μέσου ετήσιου όρου των 4,9 ποσοστιαίων μονάδων της περιόδου 2000-2019 (IMF, 2024).

Αναφορικά με τις διεθνείς τιμές των βασικών εμπορευμάτων, στην τελευταία σχετική έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας γίνεται λόγος για μικρή υποχώρηση των διεθνών τιμών κατά το τρέχον έτος. Καθοδικές τάσεις εκτιμάται ότι θα επικρατήσουν και κατά τη διάρκεια του 2025. Παρ' όλα αυτά, οι τιμές των βασικών εμπορευμάτων ως σύνολο θα διατηρηθούν αυξημένες κατά 38% σε σχέση με τα επίπεδα που επικρατούσαν πριν το 2019. Αυτό οφείλεται στις ανοδικές πιέσεις που ασκούν στις τιμές: (α) οι γεω-

πολιτικές εντάσεις, (β) οι αυξημένες επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα, και (γ) η αύξηση των δαπανών για επενδύσεις στη βιομηχανία και τις υποδομές στην Κίνα (World Bank, 2024).

Η προοπτική μείωσης των τιμών αφορά όλες τις βασικές κατηγορίες αγαθών (ενεργειακά προϊόντα, βασικά μέταλλα, εδώδιμα προϊόντα), με εξαίρεση το πετρέλαιο. Ειδικότερα, η μέση ετήσια τιμή του πετρελαίου τύπου Brent αναμένεται να αυξηθεί οριακά το τρέχον έτος φτάνοντας στα 84 δολάρια ΗΠΑ ανά βαρέλι, κυρίως λόγω των γεωπολιτικών εντάσεων στη Μέση Ανατολή (World Bank, 2024).

Βιβλιογραφία

European Commission (2024), *European Economic Forecast, Spring 2023*, European Economy, Institutional Paper 286, May 2024.

International Monetary Fund (2024), *World Economic Outlook: Steady but Slow: Resilience amid Divergence*, IMF, Washington, DC.

OECD (2024), *OECD Economic Outlook*, Volume 2024, Issue 1, No. 115, OECD Publishing, Paris.

United Nations (2024), *World Economic Situation and Prospects 2024 (Mid-Year Update)*, New York: United Nations.

World Bank (2024), *Commodity Markets Outlook, April 2024*, Washington, DC: World Bank.

2. Δημοσιονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 54, 2024, σσ. 39-46

Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Ελισάβετ Ι. Νίτση

2.1. Εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού, α' τετράμηνο 2024

Σύμφωνα με τα δημοσιευμένα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους¹, σε τροποποιημένη βάση, η εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού στο α' τετράμηνο του 2024 παρουσιάζεται βελτιωμένη συγκρινόμενη με το αντίστοιχο διάστημα του 2023, αλλά σημαντικά καλύτερη συγκριτικά με τις μηνιαίες εκτιμήσεις, όπως αυτές είχαν αποτυπωθεί στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2024. Το έλλειμμα έχει περιοριστεί σημαντικά, ενώ παρατηρείται πρωτογενές πλεόνασμα έναντι πρόβλεψης ελλείμματος, λόγω των σημαντικά αυξημένων εσόδων.

Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.1.1, ο Κρατικός Προϋπολογισμός παρουσίασε έλλειμμα στο ισοζύγιο του ύψους 250 εκατ. ευρώ στο χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Απριλίου 2024, έναντι ελλείμματος 789 εκατ. ευρώ το αντίστοιχο διάστημα του 2023 και στόχου για έλλειμμα 2,7 δισ. ευρώ. Το πρωτογενές αποτέλεσμα είναι πλεονασματικό και διαμορφώθηκε στα 3,3 δισ. ευρώ, έναντι 2,4 δισ. ευρώ για την ίδια περίοδο το 2023 και στόχου για πλεόνασμα 631 εκατ. ευρώ.

Τα καθαρά έσοδα του Κρατικού Προϋπολογισμού (Πίνακας 2.1.1 και Διάγραμμα 2.1.1) παρουσιάζονται αυξημένα σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου έτους, καθώς ανήλθαν σε 22,5 δισ. ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 1,5 δισ. ευρώ ή 7% έναντι των εσόδων του α' τετραμήνου του 2023 και κατά 2,3 δισ. ευρώ ή 11,6% έναντι του στόχου που

είχε τεθεί από τον Προϋπολογισμό του 2024. Τα έσοδα του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) ανήλθαν σε 2,5 δισ. ευρώ, αυξημένα συγκρινόμενα τόσο με το αντίστοιχο τετράμηνο του 2023 (είναι 749 εκατ. ευρώ ή 42,7% περισσότερα), όσο κυρίως με αυτά της εκτίμησης του Προϋπολογισμού του 2024 κατά 1,2 δισ. ευρώ ή 86,2%. Πιο αναλυτικά, η αύξηση των εσόδων συγκριτικά με το αντίστοιχο διάστημα του 2023 οφείλεται κυρίως στην είσπραξη φόρων (2,4 δισ. ευρώ, εκ των οποίων τα 1,3 δισ. ή 25,1% από φόρο εισοδήματος, τα 812 εκατ. ευρώ ή 230% από τον ΕΝΦΙΑ και τα 626 εκατ. ευρώ ή 8,3% από τον ΦΠΑ), ενώ μειωμένες παρουσιάζονται οι μεταβιβάσεις (1,3 δισ. ευρώ ή 32,7%). Αντίστοιχα είναι και τα αποτελέσματα σε σχέση με τους στόχους που είχαν τεθεί από τον Προϋπολογισμό του 2024. Τέλος, στον Προϋπολογισμό του 2024 για την υπό εξέταση περίοδο είχαν εγγραφεί 1,8 δισ. ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, από τα οποία απορροφήθηκαν μόλις 159 εκατ. ευρώ, γεγονός που δείχνει χαμηλή απορρόφηση την υπό εξέταση περίοδο.

Όσον αφορά το ποσοστό εκτέλεσης των εσόδων (Διάγραμμα 2.1.1), οι φόροι βρίσκονται στο ίδιο ή ελαφρώς μικρότερο ποσοστό εκτέλεσης με την αντίστοιχη περίοδο του 2023. Οι μεταβιβάσεις υπολείπονται κατά 10% συγκριτικά με το περσινό ποσοστό εκτέλεσης, ενώ οι πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών κατά 7%. Μόνον οι επιστροφές φόρων έχουν μεγαλύτερο ποσοστό εκτέλεσης κατά 7% σε σχέση με το 2023.

Στην πλευρά των δαπανών, οι οποίες ανήλθαν στα 22,8 δισ. ευρώ, ο Κρατικός Προϋπολογισμός κατά το α' τετράμηνο του 2024 παρουσιάζεται αυξημένος κατά 942 εκατ. ευρώ ή 4,3% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2023, ενώ συγκριτικά με τον στόχο των 22,9 δισ. ευρώ υπολείπεται κατά 109 εκατ. ευρώ ή 0,5%. Οι κυριότερες αιτίες της αύξησης των δαπανών, σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους, είναι η αύξηση των τόκων κατά 322 εκατ. ευρώ ή 10% και οι αποκτήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων κατά 315 εκατ. ευρώ ή 152,9%. Αντίθετα, μείωση παρουσιάζουν οι μεταβιβάσεις κατά 793 εκατ. ευρώ ή 7,6%. Επιπλέον, πρέπει να σημειω-

1. Τα στοιχεία του Προϋπολογισμού όπως αυτά δημοσιεύθηκαν στο Μηνιαίο Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού, Μάιος 2024.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 Στοιχεία των Κρατικών Προϋπολογισμών, εκατ. € σε τροποποιημένη ταμειακή βάση

	Ιαν.-Απρ. 2023		Ιαν.-Απρ. 2024
	Πραγμ. ²	Πραγμ.	Προβλέψεις Προϋπολογισμού 2024 ¹
Καθαρά έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού	21.057	22.538	20.198
Έσοδα	23.158	24.686	22.297
Φόροι	17.803	20.244	18.166
ΦΠΑ	7.544	8.170	7.955
ΕΦΚ	2.032	2.115	2.040
Τακτικοί φόροι ακίνητης περιουσίας	353	1.165	323
Φόρος εισοδήματος	4.991	6.246	5.443
Κοινωνικές εισφορές	19	20	19
Μεταβιβάσεις	3.959	2.663	3.180
Πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών	284	342	299
Λοιπά τρέχοντα έσοδα	557	436	146
Επιστροφές φόρων	2.128	2.148	2.100
Δαπάνες	21.846	22.788	22.897
Παροχές σε εργαζόμενους	4.602	4.886	4.868
Κοινωνικές παροχές	137	80	116
Μεταβιβάσεις	10.418	9.625	10.133
Αγορές αγαθών και υπηρεσιών	325	346	291
Επιδότησεις	91	0	3
Τόκοι (σε ακαθάριστη βάση)	3.236	3.558	3.330
Λοιπές δαπάνες	21	22	51
Πιστώσεις υπό κατανομή	0	0	510
Αποκτήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων	206	521	616
Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ)			
Έσοδα ³	1.756	2.505	1.345
Δαπάνες	2.670	3.175	2.315
Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας			
Έσοδα ⁴	1.718	159	1.797
Δαπάνες ⁵	141	576	663
Πρωτογενές Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού^{6,7}	2.443	3.282	631
Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού^{6,7}	-789	-250	-2.699

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 (συνέχεια)

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:

1. Στόχοι όπως αποτυπώνονται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2024.
2. Τα στοιχεία των δαπανών και των εσόδων του Κρατικού Προϋπολογισμού για το έτος 2023 είναι προσωρινά και θα οριστικοποιηθούν με την κύρωση του Απολογισμού Εσόδων και Εξόδων του Κράτους, οικονομικό έτος 2023.
3. Τα έσοδα από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) περιλαμβάνονται στις κατηγορίες «Μεταβιβάσεις» και «Λοιπά τρέχοντα έσοδα».
4. Τα έσοδα του Ταμείου Ανάκαμψης και Σταθερότητας περιέχονται στην κατηγορία «Μεταβιβάσεις».
5. Οι δαπάνες του Ταμείου Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας παρουσιάζουν ετεροχρονισμό και οι εκτιμώμενες πληρωμές των μηνών Ιανουαρίου-Απριλίου αναμένεται να πραγματοποιηθούν τους επόμενους δύο μήνες (Μάιο και Ιούνιο).
6. + Πλεόνασμα, - Έλλειμμα.
7. Η αποτύπωση των στοιχείων είναι σύμφωνη με τη νέα οικονομική ταξινόμηση (Προεδρικό διάταγμα 54/2018).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1.1

Υλοποίηση Κρατικού Προϋπολογισμού συνολικών εσόδων, α' τετράμηνο 2024

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημείωση: Το ποσοστό αφορά την εκτέλεση κατά το α' τετράμηνο.

θεί ότι, ενώ είχε προβλεφθεί να υπάρχει κονδύλι υπό κατανομή πιστώσεων, τελικά αυτές κατανεμήθηκαν στις υπόλοιπες κατηγορίες για την κάλυψη των τρεχουσών αναγκών. Επιπρόσθετα, οι δαπάνες του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) ανέρχονται στα 3,2 δισ. ευρώ και εμφανίζονται αυξημένες κατά 505 εκατ. ευρώ ή 18,9% σε σχέση με την αντίστοιχη περσινή περίοδο, ενώ είναι αυξημένες κατά 860 εκατ. ευρώ ή 37,1% συγκριτικά με τον στόχο που είχε τεθεί από τον Προϋπολογισμό του 2024. Τέλος, στον Προϋπολογισμό του 2024 για την υπό εξέταση περίοδο είχαν εγγραφεί 1,8 δισ. ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, από τα οποία απορροφήθηκαν μόλις 159 εκατ. ευρώ.

Όσον αφορά το ποσοστό εκτέλεσης των δαπανών (Διάγραμμα 2.1.2), τόσο οι παροχές σε εργαζόμενους όσο και οι μεταβιβάσεις βρίσκονται στο αντίστοιχο

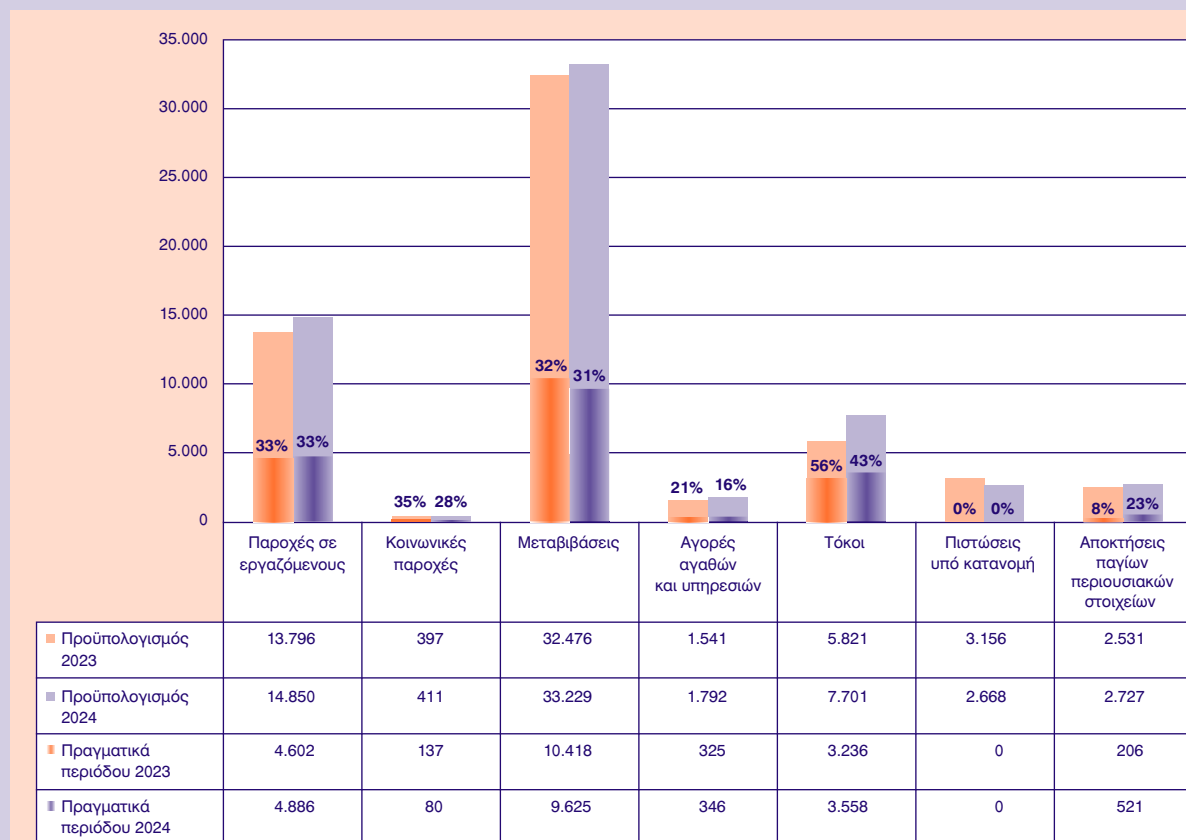
ποσοστό εκτέλεσης με το 2023, ενώ αύξηση παρουσιάζουν οι κοινωνικές παροχές και οι αγορές αγαθών και υπηρεσιών κατά 7% και 5%, αντίστοιχα. Μείωση παρουσιάζει η εκτέλεση των δαπανών για απαιτήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων κατά 15%.

2.2. Η εξέλιξη του δημοσίου χρέους το 1^ο τρίμηνο του 2024

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Οργανισμού Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους², την 31/3/2024 το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης ανήλθε στα 356,1 δισ. ευρώ, μειωμένο κατά 645 εκατ. ευρώ (0,2%) συγκριτικά με το τέλος του 2023 και κατά 746 εκατ. ευρώ (0,2%) από το τέλος του 2022. Το σύνολο του χρέους αυτού είναι σταθερού επιτοκίου και

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1.2

Υλοποίηση Κρατικού Προϋπολογισμού συνολικών δαπανών, 1^ο τετράμηνο 2024

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημείωση: Το ποσοστό αφορά την εκτέλεση κατά το 1^ο τετράμηνο.

η μέση σταθμική διάρκεια ανέρχεται στα 19,19 έτη. Η μέση διάρκεια ανατιμολόγησης είναι στα 18,5 έτη, ενώ το κόστος εξυπηρέτησης σε ταμειακή βάση, συμπεριλαμβανομένων των Swaps, είναι 1,33%. Το καθαρό αποτέλεσμα χρέους της Γενικής Κυβέρνησης, αφαιρουμένων των Ταμειακών διαθεσίμων, που ανήλθαν στα 35,7 δισ. ευρώ, έφθασε στα 320,4 δισ. ευρώ την υπό εξέταση περίοδο. Το καθαρό χρέος της Γενικής Κυβέρνησης παρουσιάζεται μειωμένο κατά 2,7 δισ. ευρώ (0,8%) συγκριτικά με το τέλος του 2023 και κατά 4,9 δισ. ευρώ (1,5%) από το τέλος του 2022.

Αναφορικά με την Κεντρική Κυβέρνηση, το χρέος ανήλθε στα 405,5 εκατ. ευρώ, σημειώνοντας μείωση κατά περίπου 1 δισ. (0,2%) σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, το τέλος δηλαδή του 2023, ενώ παρουσιάζεται αυξημένο κατά 4 δισ. (1%) συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2023. Επιπρόσθετα, τα ταμεια-

κά διαθέσιμα του Ελληνικού Δημοσίου μειώθηκαν κατά 1,8 δισ. (8,7%) σε σχέση με το τέλος του 2023, ενώ αυξήθηκαν κατά 0,3 δισ. (1,7%) συγκριτικά με το α' τρίμηνο του 2023.

Η σύνθεση του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης κατά το α' τρίμηνο του 2024 παρουσιάζεται στον Πίνακα 2.2.1. Το χρέος της Κεντρικής Διοίκησης το α' τρίμηνο του 2024 είναι στο σύνολό του σε σταθερό επιτόκιο και ευρώ. Όσον αφορά την ποσοστιαία αναλογία του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης με βάση τον τρόπο διαπραγμάτευσης, υπάρχει μία μικρή μεταβολή υπέρ του διαπραγματεύσιμου χρέους έναντι του μη διαπραγματεύσιμου, το οποίο διαμορφώθηκε σε 26% και 74%, αντίστοιχα, κατά την υπό εξέταση περίοδο έναντι του προηγούμενου τριμήνου (25,2% και 74,8%, αντίστοιχα), αλλά και έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2023 (23,8% και 76,2%, αντίστοιχα). Επιπλέον,

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.1 Στοιχεία χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης¹ (ποσά σε εκατ. €)*

Περίοδος	2023 (α' τρίμ.)	2023 (δ' τρίμ.)	2024 (α' τρίμ.)
Ύψος χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης	401.528,24	406.522,91	405.540,58
Κατανομή χρέους κατά είδος επιτοκίου			
Σταθερό ²	401.528,24	406.522,91	405.540,58
Κυμαινόμενο ^{2,3}	0,00	0,00	0,00
Κατανομή χρέους κατά τρόπο διαπραγμάτευσης			
Διαπραγματεύσιμο	95.563,72	102.443,77	105.440,55
Μη διαπραγματεύσιμο	305.964,52	304.079,14	300.100,03
Κατανομή χρέους κατά νόμισμα			
Σε ευρώ, €	401.528,24	406.522,91	405.540,58
Σε νόμισμα εκτός ζώνης ευρώ	0,00	0,00	0,00
Ταμειακά Διαθέσιμα ΕΔ⁴	19.098,80	21.272,80	19.426,70
Εγγυήσεις Ελληνικού Δημοσίου	29.339,40	28.697,90	28.704,30

Πηγή: Δελτίο Δημοσίου Χρέους, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:

1. Το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης διαφέρει από το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης (Χρέος κατά Μάαστριχτ) κατά το ποσό του ενδοκυβερνητικού χρέους και λοιπών στοιχείων που προβλέπονται από τον ESA '95.
2. Η αναλογία σταθερού/κυμαινόμενου επιτοκίου υπολογίζεται λαμβάνοντας υπόψη: α) τις συναλλαγές ανταλλαγής επιτοκίου, β) τη χρήση χρηματοδοτικών μέσων από τον ΕΜΣ σχετικά με τα δάνεια που έχουν χορηγηθεί στο Ελληνικό Δημόσιο και γ) την ενσωμάτωση των παραμέτρων κινδύνου του χαρτοφυλακίου υποχρεώσεων του EFSF στο χαρτοφυλάκιο του ελληνικού δημοσίου χρέους.
3. Τα τιμαριθμοποιημένα ομόλογα περιλαμβάνονται στα κυμαινόμενα ομόλογα.
4. Περιλαμβάνεται ο λογαριασμός αποθεματικού προσόδων από τις αγορές κεφαλαίου με υπόλοιπο 15.697,3 εκατ. ευρώ, 31/12/2023 και 31/3/2024.

* Προσωρινά στοιχεία.

όσον αφορά τις εγγυήσεις που χορήγησε το Ελληνικό Δημόσιο, αυτές εμφανίζονται σταθερές συγκριτικά με το τέλος του 2023, ενώ παρουσιάζουν μείωση κατά 635 εκατ. ή 2,2% στο αντίστοιχο διάστημα το 2023.

Η κατανομή του χρέους της Κεντρικής Κυβέρνησης, με βάση την υπολειπόμενη διάρκεια αυτού το α' τρίμηνο του 2024, αποτυπώνεται στον Πίνακα 2.2.2. Οι βραχυχρόνιοι τίτλοι (με λήξη μικρότερη του έτους) του Ελληνικού Δημοσίου αντιπροσωπεύουν το 17,2% του συνόλου, έναντι 12% που καταλαμβάνουν οι μεσοπρόθεσμοι τίτλοι (με λήξη από 1 έως 5 έτη), και 70,8% που καταλαμβάνουν οι τίτλοι μακράς διάρκειας (λήξη μετά την πενταετία) από 17,7%, 11,2% και 71,1%, αντίστοιχα, που ήταν στο τέλος του 2023. Συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2023, παρατη-

ρείται μια μείωση του μεριδίου των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων τίτλων με αντίστοιχη αύξηση των μεσοπρόθεσμων.

Η μέση υπολειπόμενη φυσική διάρκεια του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης ανήλθε σε 16,85 έτη, μειωμένη από αυτή των 17,46 ετών που ήταν το αντίστοιχο τρίμηνο του 2023. Επιπλέον, και όσο αφορά τον νέο δανεισμό του Ελληνικού Δημοσίου κατά την υπό εξέταση περίοδο, η μέση σταθμική διάρκεια ανήλθε στα 9,10 έτη, παρουσιάζοντας μείωση από το επίπεδο των 12,80 ετών στο οποίο είχε διαμορφωθεί το 2023. Ο νέος δανεισμός για το α' τρίμηνο του 2024 κατανέμεται σε 30,2% από ομόλογα σταθερού επιτοκίου και 69,8% από την έκδοση εντόκων γραμματίων (Διάγραμμα 2.2.1).

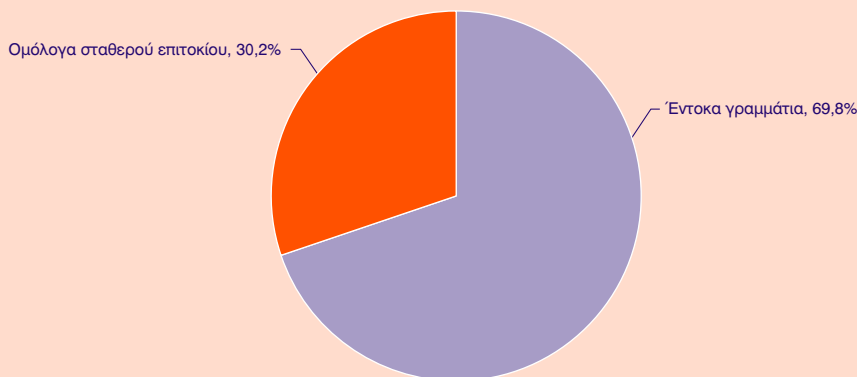
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.2 Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης ως προς την υπολειπόμενη φυσική διάρκεια* (ποσά σε εκατ. €)

Περίοδος	2023 (α' τρίμ.)	2023 (δ' τρίμ.)	2024 (α' τρίμ.)
Συνολικό ποσό	401.528,24	406.522,91	405.540,58
Βραχυπρόθεσμα (μέχρι 1 έτος)	68.241,03	71.986,49	69.797,43
Μεσοπρόθεσμα (1 έως 5 έτη)	47.402,77	45.536,20	48.801,48
Μακροπρόθεσμα (άνω των 5 ετών)	285.884,44	289.000,22	286.941,67

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

* Αφορά τον όγκο των ομολόγων, εντόκων γραμματίων και βραχυπρόθεσμων τίτλων και όχι το σύνολο του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης

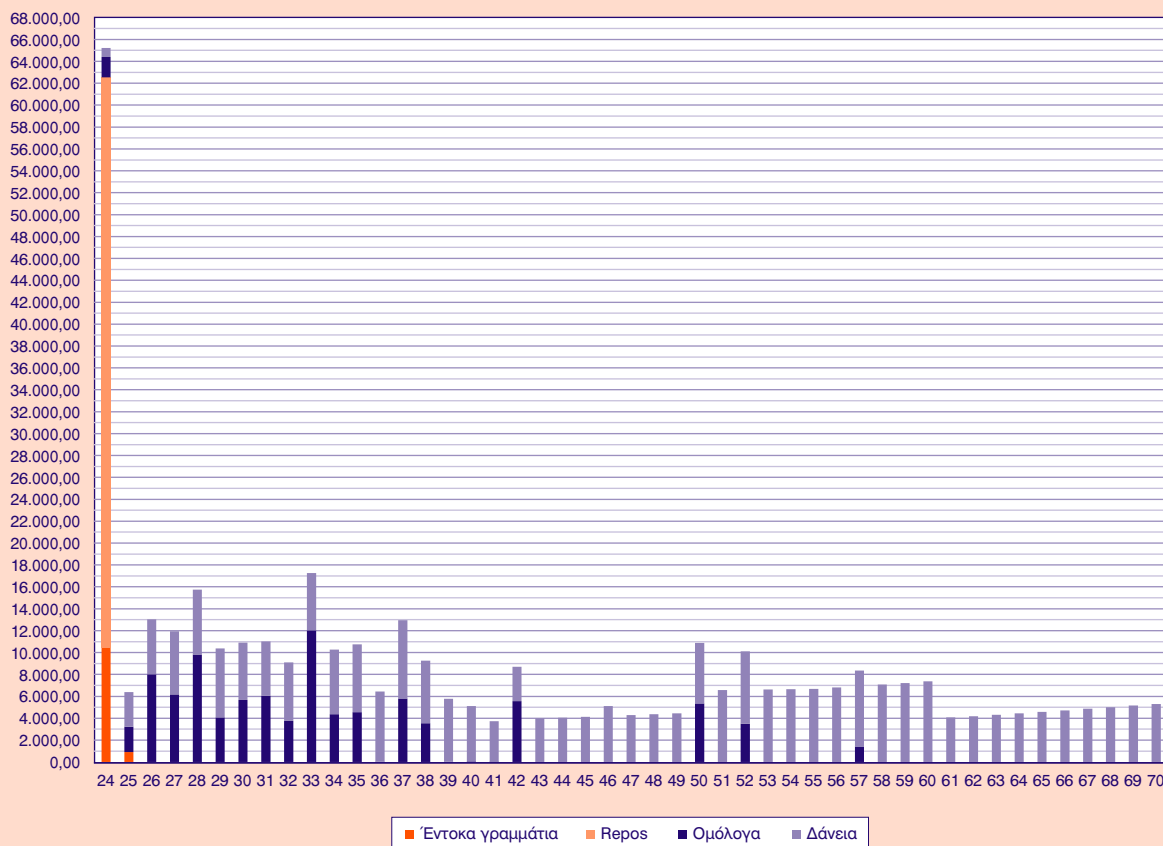
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.1 Κατανομή νέου δανεισμού, α' τρίμηνο του 2024

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.2

Χρονοδιάγραμμα λήξης χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης την 31/3/2024 (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Πηγή: Δελτίο Δημοσίου Χρέους, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημείωση: Οι λήξεις τίτλων εξομαλύνονται με προαγορές χρέους και πράξεις διαχείρισης.

Περιλαμβάνεται η επιμήκυνση των δανείων του EFSF που συμφωνήθηκε στο Eurogroup της 22-6-2018.

Στο Διάγραμμα 2.2.2, παρουσιάζεται το χρονοδιάγραμμα λήξης του χρέους της Κεντρικής Κυβέρνησης με βάση τα τελευταία δημοσιευμένα στοιχεία. Από την απεικόνιση των νεότερων δεδομένων φαίνεται πως, αν εξαιρέσουμε το υπόλοιπο του έτους (2024), η διασπορά του βάρους της εξόφλησης του δημοσίου χρέους είναι ομαλή σε επίπεδα, με κάποιες εξαιρέσεις, χαμηλότερα των 10 δισ. ευρώ ανά έτος έως το 2070.

2.3. Προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Σύμφωνα με τις δημοσιονομικές προβλέψεις των ετών 2024-2025 που περιλαμβάνονται στο Πρόγραμμα Σταθερότητας που κατατέθηκε πρόσφατα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η ελληνική οικονομία θα συνεχίσει την πορεία σύγκλισης, επιτυγχάνοντας υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Ταυτόχρονα, διασφαλίζεται η δημοσιονομική ισορροπία,

η συνέχιση της μείωσης του χρέους και η άσκηση κοινωνικής πολιτικής με τις παρεμβάσεις σε μισθούς, συντάξεις και φόρους που ήδη έχουν ανακοινωθεί για την εν λόγω περίοδο.

Πιο συγκεκριμένα, προβλέπεται πρωτογενές πλεόνασμα ύψους 2,1% του ΑΕΠ τα έτη 2024 και 2025 και ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στο 2,5% για το 2024 (χαμηλότερος κατά 0,4% σε σχέση με τον Προϋπολογισμό του 2024) και 2,6% για το 2025, γεγονός που θα οδηγήσει στην αποκλιμάκωση του λόγου χρέους ως προς το ΑΕΠ από 172,7% το 2022 και 161,9% το 2023, σε 152,7% το 2024 και 146,3% το 2025. Η αποκλιμάκωση αυτή θα αποτελέσει το βασικό κριτήριο, ώστε οι διεθνείς αγορές και οι οίκοι αξιολόγησης να αναβαθμίσουν περαιτέρω την ελληνική οικονομία.

Επιπλέον, η προσπάθεια αλλαγής του παραγωγικού μοντέλου συνεχίζεται με την αύξηση των άμεσων ξέ-

νων επενδύσεων, τη σταδιακή επαναβιομηχάνιση της χώρας, την αλλαγή του μείγματος εξαγωγών της χώρας υπέρ των αγαθών, τη σημαντική βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, την προσπάθεια μείωσης της φοροδιαφυγής, αλλά και τη μεταβολή της συμπεριφοράς των αγορών και των επενδυτών.

Ωστόσο, παρά τα θετικά δείγματα της ελληνικής οικονομίας, η βιωσιμότητα των δημοσιονομικών μεγεθών της χώρας επηρεάζεται σημαντικά από εξωτερικούς κινδύνους, εκ των οποίων κάποιοι είναι προβλέψιμοι, άλλοι, αν και προβλέψιμοι, κανείς δεν μπορεί να υπολογίσει το μέγεθός τους, ενώ υπάρχουν και κίνδυνοι που δεν μπορούν να προβλεφθούν, όπως η πανδημία της COVID-19. Στην πρώτη κατηγορία, των προβλέψιμων κινδύνων, ανήκει το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας, καθώς υπάρχουν σαφείς εκτιμήσεις για την εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας, και για το οποίο θα πρέπει να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα για να αποφευχθεί η δημοσιονομική πίεση τόσο στα ασφαλιστικά ταμεία και τις συντάξεις, όσο και στην οικονομία με τη μείωση του ενεργού πληθυσμού. Αν και λαμβάνονται μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση, όπως για τη βιωσιμότητα των ασφαλιστικών ταμείων με τη δημιουργία του νέου συστήματος επικουρικής ασφάλισης του «ατομικού κουμπαρά» και για την αύξηση του πληθυσμού με την αύξηση του αφορολογήτου για οικογένειες με παιδιά και του επιδόματος γέννησης κλπ., τα μέτρα αυτά δεν επαρκούν, καθώς αφενός οι αναλογιστικές μελέτες των ασφαλιστικών ταμείων δεν είναι ευοίωνες για τη βιωσιμότητά τους, και

αφετέρου τα μέτρα για την αύξηση του πληθυσμού είναι πολύ λίγα για το μέγεθος του προβλήματος και θα πρέπει να αυξηθεί σημαντικά η χρηματοδότηση.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν κίνδυνοι που να μην είναι προβλέψιμοι, αλλά κανείς δεν γνωρίζει το μέγεθός τους όταν προκύψουν, όπως η κλιματική αλλαγή, οι γεωπολιτικές συγκρούσεις, το σύστημα υγείας της χώρας κλπ., για τα οποία λαμβάνονται ήδη κάποια μέτρα, τα οποία όμως δεν επαρκούν. Για την κλιματική κρίση, θα πρέπει να γίνουν σημαντικά έργα υποδομής για την πρόληψη καταστροφών από πυρκαγιές και πλημμύρες, αλλά και ένα δίκτυο ασφαλείας, ένας «κουμπαράς» για την αντιμετώπιση αυτών των έκτακτων αναγκών και την αποκατάσταση των ζημιών που θα προκύψουν. Το σύστημα υγείας της χώρας μπορεί να απαιτήσει σημαντικούς πόρους για την αντιμετώπιση έκτακτων καταστάσεων, όπως της πανδημίας, αλλά και της γήρανσης του πληθυσμού. Βέβαια, το ΕΣΥ στη χώρα μας έχει ήδη πολλές ελλείψεις, κυρίως σε ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, και δεν λειτουργεί σε ικανοποιητικό επίπεδο, γεγονός που απαιτεί ακόμη μεγαλύτερη χρηματοδότηση. Τέλος, οι γεωπολιτικοί κίνδυνοι, όπως ο πόλεμος στην Ουκρανία, η εισβολή στην Παλαιστίνη, οι επιθέσεις των Χούθι στην Ερυθρά Θάλασσα κλπ. δημιουργούν σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις στη χώρα μας, με την αύξηση των τιμών κυρίως στην ενέργεια, αλλά έμμεσα και σε όλα τα υπόλοιπα είδη. Επιπλέον, η μόνιμη απειλή της Τουρκίας απαιτεί αυξημένα κονδύλια για τα εξοπλιστικά προγράμματα της χώρας.

3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 54, 2024, σσ. 47-54

3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας

Ιωάννης Χολέζας

3.1.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το τεύχος ακολουθείται μια ελαφρώς διαφοροποιημένη προσέγγιση, καθώς δεν είναι ακόμη διαθέσιμα τα δεδομένα του πρώτου τριμήνου του 2024 από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού και η ανάλυση αξιοποιεί τα μηνιαία δεδομένα από την ίδια πηγή. Με τη βοήθεια των μηνιαίων δεδομένων εξετάζεται η εξέλιξη του πληθυσμού ηλικίας 15-74 ετών και των συνιστωσών του, δηλαδή των απασχολούμενων, των ανέργων, του εργατικού δυναμικού και των οικονομικά μη ενεργών. Τα δεδομένα δείχνουν ότι η συρρίκνωση του πληθυσμού συνεχίζεται και τους πρώτους μήνες του 2024, αν και με μικρότερη ένταση. Το ποσοστό απασχόλησης συνεχίζει την ανοδική του πορεία και το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε περαιτέρω. Παρ' όλα αυτά, οι απασχολούμενοι συνεχίζουν να είναι λιγότεροι σε σύγκριση με την περίοδο πριν την κρίση του 2009 και οι άνεργοι περισσότεροι. Παρά την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, αναγκαία συνθήκη για την αναπλήρωση των απωλειών από τη συρρίκνωση του πληθυσμού, το μέγεθος του εργατικού δυναμικού δεν έχει ακόμη επανέλθει στα προ κρίσης επίπεδα, αλλά αυξήθηκε σε σύγκριση με τους πρώτους τρεις μήνες του 2023. Εκ πρώτης όψεως θετική εξέλιξη είναι και η μείωση των οικονομικά μη ενεργών, αν και απαιτείται διερεύνηση σε βάθος. Την καλή πορεία της αγοράς εργασίας επιβεβαιώνει και η ανάλυση των ροών μισθωτής απασχόλησης, καθώς το ισοζύγιο είναι θετικό τους πρώτους τρεις μήνες του έτους, αν και κάποια ευρήματα δημιουργούν ανάγκη επαγρύπνησης.

Η ανάλυση συμπληρώνεται με τη συζήτηση δύο επιμέρους ζητημάτων. Το πρώτο είναι οι κενές θέσεις στην αγορά και το δεύτερο η εξέλιξη των αποδοχών. Οι πρώτες αυξάνονται διαχρονικά και αυτό οφείλει να προβληματίσει τους ασκούντες πολιτική, ώστε να ενταθούν οι προσπάθειες αντιμετώπισης του φαινομένου, προτού δημιουργηθούν σοβαρές ελλείψεις εργα-

τικού δυναμικού. Οι καθαρές αποδοχές από εργασία, για τους τέσσερις τύπους νοικοκυριών που επιλέχθηκαν, αν και διαχρονικά καταγράφουν αύξηση, αυτή ήταν βραδύτερη από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, διευρύνοντας το χάσμα που μας χωρίζει από την ΕΕ27. Επιπλέον, υπάρχουν ενδείξεις ότι η σύγκλιση προς τις αποδοχές προ κρίσης γίνεται βραδύτερα για τα νοικοκυριά με παιδιά.

3.1.2. Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (μηνιαία δεδομένα)

Τη στιγμή συγγραφής του παρόντος τα δεδομένα της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού για το πρώτο τρίμηνο του 2024 δεν ήταν ακόμη διαθέσιμα. Η ανάλυση που ακολουθεί στηρίζεται στα εποχικά προσαρμοσμένα μηνιαία δεδομένα της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, στα οποία υπάρχουν διαθέσιμες περιορισμένες συγκεντρωτικές πληροφορίες. Η ανάλυση επικεντρώνεται στις εξελίξεις τους τελευταίους μήνες, συγκρίνοντας με την εικόνα της αγοράς εργασίας πριν από ένα έτος.

Πληθυσμός

Στο προηγούμενο τεύχος επισημάνθηκε η διαρκής μείωση του πληθυσμού ηλικίας 15-64 ετών από το 2008 και έπειτα. Η εικόνα αυτή δεν άλλαξε τους πρώτους τρεις μήνες του 2024, οπότε ο πληθυσμός 15-74 ετών μειώθηκε και άλλο. Μοναδικό θετικό σημείο είναι ότι η μείωση επιβραδύνθηκε, καθώς υπολείπεται της αντίστοιχης των αμέσως προηγούμενων ετών. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.1.1, η μέση μηνιαία μείωση του πληθυσμού τους τρεις πρώτους μήνες του 2024 έφτασε τα 23,5 χιλ. άτομα, όταν το 2023 η αντίστοιχη μείωση ήταν 31,2 χιλ. και το 2022 άγγιξε τις 32 χιλ. Συνολικά, την περίοδο Μαρτίου 2008-Μαρτίου 2024 ο πληθυσμός μειώθηκε κατά 693 χιλ. άτομα, αριθμός που αντιστοιχεί σε μείωση 8,2%. Παρά την κάμψη του ρυθμού μείωσης, η συρρίκνωση του πληθυσμού είναι ένα ζήτημα που οφείλει να προβληματίσει έντονα την κοινωνία και την πολιτεία, τόσο από την πλευρά της μείωσης των γεννήσεων, όσο και από την πλευρά της μετανάστευσης από και προς τη χώρα. Εύκολες και γρήγορες λύσεις για το δημογραφικό πρόβλημα, δυστυχώς, δεν υπάρχουν. Πρόσφατες πολιτικές

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.1 Μέσος όρος μεταβολής το Α' τρίμηνο (σε χιλ.)

	Πληθυσμός	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Εργατικό δυναμικό	Οικονομικά μη ενεργοί
2008	2,5	59,0	-42,7	16,3	-13,8
2009	-30,4	-46,6	64,8	18,2	-48,6
2010	-52,1	-100,5	121,5	21,0	-73,1
2011	-77,3	-278,8	201,2	-77,6	0,3
2012	-43,9	-380,7	309,4	-71,4	27,4
2013	-76,6	-278,1	235,2	-42,9	-33,7
2014	-45,9	-15,2	-15,5	-30,7	-15,2
2015	-52,3	39,7	-76,7	-36,9	-15,4
2016	-41,3	105,4	-62,8	42,5	-83,8
2017	-36,5	44,6	-72,4	-27,8	-8,7
2018	-34,3	59,6	-113,6	-54,0	19,8
2019	-41,5	89,7	-78,5	11,2	-52,8
2020	-44,7	-36,6	-141,9	-178,5	133,8
2021	-29,9	-98,3	-31,9	-130,1	100,2
2022	-32,0	407,3	-110,8	296,5	-328,5
2023	-31,2	56,1	-88,9	-32,8	1,6
2024	-23,5	130,5	-27,1	103,4	-126,9

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ.

για το δημογραφικό, όπως η αύξηση του επιδόματος γέννας, η θεσμοθέτηση της άδειας πατρότητας και η επέκταση του επιδόματος μητρότητας σε ελεύθερες επαγγελματίες και αγρότισσες, αναμφίβολα κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση, αλλά δεν επαρκούν.

Απασχολούμενοι

Σε αντιδιαστολή, ο αριθμός των απασχολούμενων αυξήθηκε σε μηνιαία βάση κατά 130,5 χιλ. άτομα τους τρεις πρώτους μήνες του 2024 σε σύγκριση με τους αντίστοιχους μήνες του 2023. Η επίδοση αυτή είναι σημαντικά μεγαλύτερη του 2023 (56,1 χιλ.), αλλά υπολείπεται του 2022 (407,3 χιλ.). Ωστόσο, αυτή είναι η χρονιά μετά το τέλος της πανδημίας του κορωνοϊού, η οποία επέφερε μείωση των απασχολούμενων, όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.1.1, τα έτη 2020 και 2021, και επομένως η υψηλή επίδοση του 2022 μπορεί να αποδοθεί σε αναπλήρωση των απωλειών των δύο προηγούμενων ετών. Σε κάθε περίπτωση, συγκρίνοντας με τον Μάρτιο του 2008, ο αριθμός των απα-

σχολούμενων τον Μάρτιο του 2024 υπολείπεται κατά 291,6 χιλ. άτομα ή, με άλλα λόγια, οι απασχολούμενοι συνεχίζουν να είναι 6,3% λιγότεροι σε σύγκριση με τον Μάρτιο του 2008.

Η εξέλιξη του αριθμού των απασχολούμενων εξηγεί και την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης, το οποίο έφτασε το 55,6%, δηλαδή 1,7 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερα από τον Μάρτιο του 2023 και 3,6 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερα από τον αντίστοιχο μήνα του 2008. Η μείωση του πληθυσμού, επί του οποίου υπολογίζεται το ποσοστό απασχόλησης, έχει ως αποτέλεσμα να καταγράφεται υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης με λιγότερους απασχολούμενους. Όπως είδαμε παραπάνω, ο αριθμός των απασχολούμενων τον Μάρτιο του 2024 υπολείπεται κατά 6,3% εκείνου του αντίστοιχου μήνα του 2008, ενώ ο πληθυσμός υπολείπεται κατά 8,2%. Σε απόλυτους αριθμούς, τον Μάρτιο φέτος είχαμε 291,6 χιλ. λιγότερους απασχολούμενους, αλλά 693 χιλ. μικρότερο πληθυσμό έναντι του Μαρτίου του 2008.

Άνεργοι

Αντίθετη πορεία με τους απασχολούμενους επέδειξαν οι άνεργοι (βλ. Πίνακα 3.1.1). Η μέση μηνιαία μείωση έφτασε τις 27,1 χιλ. τους πρώτους τρεις μήνες του έτους. Σε σύγκριση δε με τον Μάρτιο του 2023, υπήρχαν 47,3 χιλ. λιγότεροι άνεργοι. Σε αυτό το σημείο είναι σκόπιμο να διευκρινιστεί το εξής. Η μείωση των ανέργων, εφόσον συνοδεύεται από αύξηση των απασχολούμενων, συνεπάγεται βελτίωση της εγχώριας αγοράς εργασίας. Σε διαφορετική περίπτωση μπορεί να οφείλεται σε έξοδο από το εργατικό δυναμικό για διάφορους λόγους, όπως η συνταξιοδότηση, η μετανάστευση, κ.ά. Την εξεταζόμενη περίοδο, οι απασχολούμενοι, όπως είδαμε, αυξήθηκαν, και μάλιστα, περισσότερο από όσο μειώθηκαν οι άνεργοι. Αυτό σημαίνει ότι αυτοί που βρήκαν εργασία δεν ήταν όλοι άνεργοι πριν. Για παράδειγμα, μπορεί να είναι απόφοιτοι του εκπαιδευτικού συστήματος που βρήκαν την πρώτη εργασία τους ή άνθρωποι που δεν ήταν οικονομικά ενεργοί στο παρελθόν.

Ο συνολικός αριθμός των ανέργων 15-74 ετών τον Μάρτιο του 2024 έφτασε τις 492,9 χιλ. άτομα. Ο αριθμός αυτός ήταν 84 χιλ. μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο του Μαρτίου του 2008. Με άλλα λόγια, οι άνεργοι τον Μάρτιο του 2024 ήταν 20,5% περισσότεροι σε σύγκριση με πριν από 16 έτη. Δεν προκαλεί έκπληξη λοιπόν ότι, παρότι το ποσοστό ανεργίας έπεσε στο 10,2% τον Μάρτιο, το χαμηλότερο των τελευταίων ετών, εντούτοις παραμένει δύο εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερο από τον Μάρτιο του 2008. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η μείωση του ποσοστού ανεργίας είναι θετική εξέλιξη για την αγορά εργασίας, όμως απαιτείται συνέχιση της προσπάθειας περαιτέρω βελτίωσης των προοπτικών απασχόλησης, ιδιαίτερα για συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως έχει επισημανθεί σε προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*.

Εργατικό δυναμικό

Το εργατικό δυναμικό είναι το άθροισμα των απασχολούμενων και των ανέργων, δηλαδή αυτών που ήδη απασχολούνται και αυτών που θέλουν να απασχοληθούν, κάνουν προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση, αλλά δεν έχουν καταφέρει ακόμη να βρουν μια θέση εργασίας. Το μέγεθος του εργατικού δυναμικού διευρύνθηκε τους πρώτους τρεις μήνες του 2024, αναστρέφοντας την πορεία συρρίκνωσης που κατα-

γράφηκε το 2023. Η μέση μηνιαία αύξηση τους τρεις πρώτους μήνες έφτασε τις 103,4 χιλ. άτομα. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη αύξηση των τελευταίων ετών, με εξαίρεση το 2022, που, όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.1.1, προήλθε από την αύξηση των απασχολούμενων. Ισχυρότατη αύξηση εντοπίζεται σε ετήσια βάση (σύγκριση με τον ίδιο μήνα πριν από ένα έτος) τον μήνα Φεβρουάριο κατά 140,6 χιλ. άτομα, ενώ και τον Ιανουάριο η αύξηση ξεπέρασε τις 101 χιλ. άτομα. Τον Μάρτιο υπήρχαν 68,3 χιλ. περισσότερα άτομα στο εργατικό δυναμικό από ό,τι ένα έτος πριν. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τα προηγούμενα χρόνια το ισοζύγιο ήταν συνήθως αρνητικό τους πρώτους τρεις μήνες ή, κάποιες λίγες φορές, θετικό, αλλά περιορισμένο, λόγω της κάμψης της οικονομικής δραστηριότητας τους χειμερινούς μήνες. Είναι εμφανές ότι η αξιολογητή αύξηση του εργατικού δυναμικού οφείλεται κατά κύριο λόγο στη μεγάλη αύξηση των απασχολούμενων, όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.1.1, η οποία ήταν τέσσερις φορές μεγαλύτερη από τη μείωση των ανέργων, παρά τη μείωση του πληθυσμού. Αυτό σημαίνει ότι νέα άτομα που εισήλθαν στο εργατικό δυναμικό βρήκαν απευθείας εργασία.

Με βάση τις παραπάνω μεταβολές, το μέγεθος του εργατικού δυναμικού τον Μάρτιο ξεπέρασε τα 4,8 εκατ. άτομα. Ωστόσο, ακόμη υπολειπόταν του Μαρτίου του 2008 κατά 207,6 χιλ. άτομα. Σε αντιδιαστολή, το ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό 15-74 ετών έφτασε το μέγιστο του 61,9% τον Μάρτιο του 2024. Πρόκειται για το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στα χρονικά. Ακόμη και έτσι, όμως, υπολειπόταν πολλών άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, σύμφωνα με την Eurostat¹, τα άτομα 15-74 ετών συμμετείχαν στο εργατικό δυναμικό σε ποσοστό άνω του 65% το τελευταίο τρίμηνο του 2023. Επομένως, όπως και στην περίπτωση των ανέργων, πρέπει να συνεχιστούν οι προσπάθειες, στην προκειμένη περίπτωση, για την προσέλκυση στην αγορά εργασίας εκείνων των ομάδων που παραμένουν σε μεγάλο ποσοστό εκτός αγοράς εργασίας, όπως είναι οι γυναίκες ή ακόμη και αυτοί που βγήκαν πρόωρα στη σύνταξη, αλλά έχουν τη διάθεση να εργαστούν και διευκολύνθηκαν ως προς αυτό από τον Νόμο 5078/2023 για την απασχόληση των συνταξιούχων. Η μείωση του πληθυσμού κάνει ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη αύξησης του ποσοστού συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό αρχικά και, στη συνέχεια, την αύξηση της απασχόλησης.

1. Η πληροφορία ανακτήθηκε στις 23/5/2024 από τον ιστότοπο της Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsq_argan__custom_11530903/default/table?lang=en>.

Οικονομικά μη ενεργοί

Μία πηγή μεταβολής του εργατικού δυναμικού είναι τα οικονομικά μη ενεργά άτομα. Πρόκειται για εκείνους ηλικίας 15-74 ετών, οι οποίοι για διάφορους λόγους ούτε εργάζονται, ούτε αναζητούν εργασία. Όπως προκύπτει από την τελευταία στήλη του Πίνακα 3.1.1, η μέση μηνιαία μείωση των οικονομικά μη ενεργών έφτασε τα 127 χιλ. άτομα τους πρώτους τρεις μήνες του έτους. Ένα μέρος από αυτούς ενδεχομένως έφυγε από τη χώρα, ενώ ένα άλλο μεγάλο μέρος μπήκε στο εργατικό δυναμικό αιτιολογώντας την αύξηση που καταγράφηκε στο αντίστοιχο μέγεθος. Το σύνολο των οικονομικά μη ενεργών τον Μάρτιο του 2024 ανήλθε σε 2,966 εκατ. άτομα. Πρόκειται για 485,8 χιλ. λιγότερα οικονομικά μη ενεργά άτομα σε σύγκριση με τον Μάρτιο του 2008, ενώ η ποσοστιαία μείωση ανέρχεται σε 14,1%. Οι αριθμοί αυτοί είναι θετική εξέλιξη, ειδικά εφόσον συνοδεύονται από αύξηση της συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό.

Αν εξετάσει κάποιος το ποσοστό των οικονομικά μη ενεργών, η μείωση υπάρχει μεν, αλλά δεν είναι το ίδιο εντυπωσιακή. Τον Μάρτιο το σχετικό ποσοστό ήταν 38,1%, μία εκατοστιαία μονάδα χαμηλότερο από τον Μάρτιο του 2023 και 2,6 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερο του Μαρτίου του 2008. Σε κάθε περίπτωση, φαίνεται ότι βαδίζουμε προς τη σωστή κατεύθυνση,

χωρίς όμως να αιτιολογείται εφησυχασμός, μιας και το αντίστοιχο ποσοστό στην ΕΕ το τελευταίο τρίμηνο του 2023 ήταν 34,5% με βάση την Eurostat².

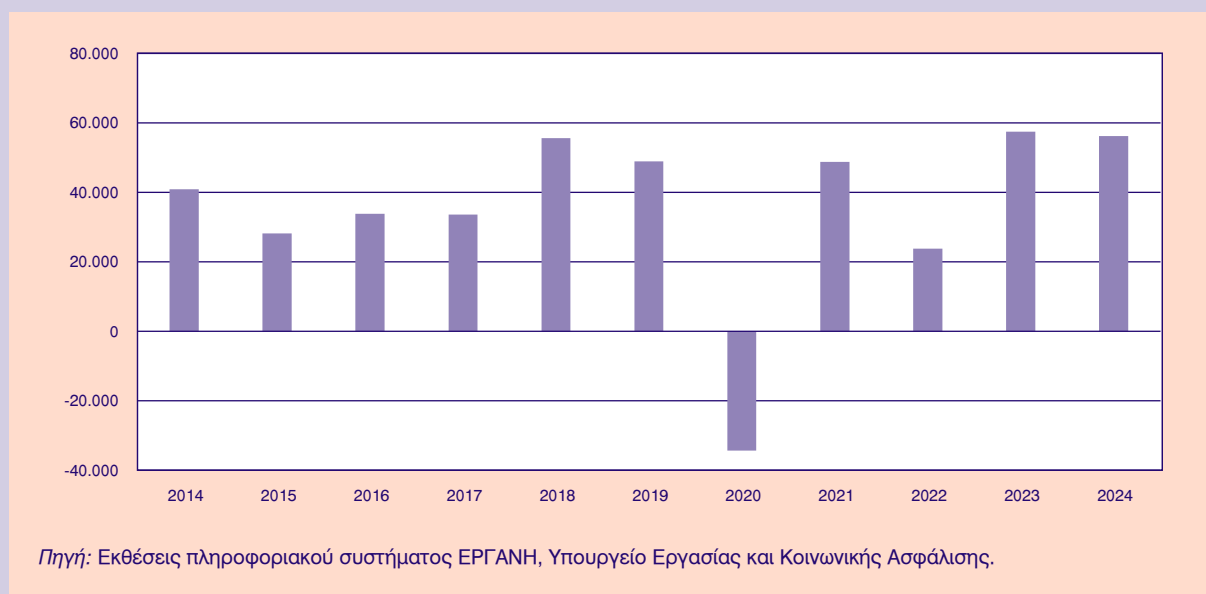
3.1.3. Μισθωτή απασχόληση

Οι μισθωτοί αποτελούν την πλειονότητα των απασχολούμενων στην ελληνική αγορά εργασίας. Το 2023 λιγότεροι από 7 στους 10 απασχολούμενοι στη χώρα ήταν μισθωτοί. Επομένως, ό,τι συμβαίνει στη μισθωτή απασχόληση επηρεάζει το σύνολο της αγοράς εργασίας, παρά το γεγονός ότι το μερίδιο των μισθωτών συνεχίζει να είναι χαμηλό για τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το 2023 το ποσοστό των μισθωτών στην ΕΕ27 ήταν άνω του 85%.

Το ισοζύγιο ρών μισθωτής απασχόλησης ήταν αρνητικό τον Ιανουάριο και θετικό τους μήνες Φεβρουάριο και Μάρτιο. Οι απώλειες τον Ιανουάριο ήταν οι μέγιστες των ετών 2013-2023 (σχεδόν 32 χιλ.), αλλά το ίδιο ισχύει και για τα οφέλη σε αριθμό μισθωτών τον Μάρτιο (63,7 χιλ.). Με τη βοήθεια του θετικού ισοζυγίου τον Φεβρουάριο, που ξεπέρασε τον μέσο όρο των ετών 2013-2023, το πρώτο τρίμηνο του έτους δημιουργήθηκαν 56,2 χιλ. νέες θέσεις μισθωτής απασχόλησης (Διάγραμμα 3.1.1). Η επίδοση αυτή υπολείπεται της καλύτερης επίδοσης του έτους 2023 (57,5

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.1

Ισοζύγιο προσλήψεων-αποχωρήσεων (σε χιλ.), Α' τρίμηνο

2. Η πληροφορία ανακτήθηκε στις 24/5/2024 από τον ιστότοπο της Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsq_ipga_custom_11530808/default/table?lang=en>.

χιλ.), αλλά όχι πολύ. Σε επίπεδο τριμήνου καταγράφηκαν περίπου 644 χιλ. προσλήψεις και 588 χιλ. αποχωρήσεις (απολύσεις και παραιτήσεις). Και οι δύο αριθμοί είναι οι μεγαλύτεροι των τελευταίων ετών. Αυτό το στοιχείο δείχνει αύξηση της κινητικότητας στην αγορά εργασίας, χωρίς να παρεκκλίνει της ανοδικής πορείας της.

Ένα θετικό στοιχείο είναι ότι οι προσλήψεις αφορούσαν κυρίως συμβάσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης. Το μερίδιό τους στο σύνολο άγγιξε το 52,9% τους πρώτους τρεις μήνες (340,7 χιλ.). Ακολούθησαν οι προσλήψεις μερικής απασχόλησης (37,2% ή 239,8 χιλ.) και οι προσλήψεις σε θέσεις εκ περιτροπής απασχόλησης (9,9% ή 63,6 χιλ.). Ωστόσο, σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο προηγούμενων ετών, φαίνεται να αυξάνεται συστηματικά το μερίδιο της εκ περιτροπής απασχόλησης και να υποχωρούν οι προσλήψεις μερικής και πλήρους απασχόλησης (βλέπε Διάγραμμα 3.1.2) Ανάλογα μικτά συμπεράσματα προκύπτουν και από τις μετατροπές συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε συμβάσεις μερικής και εκ περιτροπής απασχόλησης. Ο συνολικός αριθμός το πρώτο τρίμηνο του 2024 έφτασε τις 9,8 χιλ., περίπου 800 περισσότερες από το 2023, αλλά 1,5 χιλ. λιγότερες από το 2022. Οι περισσότερες αφορούσαν μετατροπές σε συμβάσεις μερικής απασχόλησης, ενώ μεγάλη μείωση ση-

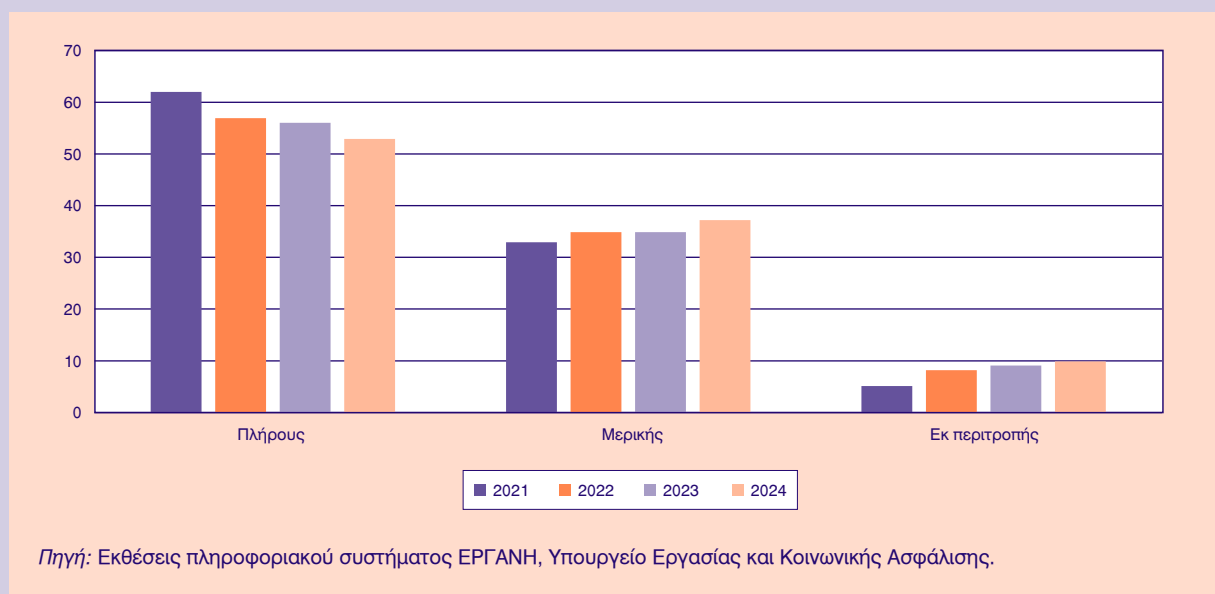
μείωσαν οι μετατροπές σε συμβάσεις εκ περιτροπής απασχόλησης χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του εργαζόμενου (3,2% του συνόλου το 2024 έναντι 12,7% το 2023, 9,5% το 2022 και 5% το 2021).

3.1.4. Κενές θέσεις εργασίας

Ένα ζήτημα, που βρίσκεται συχνά στην επικαιρότητα τελευταία, είναι οι ελλείψεις προσωπικού στην αγορά εργασίας σε διάφορους κλάδους. Πράγματι, οι κενές θέσεις, όπως είναι ο πιο συνηθισμένος όρος, αυξάνονται στην ελληνική οικονομία και αυτό, ανεξάρτητα από τον αριθμό τους, πρέπει να προβληματίσει τους ασκούντες πολιτική. Μια ματιά στα δεδομένα της Eurostat φανερώνει ότι το 2023 ο δείκτης των κενών θέσεων για την επιχειρηματική οικονομία³, δηλαδή οι κενές θέσεις προς το σύνολο των απασχολούμενων, έφτασε το 2%. Το αντίστοιχο ποσοστό στην ΕΕ27 έφτασε το ίδιο έτος το 2,9%. Αν λάβει κανείς υπόψη ότι ο αριθμός των απασχολούμενων 15-64 ετών στην επιχειρηματική οικονομία το 2023 οριακά ξεπέρασε τα 2,48 εκατ., τότε οι κενές θέσεις δεν ξεπέρασαν τις 50 χιλ. στη χώρα μας. Ως αριθμός δεν ακούγεται μεγάλος, ούτε ως ποσοστό σε σύγκριση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Όμως, πρέπει να σκεφτεί κανείς τα εξής.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.2

Προσλήψεις κατά τύπο συμβολαίου απασχόλησης (% επί του συνόλου), Α' τρίμηνο

3. Η επιχειρηματική οικονομία περιλαμβάνει όλους τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας εκτός του γεωργικού τομέα, της δημόσιας διοίκησης και άμυνας, της εκπαίδευσης, της υγείας και κοινωνικής ασφάλισης, των νοικοκυριών ως εργοδοτών, των τεχνών, διασκέδασης και ψυχαγωγίας και των λοιπών δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών.

Πρώτον, το ποσοστό των κενών θέσεων αυξάνεται διαχρονικά, καθώς ξεκίνησε από 1,5% το 2014 και λιγότερες από 31 χιλ. κενές θέσεις. Επίσης, το τελευταίο τρίμηνο του 2023 η ΕΛΣΤΑΤ⁴ κατέγραψε αύξηση των κενών θέσεων στην οικονομία άνω του 80% σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2022. Η αυξητική τάση σημαίνει ότι χρειάζονται ισχυρότερες παρεμβάσεις στην αγορά πριν να χειροτερέψει η κατάσταση. Διάφορες δράσεις, όπως η πλατφόρμα JOBmatch της ΔΥΠΑ⁵ ή ο Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών της Αγοράς Εργασίας, κινούνται στη σωστή κατεύθυνση, αλλά πρέπει α) να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα σε εύλογο χρονικό διάστημα, ώστε να γίνουν τυχόν αναγκαίες διορθωτικές παρεμβάσεις, και β) να αξιοποιηθούν από τους ωφελομένους, εργοδότες, εργαζόμενους και σχεδιαστές πολιτικής. Αν ληφθεί υπόψη ότι η χώρα μας δεν έχει τις απαραίτητες θεσμικές δομές για επιτυχημένη διαχείριση κρίσιμων καταστάσεων, γίνεται σαφές πόσο αναγκαίο είναι να δράσουμε εγκαίρως.

Δεύτερον, δεν είναι όλοι οι κλάδοι στην ίδια κατάσταση. Για παράδειγμα, στον κλάδο *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης* (τουρισμός) το ποσοστό των κενών θέσεων αγγίζει το 4,3%. Ο δείκτης αυτός είναι υψηλότερος κατά 0,5 εκατοστιαίες μονάδες του ευρωπαϊκού μέσου όρου και υπερδιπλάσιος του δείκτη για την επιχειρηματική οικονομία συνολικά. Επίσης, οι κενές θέσεις αγγίζουν το 4,5% της απασχόλησης στον κλάδο *Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης*, 2,7 εκατοστιαίες μονάδες πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, και το 4% στον κλάδο *Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες*, λίγο πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Το γεγονός είναι αναγκαίο να διερευνηθεί σε βάθος χωρίς προκαταλήψεις, ώστε να βρεθούν λύσεις σύντομα. Η προβληματική σύζευξη προσφοράς και ζήτησης δεξιοτήτων, οι αποδοχές, οι συνθήκες εργασίας, κ.ά. μπορεί να είναι κάποιιοι από τους λόγους που συγκεκριμένοι κλάδοι δυσκολεύονται περισσότερο από άλλους να βρουν κατάλληλο προσωπικό. Αν και γίνονται βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση, προς το παρόν, κρίνοντας από την αυξητική τάση του φαινομένου, δεν επαρκούν.

Τρίτον, ακόμη και σε κλάδους που συγκριτικά πηγαίνουν καλύτερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, όπως είναι οι *Κατασκευές*, που εμφανίζουν δείκτη κενών θέσεων 2,6%, δηλαδή 1,1 εκατοστιαίες μονάδες μικρότερο από την ΕΕ27, το πρόβλημα δεν μπορεί να

θεωρείται αμελητέο. Ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας, οι κενές θέσεις σε μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις ενδέχεται να έχουν εντονότερο αντίκτυπο στην ομαλή λειτουργία τους ή/και να θέτουν εμπόδια στην εξέλιξή τους, καθώς δεν υπάρχουν εφεδρείες στο προσωπικό και τα περιθώρια αλληλοκάλυψης μεταξύ των εργαζομένων είναι περιορισμένα.

Τέταρτον, υπάρχουν σοβαρά περιθώρια υποεκτίμησης των κενών θέσεων, καθώς η δήλωση μιας κενής θέσης δεν είναι υποχρεωτική. Επιπρόσθετα, αν δεν υπάρχει προσδοκία βοήθειας στην κάλυψη της κενής θέσης από τη ΔΥΠΑ, τότε το κίνητρο δήλωσης της οποιας κενής θέσης αδυνατεί. Αυτό σημαίνει ότι η πραγματικότητα, που μόλις περιεγράφηκε, μπορεί να είναι δυσμενέστερη, καθώς οι αριθμοί που αναφέρθηκαν υποεκτιμούν το φαινόμενο.

3.1.5. Ετήσιες καθαρές αποδοχές

Οι συνθήκες στην ελληνική αγορά εργασίας τα τελευταία έτη, με εξαίρεση την περίοδο του κορωνοϊού, βελτιώνονται, καθώς οι απασχολούμενοι αυξάνονται και οι άνεργοι μειώνονται. Μια βασική παράμετρος της απασχόλησης, όμως, είναι και οι αποδοχές από εργασία. Επομένως, το εύλογο ερώτημα που τίθεται είναι αν οι αποδοχές αυξάνονται παράλληλα με την αύξηση της απασχόλησης, όπως θα περίμενε κανείς με βάση την οικονομική θεωρία, και πώς συγκρίνεται η Ελλάδα με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, μιας και οι επιδόσεις μιας χώρας κρίνονται πάντα με βάση εκείνες άλλων. Αυτή η ενότητα χρησιμοποιεί δεδομένα από την Eurostat και επιχειρεί να απαντήσει σύντομα σε αυτά τα ερωτήματα.

Προκειμένου να συγκρίνει κανείς αποδοχές από εργασία σε διαφορετικές χώρες, πρέπει να λάβει υπόψη το διαφορετικό κόστος διαβίωσης. Αντίστοιχα, αν θελήσει κανείς να εξετάσει τη διαχρονική πορεία στα εισοδήματα μιας χώρας, πρέπει να λάβει υπόψη του την εξέλιξη των τιμών στον χρόνο, δηλαδή τον πληθωρισμό. Και τα δύο είναι εφικτά με τη μετατροπή των καθαρών αποδοχών από μισθωτή εργασία σε συγκρίσιμα μεγέθη με τη βοήθεια των Μονάδων Ισοδύναμης Αγοραστικής Δύναμης (ΜΙΑΔ). Ένα ακόμη στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι ο τύπος του νοικοκυριού. Σε αυτή την άσκηση χρησιμοποιήθηκαν τέσσερις τύποι νοικοκυριού, όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.1.2. Η εξέταση του πίνακα οδηγεί σε πέντε παρατηρήσεις.

4. Βλ. Δελτίο Τύπου της ΕΛΣΤΑΤ της 15^{ης} Μαρτίου 2024 με τίτλο «Κενές Θέσεις Εργασίας: Δ' τρίμηνο 2023 (Προσωρινά στοιχεία)».

5. Βλ. εδώ: <<https://jobmatch.dypa.gov.gr/>>.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.2 Ετήσιες καθαρές αποδοχές από μισθωτή εργασία σε ΜΙΑΔ ανά τύπο νοικοκυριού

	ΕΕ27			Ελλάδα		Ελλάδα/ΕΕ27		Ελλάδα	
	2013 (€)	2023 (€)	2009 (€)	2013 (€)	2023 (€)	2013 (%)	2023 (%)	2023/2013 (%)	2023/2009 (%)
Νοικοκυριό Α	20.608	27.530	19.413	17.143	20.066	83,2	72,9	117,0	103,4
Νοικοκυριό Β	24.681	33.138	23.193	19.093	22.575	77,4	68,1	118,2	97,3
Νοικοκυριό Γ	43.884	59.042	45.869	36.802	43.626	83,9	73,9	118,5	95,1
Νοικοκυριό Δ	41.257	55.118	42.090	36.802	43.347	89,2	78,6	117,8	103,0

Πηγή: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_nt_net/default/table?lang=en>.

Σημείωση: Νοικοκυριό Α= Μονοπρόσωπο νοικοκυριό χωρίς παιδιά και 100% των μέσων αποδοχών, Νοικοκυριό Β= Δύο ενήλικες, ένας εργαζόμενος και δύο παιδιά και 100% των μέσων αποδοχών, Νοικοκυριό Γ= Δύο ενήλικες εργαζόμενοι και δύο παιδιά και 100% των μέσων αποδοχών ο καθένας, Νοικοκυριό Δ= Δύο ενήλικες εργαζόμενοι χωρίς παιδιά και 100% των μέσων αποδοχών ο καθένας.

Η πρώτη παρατήρηση είναι ότι οι αποδοχές διαφέρουν μεταξύ των διαφορετικών τύπων νοικοκυριών. Τα νοικοκυριά (Γ) και (Δ) έχουν πολύ υψηλότερες αποδοχές, επειδή εργάζονται δύο μέλη αντί για ένα. Επίσης, τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο παιδιά, ακόμη και αν εργάζεται μόνο ο ένας (Β), έχουν μικρή μόνο διαφορά από τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά (Α). Το 2023 η διαφορά αυτή φτάνει το 12,5%, όταν ο ευρωπαϊκός μέσος όρος ξεπερνά οριακά το 20%. Ενδεχομένως αυτό οφείλεται στην ευνοϊκότερη μεταχείριση των νοικοκυριών με παιδιά στην ΕΕ27 σε σύγκριση με την Ελλάδα, π.χ., σε θέματα φορολογίας. Προς αυτό συνηγορεί και το γεγονός ότι, ενώ στην ΕΕ27 τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο παιδιά (Γ) απολαμβάνουν τις υψηλότερες αποδοχές, στην Ελλάδα η διαφορά με τα νοικοκυριά δύο εργαζομένων χωρίς παιδιά (Δ) είναι σχεδόν ανύπαρκτη.

Η δεύτερη παρατήρηση είναι ότι οι αποδοχές στην Ελλάδα αυξήθηκαν τα τελευταία δέκα έτη (2013-2023) περίπου με τον ίδιο ρυθμό για όλους τους τύπους νοικοκυριών. Ο σχετικός δείκτης κυμαίνεται από 117 ως 118,5. Αν και δεν αναφέρονται στον Πίνακα 3.1.2, οι αντίστοιχοι δείκτες στην ΕΕ27 ξεπερνούν το 133, αλλά πάλι δεν υπάρχουν ουσιαστικές αποκλίσεις μεταξύ των νοικοκυριών. Άρα, όπως και στη χώρα μας, η διαχρονική αύξηση των αποδοχών στην ΕΕ27 ήταν ομοιόμορφη μεταξύ των νοικοκυριών.

Η τρίτη παρατήρηση είναι ότι, παρά την αύξηση των αποδοχών, η σύγκριση με τις αποδοχές προ κρίσης, ήτοι το 2009, είναι αποκαλυπτική και ταυτόχρονα αποκαρδιωτική. Τα τελευταία 14 έτη οι αποδοχές των

νοικοκυριών αυξήθηκαν οριακά μόνο για τα νοικοκυριά χωρίς παιδιά (τύποι Α και Δ). Για τα νοικοκυριά με παιδιά (τύποι Β και Γ), ο σχετικός δείκτης φανερώνει μείωση των αποδοχών. Η μεγαλύτερη μείωση εντοπίζεται στα νοικοκυριά με δύο ενήλικες εργαζόμενους και δύο παιδιά (Γ). Το γεγονός ότι όχι μόνο δεν έχουν αυξηθεί διαχρονικά οι αποδοχές των νοικοκυριών με παιδιά, αλλά αντίθετα έχουν μειωθεί, ενδεχομένως αποτελεί μια ακόμη αιτία της μείωσης του πληθυσμού που συζητήθηκε παραπάνω

Η τέταρτη παρατήρηση είναι ότι στην Ελλάδα οι αποδοχές είναι μικρότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ27 για όλους τους τύπους νοικοκυριών και στα δύο χρονικά σημεία (2013 και 2023). Μάλιστα, η διαφορά δεν είναι ίδια μεταξύ των τύπων νοικοκυριών. Το 2023 ο σχετικός λόγος κυμαίνεται από 68,1% για τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες, δύο παιδιά και έναν εργαζόμενο (Β) ως 78,6% για τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες εργαζόμενους χωρίς παιδιά (Δ).

Η πέμπτη και τελευταία παρατήρηση είναι ότι τα τελευταία χρόνια, παρά τη βελτίωση των συνθηκών στην αγορά εργασίας και την αύξηση των αποδοχών που τη συνόδευσε, επειδή ο ρυθμός αύξησης των αποδοχών ήταν μικρότερος από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, η διαφορά στις αποδοχές μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ27 διευρύνθηκε. Η διαφορά για τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά χωρίς παιδιά (Α) αυξήθηκε κατά 10,3 μονάδες από το 2013. Αντίστοιχα, για τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες εργαζόμενους χωρίς παιδιά (Δ), που βρίσκεται πιο κοντά στον σχετικό ευρωπαϊκό μέσο όρο, η αντίστοιχη διαφορά διευρύνθηκε περίπου 10,6 μονάδες.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, προκύπτει ότι ο στόχος της σύγκλισης των αποδοχών από εργασία στη χώρα μας με την ΕΕ27 δεν έχει ακόμη επιτευχθεί. Σε βραχυχρόνιο ορίζοντα, το πρόβλημα των κενών θέσεων στην αγορά εργασίας ενδέχεται να επιδράσει θετικά στο ύψος των αποδοχών, καθώς οι επιχειρήσεις αναμένεται να προσπαθήσουν να καλύψουν τις κενές θέσεις αυξάνοντας τις αμοιβές. Ωστόσο, η πρόσφατη οικονομική ιστορία δείχνει ότι αυξήσεις μισθών υψηλότερες από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας προκαλούν απώλειες σε όρους ανταγωνιστικότητας κόστους και σοβα-

ρά οικονομικά προβλήματα. Σε αυτό το πλαίσιο, η αναδιάρθρωση της παραγωγής, με στόχο προϊόντα που ενσωματώνουν μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία αυξάνοντας έτσι την παραγωγικότητα της εργασίας, δεν φαίνεται να έχει λάβει τη δέουσα προσοχή ως τώρα. Επομένως, είναι σκόπιμο να εφαρμοστούν θεσμικές μεταρρυθμίσεις και να υλοποιηθούν πολιτικές ενθάρρυνσης των παραγωγικών επενδύσεων, προσελκύοντας κεφάλαια από το εσωτερικό της χώρας και το εξωτερικό, με στόχο να επιταχυνθεί η αναδιάρθρωση της παραγωγής προς αυτή την κατεύθυνση.

3.2. Σχετική θέση του μέσου ωρομισθίου και εργαζόμενοι φτωχοί στην Ελλάδα

Βλάσης Μισσός

3.2.1. Εισαγωγή

Τη σημαντική αύξηση του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας μετά την πανδημία και τη θετική αξιολόγηση των προοπτικών της που ανακοίνωσε ο οίκος S&P, σχολιάζουν σε πρόσφατο άρθρο τους οι Financial Times¹. Η αποκλιμάκωση του λόγου χρέους/ΑΕΠ, η προώθηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και η συνεχής δημοσιονομική πειθαρχία, θεωρούνται παράγοντες που συνέβαλλαν στη βελτίωση των επενδυτικών προοπτικών της χώρας. Ωστόσο, στον αντίποδα των παραπάνω εξελίξεων, στο ίδιο άρθρο σημειώνεται ότι η καταγεγραμμένη μεγέθυνση μόνο ελάχιστα έχει βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, στη διάρκεια των δεκαπέντε ετών που έχουν μεσολαβήσει από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, η Ελλάδα εμφανίζεται πλέον ως η δεύτερη πιο φτωχή χώρα της ΕΕ27, μετά τη Βουλγαρία, με βάση το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, μετρούμενο σε όρους κοινής αγοραστικής δύναμης (purchase power parity, PPP).

Με αφορμή το παραπάνω άρθρο και αξιοποιώντας τη συγκριτική προσέγγιση που απορρέει από τη χρήση των δεικτών PPP, το παρόν κείμενο επικεντρώνεται στους μισθούς που καταβλήθηκαν (αντί στο ΑΕΠ). Όπως παρουσιάζεται παρακάτω, συγκριτικά με τις χώρες της ΕΕ27, η ελληνική οικονομία κατέχει πλέον την τελευταία θέση του μέσου μισθού ανά δεδουλευμένη ώρα εργασίας –για συντομία, *ωρομισθίου*²– υπολογισμένου σε όρους κοινής αγοραστικής δύναμης. Οι δείκτες PPP χρησιμοποιούνται όλο

και περισσότερο στη συγκριτική ανάλυση και στην εκτίμηση των αποκλίσεων μεταξύ των χωρών της ΕΕ³. Πρόκειται για «δείκτες τιμολογιακών διαφορών [που αποτυπώνουν] πόσες χρηματικές μονάδες κοστίζει μια συγκεκριμένη ποσότητα αγαθών και υπηρεσιών σε διαφορετικές χώρες. Το PPP μπορεί, συνεπώς, να χρησιμοποιείται ως δείκτης μετατροπής του εθνικού νομίσματος, μέσω του οποίου οι δαπάνες εκφράζονται σε μία κοινή μονάδα, που απαλείφει τις διαφορές των επιπέδων των τιμών των χωρών [...]. Τα PPP είναι οι μόνοι δείκτες σχεδιασμένοι για συγκρίσεις μεταξύ των χωρών, παρά για συγκρίσεις μεταξύ των ετών»⁴.

Η τελευταία ιδιομορφία των PPP παρακάμπτεται εάν τα μεγέθη υπολογίζονται ως αποκλίσεις από τον μέσο όρο, ο οποίος τίθεται διαχρονικά σταθερός – έστω 100. Με αυτό τον τρόπο, οι υπολογιζόμενες τιμές των χωρών δηλώνουν την απόσταση που καταγράφεται από τον μέσο όρο και εκφράζουν τον βαθμό σύγκλισης ή απόκλισης από αυτόν. Έτσι, για τη σωστή γνώση του Διαγράμματος 3.2.1, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ο μετασχηματισμός του μέσου ωριαίου μισθού σε όρους PPP αποτυπώνει την αγοραστική δύναμη μιας ώρας εργασίας σε κάθε μία χώρα της ΕΕ27, σε σύγκριση με το μέσο ευρωπαϊκό επίπεδο (100), για μια σειρά ετών από το 1995 έως και το 2023. Για λόγους παρουσίασης, όλες οι χώρες παραμένουν σκιασμένες, ενώ η έμφαση δίνεται στην Ελλάδα.

3.2.2. Μισθοί ανά ώρα εργασίας σε PPP

Όπως εμφανίζεται στο Διάγραμμα 3.2.1, από το 1995 έως και το 2008, η σχετική αγοραστική δύναμη του μέσου καταβληθέντος ωρομισθίου στην Ελλάδα υπολογίζεται σε πάνω από το 60% του μέσου όρου των χωρών της ΕΕ27. Οποσδήποτε, η συγκεκριμένη επίδοση δεν αντικατοπτρίζει κάποιο ιδιαίτερα υψηλό, συγκριτικό επίπεδο αποδοχών. Το συγκεκριμένο μέγεθος όμως, ενώ απεικονίζει αποκλειστικά και μόνο

1. Valentina Romei, "Greece's economic rebound in (painful) context", *Financial Times*, 25 Απριλίου, 2024.

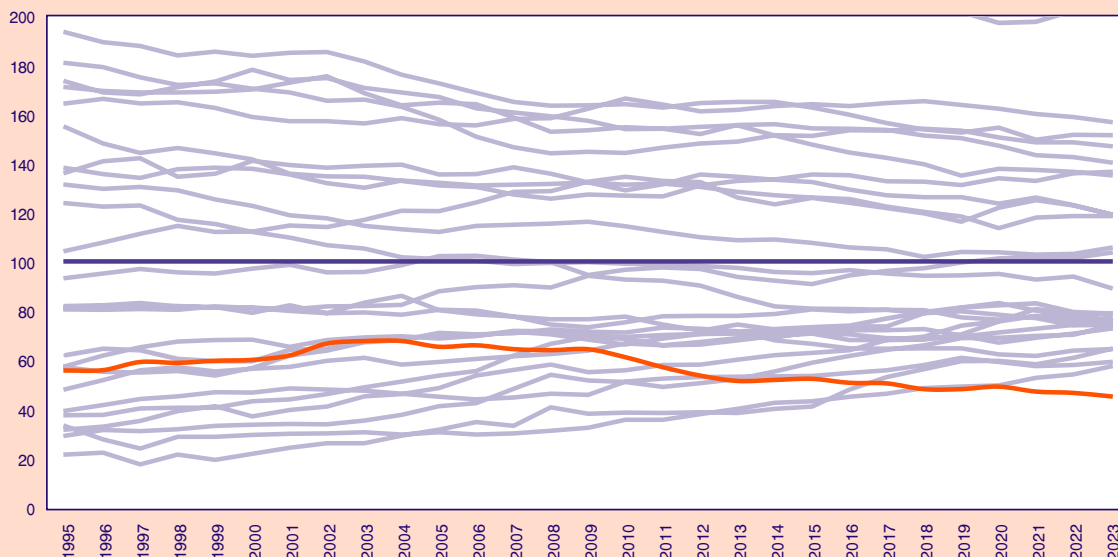
2. Στο παρόν κείμενο, ο όρος «ωρομισθιο» δηλώνει το σύνολο των καταβληθέντων μισθών προς τις ώρες εργασίας, τις οποίες οι εργαζόμενοι και οι εργαζόμενοι απασχολήθηκαν κατά τη διάρκεια ενός έτους. Συνεπώς, για λόγους συντομίας, ο όρος δηλώνει τον μέσο ωριαίο μισθό και όχι τα εκάστοτε επίπεδα των «ωρομισθίων» που καθορίζονται για την ειδικευμένη και ανειδίκευτη εργασία από τον νόμο και την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας.

3. Βλ. Missos V., Domenikos C. and Pontis N. (2024), Hardening the EU core-periphery lines 2009-2019: Dependency, neoliberalism, welfare reformation and poverty in Greece, *Structural Change and Economic Dynamics*, 69, 171-182, <<https://doi.org/10.1016/j.strueco.2023.06.005>>.

4. Eurostat (2008), *European price statistics: An overview*, European Commission, p. 49.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.1

Μισθοί ανά ώρα εργασίας σε PPP ως απόκλιση από τον μέσο όρο της ΕΕ27 (100), με έμφαση στην Ελλάδα, 1995-2023

Πηγή: Eurostat και επεξεργασία.

το εύρος απόκλισης των μισθών από τον ευρωπαϊκό μέσο, πρέπει να γίνεται κατανοητό εντός της εκάστοτε ιστορικής συγκυρίας. Ειδικότερα, το συνολικά διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών κατά την ίδια περίοδο προσδιορίζεται και από άλλες πηγές, οι οποίες δεν καταγράφονται στο Διάγραμμα 3.2.1⁵, ενώ οι συνθήκες ευελιξίας της αγοράς εργασίας πριν το 2012 στην Ελλάδα, ήταν αισθητά διαφορετικές⁶. Παρ' όλα αυτά, αφήνοντας στην άκρη αυτές τις πολύ σημαντικές ποιοτικές διαστάσεις και εστιάζοντας την προσοχή μας στην αγοραστική δύναμη του μέσου ωρομισθίου, η Ελλάδα βρισκόταν μεταξύ 8ης ή 9ης θέσης από το τέλος και με μια ήπια, συγκλίνουσα τάση προς τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Η ασθενής ανοδική τάση φαίνεται ότι ανακόπτεται σταδιακά, ήδη πριν από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Συγκεκριμένα, από την περίοδο 2007-2008 η αγοραστική δύναμη των μισθών ανά ώρα εργασίας παραμένει στάσιμη, ενώ, από το 2009 και ύστερα, η πορεία τους είναι καθοδική. Ιδιαίτερα, το 2020, έτος

κατά το οποίο η πανδημία επέδρασε έντονα στη διεθνή οικονομία, η αγοραστική δύναμη του ωρομισθίου στην Ελλάδα συγκλίνει με εκείνο της Βουλγαρίας και, έκτοτε, η απόσταση μεταξύ τους διευρύνεται. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα πρέπει να εξεταστεί τόσο από την πλευρά των μεταβολών του επιπέδου των σχετικών μισθών, όσο και από τη σκοπιά του επιπέδου των ωρών εργασίας.

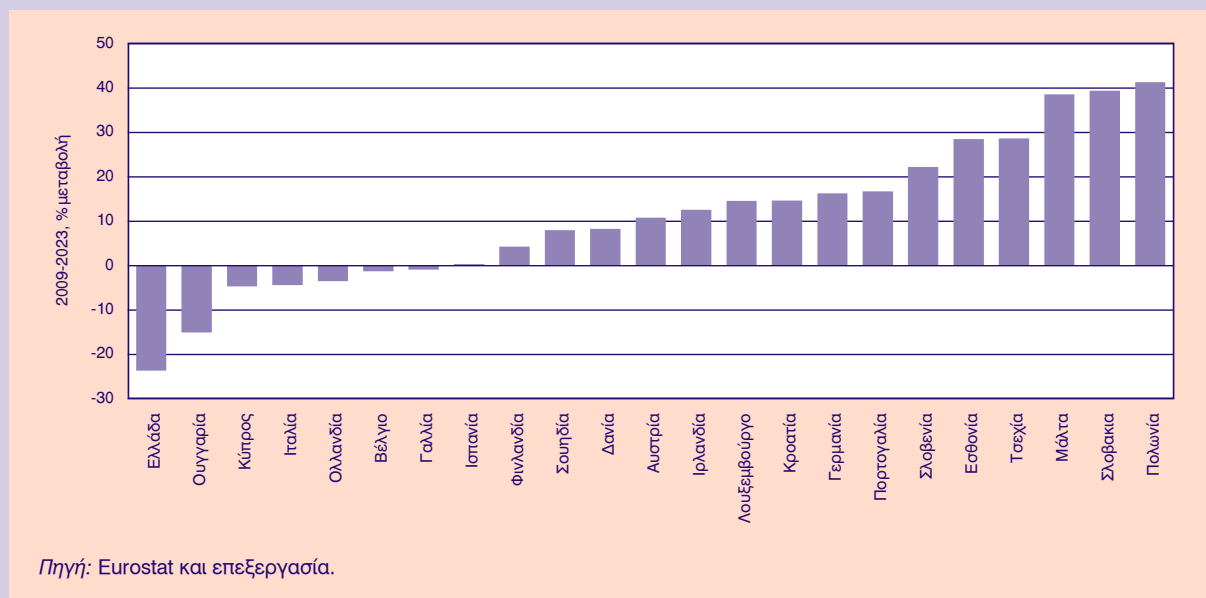
Αν και το ζήτημα χρήζει επισταμένης έρευνας, η αύξηση των ωρών εργασίας φαίνεται ότι διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στη μείωση του καταβαλλόμενου ωρομισθίου. Από το 2020, οπότε και καταγράφηκε καθίζηση των συνολικών ωρών εργασίας σε όλη την ΕΕ27 λόγω των μέτρων περιορισμού της πανδημίας, έως και το 2023, η μέση αύξηση των ωρών εργασίας ανά εργαζόμενο στην ΕΕ27 εκτιμάται σε 3,4%, έναντι 9,25% στην Ελλάδα – δηλαδή, τριπλάσια του μέσου όρου. Είναι ενδεικτικό ότι για το 2023, μεταξύ των χωρών της ΕΕ27, η Ελλάδα εμφανίζει τη δεύτερη υψηλότερη επίδοση σε ώρες εργασίας ανά εργαζό-

5. Σύμφωνα με τα δημοσιευμένα στοιχεία της ΓΓΠΣ και της ΑΑΔΕ, για τα φορολογητέα εισοδήματα των φυσικών προσώπων, από το φορολογικό έτος 2013 (έτος χαμηλότερου επιπέδου φορολογητέας ύλης στην Ελλάδα) έως και το 2022, το σύνολο των φορολογητέων μισθών αυξήθηκε κατά 21%.

6. Livanos I. and Tzika E. (2022), *Precarious employment in Greece: Economic crisis, labour market flexibilization, and vulnerable workers*, LSE, Hellenic Observatory Discussion Papers on Greece and Southeast Europe, paper No. 171.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.2

Σημαντική πτώση των πραγματικών ωρομισθίων στην Ελλάδα, ποσοστιαία (%) μεταβολή 2009-2023

μενο. Παράλληλα, όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 3.2.2, στη διάρκεια της δεκαπενταετούς περιόδου που μεσολάβησε από την κρίση του 2009, η χώρα παρουσιάζει τη μεγαλύτερη μείωση στο ύψος των πραγματικών ωρομισθίων (-23,7%), με δεύτερη την Ουγγαρία (-15%). Σε μεγάλο βαθμό, η σχετική υποχώρηση του ωρομισθίου θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως απόρροια αυτών των δύο αντίρροπων τάσεων.

3.2.3. Εργαζόμενοι φτωχοί στην Ελλάδα

Ενώ κατά τη διάρκεια της κρίσης στην Ελλάδα η ανεργία αυξήθηκε απότομα, ξεπερνώντας ακόμα και το επίπεδο του 25%, πολλές και πολλοί που διατήρησαν τις θέσεις εργασίας τους, αντιμετώπισαν χαμηλές αμοιβές ή πολύχρονη στασιμότητα στις αποδοχές τους. Σύμφωνα με την Eurostat, οι εργαζόμενοι φτωχοί (in-work poverty) ορίζονται ως το ποσοστό του πληθυσμού που παρότι εργάζεται (είτε σε σχέση μισθωτής εργασίας, είτε με αυτοαπασχόληση), το ατομικό διαθέσιμο εισόδημά του βρίσκεται κάτω από το κατώφλι φτώχειας. Κατά συνέπεια, το μέτρο αποτελεί ένδειξη του κατά πόσο η εργασία που προσφέρεται σε μία οικονομία δεν αποτελεί ικανό παράγοντα διεξόδου από την εισοδηματική φτώχεια. Επιπλέον, για τον υπολογισμό του ποσοστού των εργαζόμενων φτωχών ως προς το σύνολο του απασχολούμενου πληθυσμού η

Eurostat εξετάζει μόνο όσες και όσους δηλώνουν ότι εργάζονται άνω των 7 συνεχόμενων μηνών κατά το τελευταίο διάστημα.⁷ Στα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 3.2.3, ο συγκεκριμένος περιορισμός αγνοείται και ο υπολογισμός των εργαζόμενων φτωχών από τα μικροδεδομένα της SILC (Survey of Income and Living Conditions) γίνεται για ολόκληρο το δείγμα του πληθυσμού των εργαζόμενων, ανεξάρτητα από τη χρονική διάρκεια απασχόλησης.

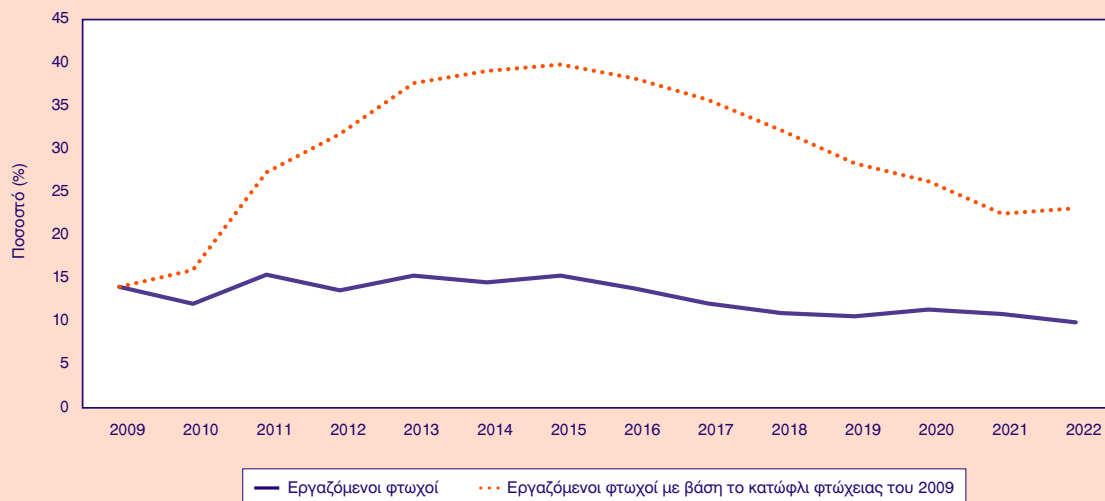
Ο βασικός λόγος αυτής της επιλογής έγκειται στην εξαιρετικά υψηλή ανεργία που είχε η χώρα κατά τη διάρκεια της περιόδου 2012-2018. Η υψηλή ανεργία αυξάνει την πιθανότητα εύρεσης νέων εργαζόμενων, δηλαδή που απασχολούνται για χρονικό διάστημα μικρότερο των 7 μηνών. Κατά συνέπεια, με την εφαρμογή αυτής της υπόθεσης, σημαντικό τμήμα του πληθυσμού αποκλείεται από το εξεταζόμενο δείγμα. Παρ' όλα αυτά, τα αποτελέσματα του Διαγράμματος 3.2.3 δεν διαφέρουν σημαντικά από εκείνα που δημοσιεύει η Eurostat (εμφανίζονται αυξημένα κατά 1 ποσοστιαία μονάδα, περίπου).

Επιπλέον, πρέπει να επισημανθεί ότι οι αιτίες ανόδου του ποσοστού των εργαζόμενων φτωχών δεν περιορίζονται μόνο στις αμοιβές. Αρκετές μελέτες δείχνουν ότι στην ΕΕ27 υπάρχουν και άλλοι παράγοντες, όπως τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, η λειτουργία των θεσμών, καθώς και οι έμφυλες διακρίσεις, ο συνδυα-

7. <[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_statistics_on_income_and_living_conditions_\(EU-SILC\)_methodology_-_in-work_poverty#Description](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_statistics_on_income_and_living_conditions_(EU-SILC)_methodology_-_in-work_poverty#Description)>

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.3

Ποσοστό (%) εργαζόμενων φτωχών με μεταβαλλόμενο κατώφλι φτώχειας και με διαχρονικά σταθερό κατώφλι του 2009

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ και επεξεργασία μικροδεδομένων.

σμός των οποίων επηρεάζει το ύψος του εισοδήματος.⁸ Για παράδειγμα, σε ό,τι αφορά τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, μία εργαζόμενη μερικής απασχόλησης που διαβιού σε ένα νοικοκυριό υψηλού εισοδήματος διαφεύγει τη φτώχεια, σε αντίθεση με μία αντίστοιχη εργαζόμενη που διαβιού σε νοικοκυριό χαμηλού εισοδήματος.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, στο Διάγραμμα 3.2.3 παρουσιάζονται δύο διαφορετικές προσεγγίσεις μέτρησης της φτώχειας των εργαζομένων. Η πρώτη προσέγγιση, ακολουθεί την επίσημη μέτρηση της σχετικής φτώχειας και εξετάζει το ποσοστό των ατόμων που, αν και εργάζονται, το διαθέσιμο εισόδημά τους παραμένει χαμηλότερο του 60% του διάμεσου εισοδήματος. Σύμφωνα με αυτό τον δείκτη, από το 2009 έως και το 2015, οι εργαζόμενοι φτωχοί κυμαίνονται μεταξύ του 14% έως 15%. Έκτοτε, το ποσοστό μειώνεται και καταλήγει σε λιγότερο από 10% το 2022. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, λιγότεροι από 1 στους 10 εργαζομένους εκτιμάται ότι ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. Αυτή η προσέγγιση δεν συνάδει με τις εξελίξεις στο επίπεδο των μισθών που παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 3.2.1. Ως εκ τούτου, ο τρόπος μέτρησης του συγκεκριμέ-

νου δείκτη διαφοροποιείται, έτσι ώστε να αποτυπώνει τη σχετική μείωση των ωρομισθίων, δίνοντας έμφαση στην οικονομική κρίση του 2009.

Ο εναλλακτικός δείκτης μέτρησης της φτώχειας (δείκτης σταθερού ορίου φτώχειας) παρουσιάζει το ποσοστό των εργαζόμενων φτωχών, το διαθέσιμο εισόδημα των οποίων είναι μικρότερο από εκείνο του 2009. Με άλλα λόγια, το πραγματικό εισοδηματικό όριο φτώχειας διατηρείται διαχρονικά σταθερό⁹. Ο βασικός λόγος που οδηγεί στην ανάγκη της εν λόγω διαφοροποίησης είναι ότι, εφόσον το κατώφλι φτώχειας συνδέεται με το εκάστοτε διάμεσο εισόδημα, σε περιόδους σημαντικής συρρίκνωσης του εισοδήματος, το κατώφλι φτώχειας μειώνεται εξίσου σημαντικά, υποεκτιμώντας το επίπεδο εισοδηματικής φτώχειας. Συνεπώς, σύμφωνα με τα αποτελέσματα του εναλλακτικού ορισμού, το 2015, περίπου το 40% των εργαζομένων όλων των κατηγοριών ζούσε με διαθέσιμο εισόδημα μικρότερο του ορίου φτώχειας του 2009, ενώ, μέχρι και το 2022, η επίδραση της μακράς ύφεσης της ελληνικής οικονομίας στα εισοδήματα των εργαζομένων δεν είχε επανέλθει στα προ κρίσης, επίπεδα.

8. Halleröd, B., Ekbrand, H. and Bengtsson, M. (2015), In-work poverty and labour market trajectories: Poverty risks among the working population in 22 European countries, *Journal of European Social Policy*, 25(5), 473–488, <<https://doi.org/10.1177/0958928715608794>>.

9. Missos V. (2021), Introducing a safety net: The effects of neoliberal policy on welfare, poverty and the net social wage during the Greek crisis, *Review of Radical Political Economics*, 53(1), 58-76, <<https://doi.org/10.1177/0486613420930830>>.

Δεν χωράει αμφιβολία ότι, σε σύγκριση με τις χώρες της ΕΕ27, η Ελλάδα έχει διέλθει μια μακρά περίοδο περικοπών και στασιμότητας των αμοιβών εργασίας. Οι νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται αντιστοιχούν σε χαμηλότερες αποδοχές και σχετικά, περισσότερες ώρες εργασίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, κατά το 2022, το 23,1% των εργαζομένων (περίπου 1 στους 4) να υπολογίζεται ότι διαβιοί με διαθέ-

σιμο εισόδημα χαμηλότερο του κατωφλιού φτώχειας του 2009. Το φαινόμενο των εργαζόμενων φτωχών οφείλει να αποτελέσει επίκεντρο της αναπτυξιακής ατζέντας της χώρας και να απασχολήσει εντονότερα την κοινή γνώμη. Η αύξηση της απασχόλησης, μέσα από τη δημιουργία καλά αμειβόμενων και ποιοτικών, θέσεων εργασίας, αποτελεί παράγοντα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στη χώρα μας.

3.3. Η πολυδιάστατη παιδική φτώχεια στην Ελλάδα: Εμπειρικά ευρήματα από τη διαχρονική εφαρμογή ενός νέου σύνθετου δείκτη για την περίοδο 2010-2023

Ειρήνη Λεριού

3.3.1. Εισαγωγή

Σε αυτή την ενότητα παρατίθενται τα επιστημονικά ευρήματα που προέκυψαν από τη διαχρονική εφαρμογή ενός νέου σύνθετου δείκτη για την καταγραφή της πολυδιάστατης παιδικής φτώχειας στην Αττική (Ελλάδα), για τη χρονική περίοδο 2010-2023 (Λεριού, 2016· Λεριού, 2019, 2022, 2023a· Tasopoulos & Λεριού, 2014). Η Αττική συνιστά μια μεγάλη περιφέρεια που περιλαμβάνει την πρωτεύουσα και γι' αυτό αντιμετωπίζεται ως μια αντιπροσωπευτική περιφέρεια της χώρας στο σύνολό της. Ο σύνθετος δείκτης αποτελείται από έξι διαστάσεις: Συνθήκες διαβίωσης στο σπίτι (Δ.1), Διατροφή (Δ.2), Ανεργία κηδεμόνων (Δ.3), Δωρεάν υγεία (Δ.4), Ηθική εκπαίδευση (Δ.5), και Σχόλη (Δ.6). Οι τρεις πρώτες διαστάσεις αφορούν την οικονομική φτώχεια των παιδιών, ενώ οι τρεις τελευταίες καθορίζουν τη μη οικονομική φτώχεια των παιδιών. Ο συνδυασμός της οικονομικής και της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας αποτελεί τη γενική (συνολική) παιδική φτώχεια. Κάθε διάσταση αποτελείται από απλούς δείκτες. Το δείγμα περιλαμβάνει 6.502 παιδιά από τρεις σχολικές κατηγορίες: την ΣΤ Δημοτικού, την Γ Γυμνασίου και την Γ Λυκείου. Οι Δήμοι της Αττικής ομαδοποιήθηκαν σε επτά Συστάδες, που αφορούν επτά κοινωνικοοικονομικά ομοιογενείς ομάδες Δήμων της Αττικής. Από τα ευρήματα του νέου δείκτη απορρέουν πολιτικές που είναι χρήσιμες για να χτίσουμε μια κοινωνία περισσότερο ανθεκτική ως προς την ευημερία των παιδιών και συνακόλουθα ως προς την επίλυση του δημογραφικού. Οι εν λόγω πολιτικές προτείνεται να βασιστούν σε εργαλεία λήψης αποφάσεων τεχνητής νοημοσύνης, όπως σε κάποιο που απαρτίζεται από 2.985.984 κανόνες ασαφούς λογικής για την παιδική φτώχεια.

Ειδικότερα, το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο της παρούσας ενότητας είναι ίδιο με αυτό που αναπτύσσεται στο εργαλείο καταγραφής της πολυδιάστατης παιδικής ευημερίας και φτώχειας στη Λεριού (2016, σελ. 55, 109 & 153) και Λεριού (2022, Sect. 2, p.1970 & Sect.3, Fig. 3), όπου ως παιδική φτώχεια ορίζεται: «Η απόκλιση του τελικού σκοπού μιας κοινωνίας που εκφράζεται ως το σύνολο της εν δυνάμει λύπης που λαμβάνουν τα παιδιά και προέρχεται από τη στέρηση κάποιων οικονομικών ή/και μη οικονομικών παραγόντων προσδιορισμού του τελικού σκοπού, με σημαντικότερο την εκπαίδευση που καλλιεργεί στο άτομο ποιος πρέπει να είναι ως άνθρωπος».

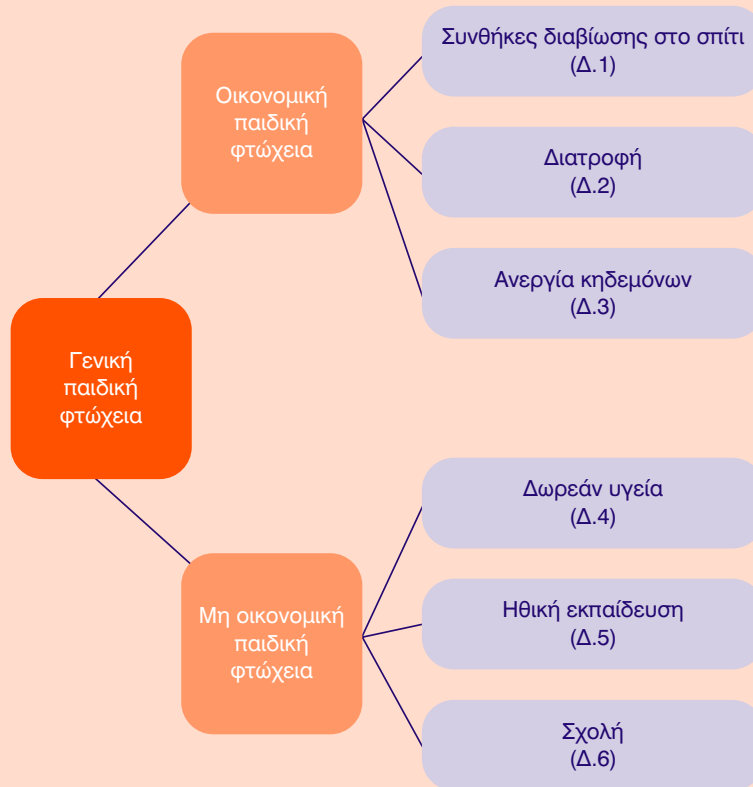
Πιο συγκεκριμένα, το άθροισμα της οικονομικής και μη οικονομικής παιδικής φτώχειας αποτελεί τη γενική (συνολική) παιδική φτώχεια. Η οικονομική παιδική φτώχεια αποτελείται από τρεις διαστάσεις: Συνθήκες διαβίωσης στο σπίτι (Δ.1), Διατροφή (Δ.2), και Ανεργία κηδεμόνων (Δ.3). Η μη οικονομική παιδική φτώχεια επίσης αποτελείται από τρεις διαστάσεις: Δωρεάν υγεία (Δ.4), Ηθική εκπαίδευση (Δ.5), και Σχόλη (Δ.6). Η καθεμία από αυτές τις διαστάσεις αποτελείται από απλούς δείκτες (Λεριού, 2016· Λεριού, 2019· Λεριού et al., 2021· Tasopoulos & Λεριού, 2014· Λεριού, 2022, Sect.2, p.1970, Fig.1 and 2· Λεριού, 2023a, Sect.2, p.1938).

Για τη διεξαγωγή της ποσοτικής έρευνας στην Αττική, οι Δήμοι ομαδοποιήθηκαν σε επτά Συστάδες, που αφορούν επτά κοινωνικοοικονομικά ομοιογενείς ομάδες Δήμων της Αττικής. Το συνολικό δείγμα από όλους τους γύρους της έρευνας μέχρι σήμερα είναι 6.502 παιδιά, από την ΣΤ Δημοτικού, την Γ Γυμνασίου και την Γ Λυκείου και σε κάθε γύρο καλύπτονταν πλήρως όλες οι Συστάδες των Δήμων της Αττικής και όλες οι σχολικές κατηγορίες¹. Τα ερωτηματολόγια και οι φόρμες συγκατάθεσης γονέων (Λεριού et al., 2021) ελέγχθηκαν από ειδικούς, εγκρίθηκαν από Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας και έγιναν αποδεκτά από το Υπουργείο Παιδείας, το οποίο ενέκρινε δύο άδειες σε κάθε έτος, για να υλοποιηθεί η έρευνα στα σχολεία: μια για τη σχολική κατηγορία του Δημοτικού και μια για τις σχολικές κατηγορίες του Γυμνασίου και του Λυκείου. Το ερωτηματολόγιο είναι κοινό για το Γυμνάσιο και το Λύκειο, ενώ στο ερωτηματολόγιο του Δημοτικού περιλαμβάνονται λιγότερες ερωτήσεις, προκειμένου να είναι πιο απλό για τα μικρότερης ηλικίας παιδιά. Αναφορικά με τη στατιστική ανάλυση, λαμβάνεται ένα

1. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε Λεριού, 2022, 2023a.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.3.1

Το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο

Σημείωση: Το διάγραμμα αυτό δημιουργήθηκε με πληροφορίες που ανακτήθηκαν από τις ακόλουθες πηγές: Λεριού, 2016 (σελ. 55 & 113); Λεριού, 2019; Λεριού, 2022, Fig. 1 and 3 (p. 1970 & 1985); Λεριού, 2023a, Sect.2, (p.1938); Tasopoulos & Λεριού, 2014.

όριο και με τη βοήθεια αυτού του ορίου είναι εφικτό να υλοποιηθεί η μέτρηση και να δοθεί ορισμένη ποσότητα στη φτώχεια. Ειδικότερα, καταρτίζονται κατώφλια/όρια προκειμένου να μετρηθούν οι μεταβλητές που περιλαμβάνει ο σύνθετος δείκτης. Επομένως η στατιστική ανάλυση της παρούσας ενότητας είναι ίδια με εκείνη του 1^{ου} γύρου της έρευνας που εφαρμόστηκε ο εν λόγω νέος σύνθετος δείκτης (Λεριού et al., 2021).

Το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο συνοψίζονται στο Διάγραμμα 3.3.1.

3.3.2. Εμπειρικά ευρήματα για την πολυδιάστατη παιδική φτώχεια (2010-2023)

Από την επεξεργασία των δεδομένων (μέσω του στατιστικού πακέτου SPSS), βάσει του σύνθετου δείκτη καταγραφής της παιδικής φτώχειας (Λεριού, 2016; Λεριού, 2019, 2022, 2023a) για τη σχολική περίοδο 2010-2018, προκύπτει για όλες τις σχολικές κατηγορίες (N=868) ότι το 11,2 % των παιδιών (Λεριού et al.,

2021, Appendix 2, Table 13), στην Αττική, βρίσκεται κάτω από το κατώφλι, αναφορικά με την οικονομική φτώχεια. Ειδικότερα, οριακά πιο επιβαρυνμένες ως προς την οικονομική φτώχεια των παιδιών εμφανίζονται οι Συστάδες των Δήμων υπ' αριθμόν 5 (Αίγινα, Λαυρεωτική, κ.ά.) και 3 (Καλλιθέα, Δραπετσώνα, Ίλιον, Αχαρνές, Σπάτα, Άγιοι Ανάργυροι, Κρωπία, Αιγάλεω, κ.ά.).

Σύμφωνα με τον Πίνακα 3.3.1 για το χρονικό διάστημα 2018-2023, στην Αττική, ο απλός δείκτης «Ίντερνετ» της διάστασης των Συνθηκών διαβίωσης στο σπίτι, της οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.286]} = 37,397, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι (5,8%) εντοπίζεται στο σχολικό έτος 2019-2020 (Πίνακας 3.3.1), ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος (2022-2023) το ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι περιορίζεται κατά 0,7%, συγκριτικά με το αμέσως προηγούμενο σχολικό έτος (2021-2022). Επιπρόσθετα, ο απλός δείκτης «Κρύο» της διάστασης των Συνθηκών διαβίωσης στο σπίτι,

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3.1 Ποσοστά παιδιών σε γενική, οικονομική και μη οικονομική φτώχεια ανά διάσταση, απλό δείκτη και έτος, στην Αττική, για τη χρονική περίοδο 2018-2023 (N= 6.502)

Διαστάσεις	Δείκτες	Σχολική περίοδος 2018-2023							Σύνολο 2018-2023	Στατιστική σημαντικότητα P-value
		2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2022-2023	2018-2023			
Δ.1	10 (Ίντερνετ)	5,634	5,797	4,887	2,562	1,876	4,295	<0,001		
	4 (Κρύο)	21,212	30,754	32,531	24,698	27,724	28,191	<0,001		
	2 (Θέρμανση)	5,595	7,918	10,503	6,948	8,803	8,209	<0,001		
	1 (Ηλεκτρικό ρεύμα)	5,736	6,538	9,754	7,035	5,489	7,151	<0,001		
	11 (Στέγαση)	12,375	5,738	14,424	13,185	12,274	11,288	<0,001		
	Σύνολο Δ.1	10,369	7,960	12,917	8,523	9,414	9,861	<0,001		
Δ.2	5 (Τρία γεύματα)	14,106	16,359	17,195	15,986	17,332	16,342	0,349		
	7 (Φρέσκα φρούτα και λαχανικά)	13,699	19,155	21,027	17,350	17,716	18,281	<0,001		
	8 (Γάλα)	13,750	18,146	17,931	16,739	15,674	16,829	0,049		
	6 (Κρέας- Ψάρι - Όσπρια)	8,965	11,379	11,455	8,281	9,769	10,204	0,030		
		Σύνολο Δ.2	14,941	19,235	20,413	17,666	17,709	18,408	0,013	
Δ.3	9 (Ανεργία κηδεμόνων)	-	11,372	15,269	8,714	5,232	10,724	<0,001		
Δ.4	3 (Δωρεάν υγεία)	11,047	6,202	7,047	2,769	4,920	6,177	<0,001		
Δ.5	12 (Ενσυναίσθηση)	43,630	50,807	45,925	43,022	50,629	46,999	0,001		
	13 (Αγάπη ανθρώπων)	26,781	33,623	33,617	26,347	34,262	31,395	<0,001		
	14 (Αγάπη ζώων)	46,229	50,891	51,621	49,537	51,616	50,308	0,103		
	15 (Αγάπη φύσης)	35,577	41,033	45,080	37,365	40,982	40,596	<0,001		
	16 (Αξίες)	57,298	58,501	55,290	59,278	59,267	57,807	0,174		
	17 (Κοινωνική αλληλεγγύη)	30,420	40,110	40,741	42,247	43,629	39,982	<0,001		
	Σύνολο Δ.5	26,072	32,497	33,354	29,498	35,091	31,701	<0,001		

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3.1 (συνέχεια)

Διαστάσεις	Δείκτες	Σχολική περίοδος 2018-2023					Σύνολο 2018-2023	Στατιστική σημαντικότητα P-value
		2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2022-2023		
Δ.6	18 (Ελεύθερος χρόνος)	22,535	19,964	23,618	20,427	19,610	21,253	0,041
	19 (Παιχνίδι στην ύπαιθρο)	43,801	42,174	45,107	44,217	51,914	45,069	<0,001
	20 (Διακοπές)	14,889	16,627	25,251	14,239	12,171	17,376	<0,001
	Σύνολο Δ.6	16,992	15,122	23,428	15,478	15,340	17,549	<0,001
	Οικονομική φτώχεια των παιδιών	8,400	11,594	14,603	8,185	6,999	10,533	<0,001
	Μη οικονομική φτώχεια των παιδιών	9,874	9,243	10,783	4,943	6,520	8,459	<0,001
	Γενική φτώχεια των παιδιών	5,281	5,893	9,427	3,485	3,068	5,783	<0,001

Πηγή: ίδια επεξεργασία στοιχείων/πληροφοριών που ανακτήθηκαν από τα ακόλουθα: Λερίου, 2019, 2022, 2023a, b. Λερίου et al., 2021, 2022a,b.

της οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=5.640]} = 43,179, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (32,5%) διέμεναν σε σπίτια με υγρασία και κρύο κατά το σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το ποσοστό των παιδιών που κρυώνουν στο σπίτι τους (27,7%) αυξάνεται κατά 3,0%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (24,7%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Επίσης, ο απλός δείκτης «Θέρμανση» της διάστασης των Συνθηκών διαβίωσης στο σπίτι, της οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.298]} = 21,799, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (10,5%) δεν θερμαίνονταν επαρκώς ή με ασφαλή μέσα κατά το σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το σχετικό ποσοστό των παιδιών (8,8%) αυξάνεται κατά 1,9%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (6,9%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους.

Επιπλέον, ο απλός δείκτης «Ηλεκτρικό ρεύμα» της διάστασης των Συνθηκών διαβίωσης στο σπίτι, της οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.111]} = 22,905, p < 0,001$). Ειδικότερα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (9,8%) είχαν βιώσει παρατεταμένες διακοπές ρεύματος στο σπίτι τους, με διάρκεια μεγαλύτερη της μιας εβδομάδας, κατά το σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το σχετικό ποσοστό των παιδιών (5,5%) περιορίζεται κατά 1,5%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (7,0%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Ακόμα, ο απλός δείκτης «Στέγαση» της διάστασης των Συνθηκών διαβίωσης στο σπίτι, της οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=5.962]} = 68,037, p < 0,001$). Ειδικότερα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (14,4%) περιήλθαν σε καταστάσεις φιλοξενίας ή αστεγίας, κατά το σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το σχετικό ποσοστό των παιδιών (12,3%) περιορίζεται κατά 0,9%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (13,2%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Επιπρόσθετα, η συνολική διάσταση των Συνθηκών διαβίωσης στο σπίτι (Δ.1), της οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.480]} = 26,963, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι (12,9%) εντοπίζεται στο σχολικό έτος 2020-2021 (Διάγραμμα 3.3.2), ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος (2022-2023) το ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι αυξάνεται κατά 0,9%, συγκριτικά με το αμέσως προηγούμενο, σχολικό έτος (2021-2022).

Όπως απεικονίζεται στον Πίνακα 3.3.1, για το χρονικό διάστημα 2018-2023, στην Αττική, ο απλός δείκτης «Φρέσκα φρούτα και λαχανικά», της διάστασης της Διατροφής, της οικονομικής παιδικής φτώχειας,

εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=5.842]} = 20,200, p < 0,001$). Ειδικότερα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (21,0%) στερούσαν τη δυνατότητα για φρέσκα φρούτα και λαχανικά σε καθημερινή βάση, κατά το σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το σχετικό ποσοστό των παιδιών (17,7%) αυξάνεται κατά 0,4%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (17,3%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Επίσης, ο απλός δείκτης «Γάλα», της διάστασης της Διατροφής, της οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=5.948]} = 9,544, p = 0,049$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (18,1%) στερούσαν τη δυνατότητα για γάλα σε καθημερινή βάση, κατά το σχολικό έτος (2019-2020), ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το σχετικό ποσοστό των παιδιών (15,7%) περιορίζεται κατά 1,1%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (16,7%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Επιπλέον, ο απλός δείκτης «Κρέας – Ψάρι – Όσπρια», της διάστασης της Διατροφής, της οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=5.743]} = 10,726, p = 0,030$). Ειδικότερα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (11,5%) στερούσαν τη δυνατότητα για κρέας, ψάρι ή όσπρια τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα κατά το σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το σχετικό ποσοστό των παιδιών (9,8%) αυξάνεται κατά 1,5%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (8,3%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Στη συνολική διάσταση της Διατροφής (Δ.2), της οικονομικής παιδικής φτώχειας ($\chi^2_{[4, N=6.394]} = 12,630, p = 0,013$), υψηλότερο ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι (20,4%) εντοπίζεται στο σχολικό έτος 2020-2021 (Διάγραμμα 3.3.2), ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος (2022-2023) το ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι (17,7%) αυξάνεται κατά 0,04%, συγκριτικά με το αμέσως προηγούμενο, σχολικό έτος (2021-2022).

Στη συνολική διάσταση της Ανεργίας των κηδεμόνων (Δ.3), της οικονομικής παιδικής φτώχειας ($\chi^2_{[3, N=5.362]} = 70,633, p < 0,001$), υψηλότερο ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι (15,3%) εντοπίζεται στο σχολικό έτος 2020-2021 (Διάγραμμα 3.3.2), ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος (2022-2023) το ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι (5,2%) περιορίζεται κατά 3,5%, συγκριτικά με το αμέσως προηγούμενο σχολικό έτος (2021-2022).

Αναφορικά με τη συνολική διάσταση της Δωρεάν υγείας (Δ.4), της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας ($\chi^2_{[4, N=5.019]} = 51,632, p < 0,001$), υψηλότερο ποσοστό παιδιών (11,0%) αισθάνονταν ότι δεν μπορούσαν να απολαύσουν απρόσκοπτα, δωρεάν και υψηλής ποιότητας, υπηρεσίες υγείας, κατά το σχολικό έτος 2018-2019 (Διάγραμμα 3.3.2), ενώ κατά το πρόσφατο scho-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.3.2

Ποσοστά παιδιών σε φτώχεια ανά διάσταση, στην Αττική, για τη χρονική περίοδο 2018-2023 (N= 6.502)

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων που ανακτήθηκαν από τον Πίνακα 1.

λικό έτος το σχετικό ποσοστό των παιδιών αυξάνεται κατά 2,2%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 3.3.1, για το χρονικό διάστημα 2018-2023, στην Αττική, ο απλός δείκτης «Ενσυναίσθηση» της διάστασης της Ηθικής εκπαίδευσης, της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=4.349]} = 18,558, p = 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (50,8%) αισθάνονταν ότι το σχολείο δεν τους καλλιεργεί την ενσυναίσθηση κατά το σχολικό έτος 2019-2020, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το ποσοστό των παιδιών που αισθάνονται ότι το σχολείο δεν τους καλλιεργεί την ενσυναίσθηση (50,6%) αυξάνεται κατά 7,6%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (43,0%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Επίσης, ο απλός δείκτης «Αγάπη ανθρώπων» της διάστασης της Ηθικής εκπαίδευσης, της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.106]} = 33,007, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (34,3%) αισθάνονται ότι το σχολείο δεν τους καλλιεργεί το να αγαπούν και να προστατεύουν όλους τους άλλους ανθρώπους ανεξάρτητα από την καταγωγή, την κουλτούρα, το φύλο τους και οποιαδήποτε άλλη διαφορετικότητά τους, κατά το πρόσφατο σχολικό έτος 2022-2023, ποσοστό που έχει αυξηθεί κατά 7,9% συγκριτικά με το αντίστοιχο

ποσοστό (26,3%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Επιπλέον, ο απλός δείκτης «Αγάπη της φύσης» της διάστασης της Ηθικής εκπαίδευσης, της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.237]} = 27,074, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (45,1%) αισθάνονταν ότι το σχολείο δεν τους καλλιεργεί το να αγαπούν και να προστατεύουν τη φύση κατά το σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το ποσοστό των παιδιών που αισθάνονται ότι το σχολείο δεν τους καλλιεργεί το να αγαπούν και να προστατεύουν τη φύση (41,0%) αυξάνεται κατά 3,6%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (37,4%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Επιπρόσθετα, ο απλός δείκτης «Κοινωνική αλληλεγγύη» της διάστασης της ηθικής εκπαίδευσης, της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=4.487]} = 28,867, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (43,6%) αισθάνονται ότι το σχολείο δεν τους καλλιεργεί την κοινωνική αλληλεγγύη, κατά το πρόσφατο σχολικό έτος 2022-2023, ποσοστό που έχει αυξηθεί κατά 1,4%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (42,2%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Επίσης, η συνολική διάσταση της Ηθικής εκπαίδευσης (Δ.5), της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.473]} = 23,478, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (35,1%) αισθάνονται

ότι το σχολείο δεν τους διδάσκει πώς να είναι ωραίοι εσωτερικά ως άνθρωποι, κατά το πρόσφατο σχολικό έτος 2022-2023, ποσοστό που έχει αυξηθεί κατά 5,6%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (29,5%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους (Διάγραμμα 3.3.2).

Σύμφωνα με τον Πίνακα 3.3.1, για το χρονικό διάστημα 2018-2023, στην Αττική, στον απλό δείκτη «Ελεύθερος χρόνος» της συνολικής διάστασης της Σχόλης, της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας ($\chi^2_{[4, N=6.371]} = 9,979, p = 0,041$), υψηλότερο ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι (23,6%) εντοπίζεται στο σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος (2022-2023) το ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι (19,6%) περιορίζεται κατά 0,8%, συγκριτικά με το αμέσως προηγούμενο, σχολικό έτος (2021-2022). Επίσης, ο απλός δείκτης «Παιχνίδι στην ύπαιθρο» της διάστασης της Σχόλης, της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.388]} = 25,935, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (51,9%) δεν περνούν χρόνο στην ύπαιθρο παρέα με άλλα παιδιά, κατά το πρόσφατο σχολικό έτος 2022-2023, ποσοστό που έχει αυξηθεί κατά 7,7%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (44,2%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους. Στον απλό δείκτη «Διακοπές» της συνολικής διάστασης της Σχόλης, της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας ($\chi^2_{[4, N=6.388]} = 101,023, p < 0,001$), υψηλότερο ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι (25,3%) εντοπίζεται στο σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος (2022-2023) το ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι (12,2%) περιορίζεται κατά 2,1%, συγκριτικά με το αμέσως προηγούμενο, σχολικό έτος (2021-2022). Επιπρόσθετα, η συνολική διάσταση της Σχόλης (Δ.6), της μη οικονομικής παιδικής φτώχειας, εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.496]} = 53,131, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (23,4%) εντοπίζεται στο σχολικό έτος 2020-2021 (Διάγραμμα 3.3.2), ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος (2022-2023) το ποσοστό των παιδιών κάτω από το κατώφλι μειώνεται κατά 0,1%, συγκριτικά με το αμέσως προηγούμενο, σχολικό έτος (2021-2022).

Σύμφωνα με τον Πίνακα 3.3.1, για το χρονικό διάστημα 2018-2023, στην Αττική, η οικονομική παιδική φτώχεια εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.494]} = 55,823, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (14,6%) αντιμετώπιζαν οικονομική φτώχεια κατά το σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το ποσοστό των παιδιών που βρίσκονται σε οικονομική φτώχεια (7,0%) μειώνεται κατά 1,2%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (8,2%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους.

Επίσης, σύμφωνα με τον Πίνακα 3.3.1, για το χρονικό διάστημα 2018-2023, στην Αττική, η μη οικονομική παιδική φτώχεια εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.502]} = 39,705, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (10,8%) αντιμετώπιζαν μη οικονομική φτώχεια κατά το σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το ποσοστό των παιδιών που βρίσκονται σε μη οικονομική φτώχεια (6,5%) αυξάνεται κατά 1,6% συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (4,9%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους.

Καταληκτικά, σύμφωνα με τον Πίνακα 3.3.1, για το χρονικό διάστημα 2018-2023, στην Αττική, ο συνολικός δείκτης που εκφράζει τη Γενική Φτώχεια εξαρτάται από το σχολικό έτος ($\chi^2_{[4, N=6.502]} = 66,070, p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερο ποσοστό παιδιών (9,4%) αντιμετώπιζαν γενική φτώχεια κατά το σχολικό έτος 2020-2021, ενώ κατά το πρόσφατο σχολικό έτος το ποσοστό των παιδιών που βρίσκονται σε γενική φτώχεια (3,1%) μειώνεται κατά 0,4%, συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό (3,5%) του αμέσως προηγούμενου σχολικού έτους.

Συμπερασματικά, σύμφωνα με τον σύνθετο δείκτη της Λεριού (2016) και Λερίου (2019, 2022, 2023a), η πολυδιάστατη παιδική φτώχεια μειώνεται κατά 0,4%.

3.3.3. Συμπεράσματα

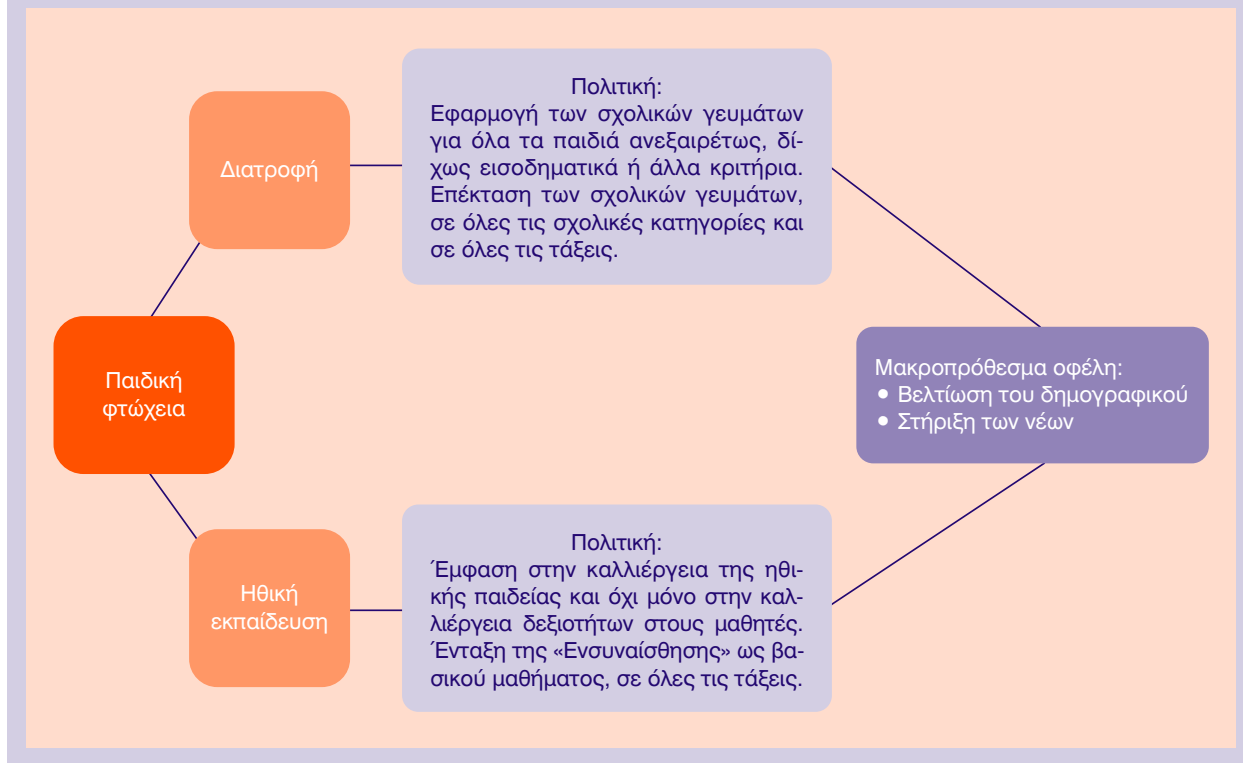
Η γενική παιδική φτώχεια μειώνεται κατά 0,4% από το σχολικό έτος 2021-2022 στο σχολικό έτος 2022-2023.

Ωστόσο, σημειώνεται ραγδαία αύξηση της παιδικής φτώχειας ως προς το πρίσμα της ηθικής παιδείας. Συγκεκριμένα, στο σχολικό έτος 2022-2023, καταγράφεται το χειρότερο ποσοστό για την τελευταία πενταετία, αναφορικά με την ηθική εκπαίδευση (Πίνακας 3.3.1). Επομένως, μία πολιτική που προτείνεται είναι τα προγράμματα σπουδών να αναμορφωθούν σε όλες τις τάξεις για όλες τις σχολικές βαθμίδες, ούτως ώστε οι μαθητές να διδάσκονται περισσότερα για το πώς μπορούν να είναι ωραίοι, εσωτερικά, ως άνθρωποι (Tasopoulos & Leriou, 2014). Για παράδειγμα προτείνεται να ενταχθεί, ως βασικό μάθημα σε όλες τις τάξεις, η ενσυναίσθηση (Διάγραμμα 3.3.3). Φυσικά τόσο το Υπουργείο Παιδείας όσο και πολλοί εκπαιδευτικοί υλοποιούν ήδη στοχευμένες και πολύτιμες προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση.

Ανησυχητικά είναι και τα αποτελέσματα στο σύνολό τους αναφορικά με τη διατροφή, καθώς στο σχολικό έτος 2022-2023, καταγράφεται αύξηση της παιδικής φτώχειας υπό το πρίσμα της κατάλληλης ποιοτικά και ποσοτικά διατροφής (Πίνακας 3.3.1). Το απογοητευτικό αυτό εύρημα καταδεικνύει ότι τα επιδόματα δεν

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.3.3

Τα κυριότερα, ανησυχητικά ευρήματα, οι προτεινόμενες πολιτικές και τα αναμενόμενα οφέλη

έχουν ουσιαστικές επιδράσεις στη συνιστώσα της διατροφής και άρα περισσότερα μέτρα είναι απαραίτητα. Ειδικότερα προτείνεται τα σχολικά γεύματα να επεκταθούν σε όλες τις σχολικές βαθμίδες, σε όλες τις τάξεις, για όλα τα παιδιά, ανεξαρτήτως εισοδηματικών ή άλλων κριτηρίων και κανένα απολύτως παιδί να μη μένει εκτός αυτής της σημαντικής υποστήριξης (Διάγραμμα 3.3.3). Επίσης προτείνεται η πλήρης κατάργηση του ΦΠΑ στα βασικά είδη παιδικής διατροφής, καθώς οι έμμεσοι φόροι επιβαρύνουν δυσμενέστερα τις ασθενέστερες εισοδηματικά τάξεις και εντείνουν τις ανισότητες της παιδικής φτώχειας ως προς τη διατροφή.

Η εφαρμογή των ανωτέρω πολιτικών, για τη βελτίωση της παιδικής ευημερίας, αναμένεται μακροπρόθεσμα να έχει θετικό αντίκτυπο στο δημογραφικό. Ειδικότερα, η παιδική φτώχεια είναι ανασταλτικός παράγοντας για την επίλυση του δημογραφικού. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αναφορικά με το δημογραφικό, είναι απαραίτητη η στήριξη και η ενδυνάμωση των νεότερων γενεών ώστε να ευημερήσουν (European Commission, 2023). Ειδικότερα, όπως τονίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο προτεινόμενων μέτρων για την επίλυση του δημογραφικού: «Η ενδυνάμωση των νέων ξεκινά από τη δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για όλα τα

παιδιά». Επομένως η άμεση εφαρμογή των ανωτέρω πολιτικών για τα σχολικά γεύματα και την ηθική εκπαίδευση θα οδηγήσει σε μια κοινωνία περισσότερο ανθεκτική ως προς την ευημερία των παιδιών και συνακόλουθα ως προς την επίλυση του δημογραφικού (Διάγραμμα 3.3.3).

Συνεπώς, η παιδική φτώχεια θα πρέπει να μας κρατά σε διαρκή εγρήγορση και επαγρύπνηση για την εφαρμογή περισσότερων και αποτελεσματικότερων πολιτικών, οι οποίες απαιτούν τη συνεργασία διαφορετικών φορέων και υπουργείων. Οι δημόσιες πολιτικές, για την αντιμετώπιση της φτώχειας στα παιδιά, μπορούν να βασιστούν σε διάφορα εργαλεία λήψης αποφάσεων τεχνητής νοημοσύνης, όπως σε ένα ChoiCo Game (<http://etl.ppp.uoa.gr/choico/?cwsmile>) σαν αυτό που δημιουργήθηκε από την Leriou (2023a) και το οποίο πλαισιώνεται από 2.985.984 κανόνες ασαφούς λογικής (τεχνητή νοημοσύνη) που αφορούν τη παιδική ευημερία/φτώχεια και οι οποίοι αναπτύχθηκαν κατά τον 1^ο γύρο της έρευνας που εφαρμόστηκε ο εν λόγω νέος, σύνθετος δείκτης (Leriou et al., 2021). Δηλαδή, προτείνεται να χρησιμοποιούν οι λήπτες αποφάσεων πολιτικής την τεχνητή νοημοσύνη κατά την κατάρτιση πολιτικών για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Λεριού, Ε. (2016). *Ανάλυση των παραγόντων προσδιορισμού της κοινωνικής ευημερίας με την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων*. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα. <<https://doi.org/10.12681/eadd/39270>>

Λεριού, Ε. (2023). «Ενεργειακή Φτώχεια και Παιδικές Ανισότητες: Ευρήματα του C.W. SMILE για το 2010-2022», *Διάλογοι στη Δημόσια Διοίκηση*, Vol.4, pp. 75-93. <https://ddd-pubadmin.panteion.gr/assets/files/dialogoi_04.pdf?fbclid=IwAR3mA0ljx3ymGsONnLBIMFzJpg7pgys2zOnVWwsfU7__68k1nmfP7sGilno>

Ξενόγλωσση

C.W.-SMILE (2021). ChoiCo game. <<http://etl.ppp.uoa.gr/choico/?cwsmile>>. Accessed 15 Aug 2021.

European Commission (2023). *Demographic change in Europe: a toolbox for action*. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2023:577:FIN>>. Accessed 15 Nov 2023.

Leriu, E. (2019). The child poverty factor as a constraint in a model of overall welfare: The case of Greece. *Social Cohesion and Development*, 14(1), 21–31. ISSN 1790-9368. <<https://doi.org/10.12681/scad.25764>>

Leriu, E. (2022). Understanding and measuring child well-being in the region of Attica, Greece: Round Four. *Child Indicators Research*, 15, 1967–2011. <<https://doi.org/10.1007/s12187-022-09957-x>>

Leriu, E. (2023a). Understanding and measuring child well-being in the region of Attica, Greece: Round Five. *Child Indicators Research*, 16, 1395–1451. <<https://doi.org/10.1007/s12187-023-10030-4>>

Leriu, E. (2023b). Understanding and measuring child well-being in Attica, findings of C.W.-SMILE tool: Rounds six and seven. *Mimeo*.

Leriu, E., Kazani, A., Kollias, A. & Paraskevopoulou, C. (2021). Understanding and measuring child well-being in the region of Attica, Greece: Round one. *Child Indicators Research*, 14, 1–51. <<https://doi.org/10.1007/s12187-020-09770-4>>

Leriu, E., Kollias, A. & Anastasopoulou, A. (2022a). Understanding and Measuring Child Well-Being in the Region of Attica, Greece: Round Two. *Child Indicators Research*, 15, 315–347. <<https://doi.org/10.1007/s12187-021-09863-8>>

Leriu, E., Kollias, A., Anastasopoulou, A. & Katranis, A. (2022b). Understanding and Measuring Child Well-Being in the Region of Attica, Greece: Round Three. *Child Indicators Research*, 15, 1295–1311. <<https://doi.org/10.1007/s12187-021-09910-4>>

Tasopoulos, A. & Leriu, E. (2014). A new multidimensional model of ethics educational impact on welfare. *Journal of Neural Parallel and Scientific Computations*, 22(4), 595–608. ISSN 1061–5369.

4. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 54, 2024, σσ. 69-74

4.1. Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων¹

Αθανάσιος Χύμης

4.1.1. Το εξωτερικό εμπόριο γενικά

Το συνολικό εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του περασμένου έτους (2023) παρουσίασε, σε γενικές γραμμές, κάμψη (Πίνακας 4.1.1). Μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στα ορυκτά καύσιμα και λιπαντικά (πετρελαιοειδή) κατά 30% στις εισαγωγές και 18% στις εξαγωγές, τα οποία συμπάρευσαν και το σύνολο των εισαγωγών κατά 11% και των εξαγωγών κατά 7%. Η μείωση των εισαγωγών είχε ως αποτέλεσμα και τη σημαντική μείωση του συνολικού ισοζυγίου κατά 17%, μετά από την εκτίναξη κατά 58% που παρουσίασε το 2022.

Βγάζοντας από το κάδρο τα ορυκτά καύσιμα και λιπαντικά, που αλλοιώνουν την εικόνα του συνολικού εμπορίου λόγω του σημαντικού ποσοστού τους επ' αυτού (το 2023 ήταν το 27,5% των εισαγωγών και το 32,4% των εξαγωγών), οι εισαγωγές παρουσίασαν μικρή μείωση κατά 1% και οι εξαγωγές οριακή μείωση κατά 0,3%. Ως αποτέλεσμα η μείωση του εμπορικού ισοζυγίου πλην των πετρελαιοειδών περιορίζεται στο 2%.

Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι η χώρα μας χρειάζεται ταχύτατη αύξηση των εξαγωγών γιατί, σύμφωνα με τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, είμαστε τελευταίοι στις κατά κεφαλήν εξαγωγές μεταξύ ευρωπαϊκών κρατών με παρόμοιο ή και μικρότερο πληθυσμό από εμάς (π.χ. Πορτογαλία, Σουηδία, Τσεχία, Αυστρία, Ελβετία, Ουγγαρία) και από το Ισραήλ (Παγκόσμια Τράπεζα, 2022). Ένα άλλο ανησυχητικό στοιχείο του εξωτερικού μας εμπορίου είναι ότι το έλ-

λειμμα είναι πολύ μεγάλο, πράγμα που σημαίνει ότι, ενώ εισάγουμε πολλά, εξάγουμε συγκριτικά πολύ λιγότερα προϊόντα.

Τα έτη 2008 και 2015 παρουσιάζονται στον πίνακα λόγω του ότι το μεν 2008 είναι η χρονιά πριν την οικονομική κρίση, η οποία διατάραξε σημαντικά το εξωτερικό εμπόριο, ενώ το 2015 είναι η χρονιά με το μικρότερο ποσό εισαγωγών και κατ' επέκταση του μικρότερου ελλείμματος. Παρά τη σημαντική αύξηση (υπερδιπλασιασμός) των εξαγωγών πλην των ορυκτών καυσίμων και λιπασμάτων, το έλλειμμα συνεχίζει να καθορίζεται περισσότερο από τη διακύμανση των εισαγωγών παρά τις συνεχείς αυξήσεις των εξαγωγών οι οποίες, αν και σημαντικές, παραμένουν σε μικρότερα του επιδιωκόμενου επίπεδα και μακράν σε χαμηλότερα του ευρωπαϊκού μέσου όρου επίπεδα (Παγκόσμια Τράπεζα, 2022).

4.1.2. Εμπόριο αγροδιατροφικών προϊόντων

Σε αντίθεση με την ανωτέρω περιγραφείσα σχετικά ζοφερή εικόνα, το εμπόριο των αγροτικών προϊόντων και τροφίμων συνεχίζει να εκπλήσσει θετικά. Μετά από μία σύντομη επιστροφή σε ελλειμματικό ισοζύγιο το 2022, όταν σημειώθηκε εκτίναξη κατά 30% των εισαγωγών, το 2023 επανήλθε το πλεόνασμα (€460 εκατομμύρια), αφού οι μεν εισαγωγές αγροδιατροφικών προϊόντων αυξήθηκαν κατά μόλις 1,8%, ενώ οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 9,5% (Πίνακας 4.1.1).

Είναι πολύ θετικό για τον πρωτογενή τομέα και τη βιομηχανία τροφίμων το γεγονός ότι σε μία χρονιά κατά την οποία τα υπόλοιπα προϊόντα σημείωσαν έστω και ελαφρά μείωση των εξαγωγών, τα αγροδιατροφικά συνεχίζουν την αυξητική δυναμική στις εξαγωγές και μάλιστα καθίστανται πάλι πλεονασματικά. Αυτό δείχνει την ιδιαίτερη προσοχή που πρέπει να έχει ο κλάδος, έτσι ώστε να συνεχίσουν να είναι πλεονασματικά

1. Ως αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα, βάσει της ταξινόμησης του Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, η οποία είναι σύμφωνη με την Τυποποιημένη Ταξινόμηση Διεθνούς Εμπορίου (ΤΤΔΕ)-(SITC, Standard International Trade Classification) του ΟΟΣΑ, θεωρούνται τα εξής με τους ακόλουθους κωδικούς: 0 (αγροτικά προϊόντα), 1 (ποτά-καπνός), 21 (δέρματα), 22 (ελαιώδεις σπόροι), 231 (καουτσούκ), 24 (ξύλεια), 261-265 & 268 (φυσικές υφαντικές ίνες), 29 (γεωργικές πρώτες ύλες), 4 (λίπη-έλαια), 59211/12 (άμυλα σίτου-καλαμποκιού). Για λόγους συντομίας εντός του κειμένου τα αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα αναφέρονται και ως αγροδιατροφικά προϊόντα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1.1 Συνολικό εμπόριο και εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε δις €)

	2008	2015	2020	2021	2022	2023	% Μεταβολή 2022-2023
Εισαγωγές							
Εισαγωγές συνολικά	60,72	42,60	48,69	64,24	93,05	82,75	-11,1
Εισαγωγές πετρελαιοειδών	12,12	11,36	9,71	16,96	32,47	22,76	-29,9
Εισαγωγές πλην πετρελαιοειδών	48,60	31,24	38,99	47,28	60,58	59,98	- 1,0
Αγροδιατροφικά προϊόντα	7,05	6,31	6,65	7,86	10,20	10,39	1,8
Ποσοστό αγροδιατροφικών %	14,5	20,2	17,1	16,6	16,8	17,3	
Εξαγωγές							
Εξαγωγές συνολικά	17,36	25,50	30,74	39,95	54,68	50,94	- 6,8
Εξαγωγές πετρελαιοειδών	1,90	7,60	6,73	11,27	20,11	16,48	-18,1
Εξαγωγές πλην πετρελαιοειδών	15,46	17,90	24,01	28,69	34,57	34,47	- 0,3
Αγροδιατροφικά προϊόντα	4,01	5,72	7,18	8,35	9,91	10,85	9,5
Ποσοστό αγροδιατροφικών %	25,9	31,9	29,9	29,1	28,7	31,5	
Ισοζύγιο							
Συνολικό ισοζύγιο	-43,36	-17,10	-17,96	-24,29	-38,37	-31,80	-17,1
Άνευ πετρελαιοειδών	-33,14	-13,34	-14,98	-18,59	-26,01	-25,52	-1,9
Αγροδιατροφικών	-3,04	-0,60	0,52	0,49	-0,30	0,46	*

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

* Η εναλλαγή του προσήμου δεν επιτρέπει τον υπολογισμό της μεταβολής.

και να διευρύνουν το πλεόνασμα αυτό σύμφωνα με τις δυνατότητες του πρωτογενή τομέα και της βιομηχανίας τροφίμων.

Στον Πίνακα 4.1.2 παρουσιάζεται η εξέλιξη και η διάρθρωση των εισαγωγών όλων των βασικών κατηγοριών αγροδιατροφικών προϊόντων. Τα έτη 2008 και 2010 περιλαμβάνονται, διότι αποτελούν ορόσημα όσον αφορά τις εισαγωγές αγροδιατροφικών προϊόντων. Το 2008 είναι το έτος πριν την έλευση της οικονομικής κρίσης, ενώ το 2010 είναι η χρονιά με τις μικρότερες εισαγωγές αγροδιατροφικών προϊόντων λόγω της μείωσης του εμπορίου που επέφερε η κρίση. Φυσικά τα προϊόντα διατροφής, ως βασικά προϊόντα,

δεν επηρεάστηκαν σημαντικά σε σχέση με τα υπόλοιπα (βιομηχανικά) προϊόντα.

Τα προϊόντα κρέατος σημείωσαν νέα αύξηση στην αξία εισαγωγών κατά 11% (το μεγαλύτερο μέρος της οποίας οφείλεται στην αύξηση των τιμών) και παραμένουν πρώτα όσον αφορά το μερίδιό τους (17%) επί των εισαγωγών αγροδιατροφικών προϊόντων. Μαζί με τα γαλακτοκομικά, που μειώθηκαν κατά 5% παρά την αύξηση της εισαγόμενης ποσότητας που δείχνει τη μείωση της κατά μονάδα τιμής εισαγωγής, αποτελούν το 29% των συνολικών εισαγωγών. Αύξηση 12% σημείωσαν οι εισαγωγές οπωροκηπευτικών (που εν μέρει οφείλεται στην άνοδο της κατά μονάδα τιμής),

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1.2 Διάρθρωση των εισαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. €)

	2008		2010		2020		2021		2022		2023	
	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%
Κρέας ^α	1.211	17,2	1.160	18,4	1.132	17,0	1.218	15,5	1.582	15,5	1.762	17,0
Γαλακτοκομικά	808	11,5	770	12,2	819	12,3	934	11,9	1.297	12,7	1.233	11,9
Οπωροκηπευτικά	786	11,1	672	10,7	817	12,3	898	11,4	1.061	10,4	1.184	11,4
Δημητριακά	681	9,7	541	8,6	664	10,0	831	10,6	1.081	10,6	979	9,4
Ζωοτροφές	406	5,8	371	5,9	548	8,2	659	8,4	811	7,9	810	7,8
Αλεύματα	428	6,1	384	6,1	423	6,4	544	6,9	706	6,9	684	6,6
Καφές, τσάι, κλπ.	365	5,2	376	6,0	436	6,6	502	6,4	617	6,0	683	6,6
Είδη διατροφής	344	4,9	356	5,7	376	5,7	423	5,4	503	4,9	502	4,8
Ποτά	436	6,2	370	5,9	235	3,5	324	4,1	445	4,4	493	4,7
Έλαια	290	4,1	232	3,7	224	3,4	367	4,7	568	5,6	488	4,7
Καπνός	335	4,7	310	4,9	286	4,3	340	4,3	398	3,9	458	4,4
Σάκχαρα	225	3,2	220	3,5	209	3,1	225	2,9	360	3,5	378	3,6
Ελαιώδεις σπόροι	224	3,2	173	2,7	186	2,8	220	2,8	302	3,0	305	2,9
Ξυλεία	262	3,7	148	2,3	132	2,0	157	2,0	221	2,2	196	1,9
Ακατέργαστες ύλες	130	1,8	111	1,8	134	2,0	167	2,1	182	1,8	188	1,8
Δορές	93	1,3	76	1,2	14	0,2	18	0,2	30	0,3	18	0,2
Σύνολο	7.054^β		6.299		6.653		7.855		10.204		10.390	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

α. Περιλαμβάνονται ζώα και προϊόντα κρέατος.

β. Το άθροισμα των επιμέρους προϊόντων πιθανώς να μην ισούται με το Σύνολο, διότι δεν περιλαμβάνονται κάποιες υποκατηγορίες με ελάχιστα ποσά όπως βαμβάκι, καουτσούκ, λοιπές φυτικές ίνες, μαλλί και γούτα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1.3 Διάρθρωση των εξαγωγικών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. €)

	2009		2015		2020		2021		2022		2023	
	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%
Οπωροκηπευτικά	1.264	31,6	1.846	32,3	2.425	33,8	2.514	30,1	2.868	28,9	3.226	29,7
Έλαια	283	7,1	714	12,5	570	7,9	745	8,9	1.047	10,6	1.437	13,2
Γαλακτοκομικά	278	7,0	561	9,8	805	11,2	920	11,0	1.117	11,3	1.347	12,4
Αλευύματα	477	11,9	590	10,3	728	10,1	807	9,7	940	9,5	956	8,8
Καπνός	421	10,5	450	7,9	550	7,7	629	7,5	798	8,1	929	8,6
Δημητριακά	339	8,5	303	5,3	467	6,5	611	7,3	777	7,8	822	7,6
Είδη διατροφής	128	3,2	236	4,1	376	5,2	400	4,8	470	4,7	451	4,2
Βαμβάκι	305	7,6	299	5,2	397	5,5	685	8,2	638	6,4	420	3,9
Ποτά	169	4,2	209	3,7	235	3,3	281	3,4	337	3,4	339	3,1
Κρέας ^α	70	1,8	84	1,5	138	1,9	189	2,3	241	2,4	237	2,2
Ζωοτροφές	44	1,1	54	0,9	120	1,7	135	1,6	185	1,9	213	2,0
Καφές, τσάι, κλπ.	31	0,8	78	1,4	86	1,2	100	1,2	102	1,0	115	1,1
Ελαιώδεις σπόροι	59	1,5	96	1,7	101	1,4	97	1,2	137	1,4	114	1,1
Σάκχαρα	86	2,2	77	1,3	75	1,0	90	1,1	107	1,1	106	1,0
Ακατέργαστες ύλες	18	0,5	37	0,6	58	0,8	70	0,8	72	0,7	72	0,7
Δορές	18	0,5	73	1,3	30	0,4	57	0,7	55	0,6	49	0,5
Ξύλα	7	0,2	8	0,1	12	0,2	14	0,2	15	0,2	16	0,1
Σύνολο	3.998^β		5.717		7.177		8.347		9.909		10.852	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

α. Περιλαμβάνονται ζώνα και προϊόντα κρέατος.

β. Το άθροισμα των επιμέρους προϊόντων πιθανώς να μην ισούται με το Σύνολο, διότι δεν περιλαμβάνονται κάποιες υποκατηγορίες με ελάχιστα ποσά όπως μαλλί, καουτσούκ, λοιπές φυτικές ίνες και γιούτα.

ενώ μείωση παρατηρήθηκε στην αξία εισαγωγής δημητριακών (και κατά ποσότητα και κατά μονάδα τιμής). Σημαντική αύξηση σημειώθηκε στα ποτά, στα οποία η μείωση των εισαγόμενων ποσοτήτων δηλώνει τη σημαντική αύξηση της τιμής τους, στον καπνό του οποίου επίσης η εισαγόμενη ποσότητα μειώθηκε αλλά αυξήθηκε η τιμή εισαγωγής και στην κατηγορία καφές, τσάι, κλπ., των οποίων η εισαγόμενη ποσότητα αυξήθηκε αλλά η αξία τους αυξήθηκε περισσότερο λόγω της ανόδου της τιμής τους.

Στρεφόμενοι τώρα στη διάρθρωση των εξαγωγών αγροδιατροφικών προϊόντων (Πίνακας 4.1.3), να σημειωθεί ότι περιλαμβάνεται το 2009 αντί του 2008 ως η χρονιά με τη μικρότερη ποσότητα εξαγωγών, η οποία βέβαια ελάχιστα διαφέρει από τη συνολικά εξαγόμενη ποσότητα του 2008 (4,01 δις). Η αύξηση των εξαγωγών οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση των εξαγωγών ελαίων (κυρίως ελαιολάδου) κατά 37%, γαλακτοκομικών κατά 21%, καπνού κατά 16% και οπωροκηπευτικών κατά 13%.

Να σημειωθεί ότι η αύξηση της αξίας εξαγωγών των ελαίων και των οπωροκηπευτικών οφείλεται κατά το ήμισυ στην αύξηση της εξαγόμενων ποσοτήτων και κατά το υπόλοιπο ήμισυ στην άνοδο των τιμών τους. Στα γαλακτοκομικά το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης της αξίας οφείλεται στην άνοδο της κατά μονάδα τιμής τους, ενώ στον καπνό η εξαγόμενη ποσότητα μειώθηκε και η αύξηση οφείλεται αποκλειστικά στην άνοδο της τιμής. Σημαντική μείωση παρουσίασαν οι εξαγωγές βάμβακος.

4.1.3. Συμπεράσματα

Όπως έχει σημειώσει η παρούσα στήλη και στο παρελθόν, ο κλάδος των αγροδιατροφικών προϊόντων έχει δείξει αξιοσημείωτη επίδοση από το ξέσπασμα της κρίσης και εντεύθεν. Ενώ οι εισαγωγές έχουν αθροιστικά αυξηθεί €3,4 δις (από το επίπεδο των €7 δις το 2008 στα €10,4 δις το 2023, ήτοι, κατά 49%), οι εξαγωγές του κλάδου αυξήθηκαν €6,85 δις (από 4€ δις το 2008-2009 στα €10,85 δις το 2023, ήτοι, κατά 171%), εξαλείφοντας το προ κρίσεως (2008) έλλειμμα των €3 δις και μετατρέποντάς το σε πλεόνασμα το 2020, 2021 και το 2023 ύψους περίπου €0,5 δις. Αυτή η επίδοση είναι μοναδική στο σύνολο του εξωτερικού εμπορίου της χώρας και αξίζει να αναδειχθεί.

Εάν μπορεί κάποιος να πει ότι η κρίση είχε θετική επίπτωση στον αγροδιατροφικό τομέα, δίνοντας την παραγωγική ώθηση που χρειαζόταν για να βελτιώσει τις εξαγωγικές του επιδόσεις, δυστυχώς αυτό δεν μπορεί να ειπωθεί για τα περισσότερα, αν όχι όλα, τα υπό-

λοιπα (βιομηχανικά) προϊόντα, τα οποία και μεν αυξάνουν τις εξαγωγές αλλά οι εισαγωγές τους αυξάνουν περισσότερο, καθιστώντας το ισοζύγιο αυξανόμενο ελλειμματικό. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο αγροδιατροφικός τομέας δεν επιδέχεται βελτίωση. Όπως έχει κατ'επανάληψη τονίσει η παρούσα στήλη, κάποια χρόνια δομικά προβλήματα του αγροδιατροφικού τομέα παραμένουν άλυτα, με αποτέλεσμα οι εξαγωγές να μην αυξάνονται με τον ρυθμό που χρειάζεται για να φθάσουν στα επίπεδα που μια χώρα η οποία λογίζεται αγροτική οφείλει να έχει.

Η άνοδος των τιμών του ελαιολάδου βοήθησε το αγροδιατροφικό εμπορικό ισοζύγιο να καταστεί ξανά πλεονασματικό το 2023, αλλά ένα βιώσιμο πλεόνασμα απαιτεί σημαντικές βελτιώσεις και τομές στη μεταποιητική αλυσίδα του ελαιολάδου, έτσι ώστε να εξάγεται τυποποιημένο και εμφιαλωμένο με πολύ υψηλότερη προστιθέμενη αξία από την εξαγωγή του χύδην ως πρώτης ύλης. Παρομοίως, η διαχείριση του βαμβακιού απαιτεί τομές, αλλαγές και συνεργασίες μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων, έτσι ώστε να μπορεί να εξαχθεί στην υψηλή ποιότητα που απαιτούν οι αγορές και που θα του εξασφαλίσουν την υψηλή προστιθέμενη αξία εξαγωγής.

Και βέβαια ο κτηνοτροφικός κλάδος, ο οποίος συμμετέχει στη διαμόρφωση ελλείμματος ύψους €1,5 δις, μπορεί με τις κατάλληλες πολιτικές να αυξήσει την παραγωγή για εγχώρια κατανάλωση ή για υψηλής ποιότητας προϊόντα με εξαγωγικό προσανατολισμό. Εάν η ψαλίδα μεταξύ των εισαγωγών και εξαγωγών προϊόντων κρέατος (€1,76 δις και €0,24 δις αντίστοιχα) περιοριστεί, το πλεόνασμα στο αγροδιατροφικό εμπορικό ισοζύγιο θα μπορέσει να καταστεί βιώσιμο και να μην εξαρτάται από τις συγκυρίες καλής παραγωγής κάποιων προϊόντων είτε της πρόσκαιρης ανόδου των τιμών τους.

Κλείνοντας, αξίζει μια αναφορά στο εξωτερικό εμπόριο γενικά και όχι μόνο των αγροδιατροφικών προϊόντων. Η εξέλιξη των εξαγωγών δείχνει ότι το παραγωγικό υπόδειγμα της χώρας μετά την κρίση, που τόσο έχει συζητηθεί η αλλαγή του, παραμένει σχετικά αμετάβλητο. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) έχουν μεν σημειώσει άνοδο αλλά παραμένουν σε πολύ χαμηλά επίπεδα, για να μπορέσουν να δώσουν ώθηση στην παραγωγή και την εξαγωγή αγαθών (Enterprise Greece, 2024). Όπως φαίνεται, οι ΑΞΕ περισσότερο κατευθύνονται σε ακίνητα ή σε επιχειρήσεις τουριστικού προσανατολισμού και πολύ λιγότερο σε παραγωγικές επιχειρήσεις του πρωτογενή και, ιδιαίτερα, του δευτερογενή τομέα, ο οποίος παραμένει ο μεγάλος ασθενής της ελληνικής οικονομίας. Η δημιουργία κατάλληλου επιχειρηματικού περιβάλλοντος για την

προσέλκυση παραγωγικών ΑΞΕ είναι εκ των ων ουκ άνευ για την αλλαγή του παραγωγικού υποδείγματος της χώρας. Η αλλαγή αυτή, η τόνωση δηλαδή του παραγωγικού ιστού με απώτερο στόχο τη δυναμική αύξηση των εξαγωγών (και άρα τη μείωση του ελλείμματος), είναι απολύτως αναγκαία για να μην ξαναβρεθεί η ελληνική οικονομία στο μέλλον σε παρόμοια κρίση με αυτή που την ταλαιπώρησε επί δεκαετία.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Παγκόσμια Τράπεζα (2022). *Δεδομένα για εξωτερικό εμπόριο του 2022*. Διαθέσιμα στο <<https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD>>.

Enterprise Greece (2024). *Ξένες Άμεσες Επενδύσεις*. Διαθέσιμο στο <<https://www.enterprisegreece.gov.gr/h-ellada-shmera/giati-ellada/ksenes-ameses-ependyseis>>.

4.2. Εξελίξεις στο παγκόσμιο εμπόριο και στο ελληνικό Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

Ιωάννα Κωνσταντακοπούλου

4.2.1. Εξελίξεις στο παγκόσμιο εμπόριο

Η παγκόσμια οικονομία καλείται να αντιμετωπίσει την πρόκληση του πληθωρισμού. Παράλληλα, οικονομικά ζητήματα όπως οι διαταραχές στο παγκόσμιο εμπόριο, η κλιματική αλλαγή, η έλλειψη επενδύσεων, οι ανισότητες, οι πολεμικές συγκρούσεις και ο χαμηλός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης εντείνονται.

Το προηγούμενο έτος παρατηρήθηκε συρρίκνωση του παγκόσμιου εμπορίου. Ενώ η παγκόσμια οικονομία σημείωσε ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης της τάξεως του 2,7%, το παγκόσμιο εμπόριο συρρικνώθηκε 1%, κατά τη διάρκεια του 2023. Η αντίθετη κατεύθυνση των μεγεθών αυτών, καθώς και η συρρίκνωση του παγκόσμιου εμπορίου, είναι ασυνήθιστες. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, το παγκόσμιο εμπόριο έχει συρρικνωθεί δύο φορές: στη χρηματοοικονομική κρίση του 2009, καθώς και το 2020, στην κρίση της Covid-19. Η συρρίκνωση αυτή αποδίδεται στην αλλαγή των τάσεων του παγκόσμιου εμπορίου και στην αλλαγή της κατανάλωσης (καταναλωτικές προτιμήσεις) την περίοδο 2020-2022.

Το διεθνές εμπόριο εμπορευμάτων επηρεάστηκε αρνητικά λόγω των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η ναυτιλία στις βασικές θαλάσσιες οδούς που συνδέουν τις μεγάλες αγορές και τους παραγωγούς: τη Διώρυγα του Παναμά και την Ερυθρά Θάλασσα. Το πρόβλημα με τη Διώρυγα του Παναμά είναι αποτέλεσμα της κλιματικής αλλαγής, αφού η παρατεταμένη ξηρασία μείωσε τη στάθμη των πηγών που τροφοδοτούν με νερό το κανάλι, και οδήγησε σε μείωση του αριθμού των διελεύσεων και αύξηση των χρόνων αναμονής. Σε οικονομικούς όρους, αυτό αύξησε τα τέλη που καταβάλλουν τα πλοία για τη διέλευση από τις διάφορες κλειδαριές της διώρυγας έως και οκτώ φορές μέχρι τα μέσα Μαρτίου 2024. Επιπλέον, οι επιθέσεις σε πλοία που ξεκίνησαν στην Ερυθρά Θάλασσα μετά τον πόλεμο στη Γάζα ανάγκασαν τους μεγάλους διεθνείς μεταφορείς να αναστείλουν τις διαβάσεις μέσω της Διώρυγας του Σουέζ και να κατευθυνθούν μέσω

του Ακρωτηρίου της Καλής Ελπίδας, προσθέτοντας 12 έως 20 ημέρες στη μεταφορά.

Η εξέλιξη του παγκόσμιου εμπορίου αναμένεται να είναι μέτρια το τρέχον έτος. Πέραν των δυσμενών εξελίξεων στη ναυτιλία, οι εξαγωγές από την Κίνα και την Ευρώπη παρουσίασαν κάποιες βελτιώσεις στους πρώτους μήνες του 2024. Οι μειούμενες τιμές πετρελαίου και φυσικού αερίου συνέβαλαν στη μείωση των εισαγωγών ενέργειας της ευρωζώνης κατά ένα τρίτο έως τον Ιανουάριο του 2024, βελτιώνοντας σημαντικά το εμπορικό ισοζύγιο της Ευρώπης.

Το εμπόριο υπηρεσιών, από την άλλη πλευρά, έχει δείξει μεγαλύτερη δυναμική. Μεταξύ των κύριων συνιστωσών του, ο τουρισμός συνεχίζει να παρουσιάζει αυξητική τάση, ενώ και οι μεταφορές έχουν επίσης ενισχυθεί πρόσφατα. Αν και τα πλήρη δεδομένα καθυστερούν, άλλες συνιστώσες του εμπορίου υπηρεσιών φαίνεται να έχουν δείξει αντοχή τους τελευταίους μήνες. Από την πλευρά της, η ισχυρή απόδοση της κατηγορίας των τηλεπικοινωνιών, των υπολογιστών και της πληροφόρησης φαίνεται ότι θα συνεχιστεί. Ως αποτέλεσμα, το εμπόριο υπηρεσιών συνολικά αναμένεται να συνεχίσει να αυξάνεται ταχύτερα από το εμπόριο αγαθών το 2024, αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί η επιβράδυνση σε ορισμένες από τις διαφορετικές συνιστώσες του (για παράδειγμα, στις υπηρεσίες κατασκευών), καθώς οι αρνητικές επιπτώσεις των υψηλότερων παγκόσμιων επιτοκίων αρχίζουν να γίνονται αισθητές.

Συμπερασματικά, οι πρόσφατες εξελίξεις δείχνουν μικρή βελτίωση το 2024 για το εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών. Ταυτόχρονα, η προοπτική του εμπορίου περιβάλλεται ακόμη από σημαντικούς κινδύνους και αβεβαιότητες, οι οποίες κλίνουν κυρίως προς την αρνητική πλευρά λόγω των εκκλήσεων για προστατευτισμό, των συνεχών εμπορικών εντάσεων και της αυξανόμενης πολιτικής αβεβαιότητας. Μια πρόσφατη εκδήλωση αυτών των κινδύνων είναι η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για αύξηση των φόρων στα ηλεκτρικά αυτοκίνητα από την Κίνα λόγω καταγγελιών για παράνομες εξαγωγικές επιδοτήσεις.

4.2.2. Εξέλιξη του ελλείμματος του ελληνικού Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ)

Διαχρονικά το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών χαρακτηρίζεται από συνεχή και έντονα ελλείμματα. Την περίοδο από το 2000 έως το 2011, το έλλειμμα του ΙΤΣ ήταν σε ιστορικά υψηλά επίπεδα. Κατά την περίοδο

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.1 Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ως % του ΑΕΠ)

Έτη	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	Ισοζύγιο αγαθών	Εξαγωγές αγαθών	Εισαγωγές αγαθών	Ισοζύγιο υπηρεσιών	Ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων	Ισοζύγιο δευτογενών εισοδημάτων
2009	-12,66	-14,31	7,65	21,96	4,97	-2,91	-0,41
2010	-10,09	-12,15	9,01	21,15	5,39	-2,54	-0,79
2011	-8,85	-11,62	11,43	23,05	6,75	-3,24	-0,75
2012	-3,52	-10,77	13,99	24,76	7,33	0,43	-0,51
2013	-1,41	-10,71	14,26	24,97	8,57	-0,25	0,98
2014	-0,73	-11,41	14,47	25,88	10,09	0,78	-0,19
2015	-0,81	-9,99	14,02	24,01	9,37	0,09	-0,29
2016	-1,74	-10,23	14,02	24,26	9,29	-0,46	-0,34
2017	-1,93	-11,24	15,90	27,14	10,23	-0,60	-0,32
2018	-2,91	-12,50	18,00	30,50	10,73	-0,96	-0,18
2019	-1,49	-12,48	17,73	30,21	11,54	-0,87	0,32
2020	-6,59	-11,14	17,38	28,53	4,38	-0,17	0,34
2021	-6,86	-14,94	21,99	36,93	7,18	0,21	0,69
2022	-11,08	-20,65	28,06	48,71	10,12	-0,40	-0,16
2023	-6,63	-15,37	23,46	38,83	10,38	-2,27	0,63

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΛΣΤΑΤ.

δο 2012-2019, το έλλειμμα του ΙΤΣ συρρικνώθηκε σημαντικά, με το μέσο ετήσιο επίπεδο να ανέρχεται στο 1,18% του ΑΕΠ και σε απόλυτα μεγέθη να διαμορφώνεται στα 3,3 δισ. ευρώ. Ωστόσο, την τριετία 2020-23, το έλλειμμα του ΙΤΣ διπλασιάστηκε, φτάνοντας στο 7,79% του ΑΕΠ, και σε απόλυτες τιμές τα 14,6 δισ. ευρώ (βλέπε Διάγραμμα 4.2.1). Η κύρια αιτία αυτής της αρνητικής εικόνας του ΙΤΣ είναι το ισοζύγιο αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία, που αποτελεί δομικό πρόβλημα του ΙΤΣ. Στην ίδια κατεύθυνση αποτελεσμάτων, αλλά με πολύ μικρότερη επίπτωση στο αποτέλεσμα του ΙΤΣ, κινούνταν και το ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων λόγω της αύξησης των καθαρών πληρωμών για τόκους, μερίσματα και μισθούς. Αντίθετα, το ισοζύγιο υπηρεσιών αποτελεί θετική συνιστώσα, η οποία βελτιώνει την εικόνα του ΙΤΣ.

Το προηγούμενο έτος, το έλλειμμα του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ έφτασε στο 6,63%, σημειώνοντας σημαντική συρρίκνωση σε σχέση με το 2022, όταν το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 11,08% του ΑΕΠ. Σε απόλυτα μεγέθη, το έλλειμμα του ΙΤΣ για το 2023 ανήλθε σε 14 δισ. ευρώ, ενώ το 2022 ήταν 21,2 δισ. ευρώ (βλέπε Πίνακα 4.2.1 και Διάγραμμα 4.2.1). Η θετική αυτή μεταβολή του ΙΤΣ αποδίδεται, πρώτον, στη μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου καυσίμων, λόγω της εξομάλυνσης των τιμών των καυσίμων και, δεύτερον, στην αύξηση του πλεονάσματος του ισοζυγίου υπηρεσιών που προέρχεται από ταξιδιωτικές υπηρεσίες.

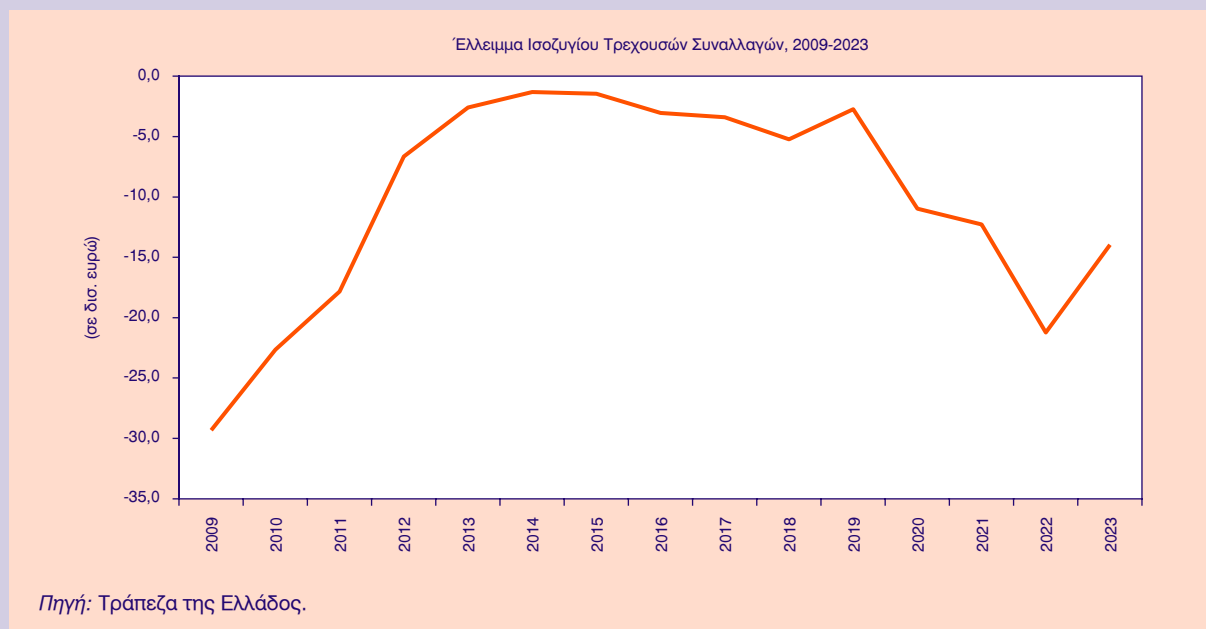
4.2.2.1. Ισοζύγιο αγαθών

Το ισοζύγιο αγαθών αποτελεί την σημαντικότερη συνιστώσα του ΙΤΣ, αντικατοπτρίζοντας την επίδοση μιας οικονομίας. Δυστυχώς, αν και η ελληνική οικονομία αντιμετώπισε μια βαθιά οικονομική ύφεση και πλήθος αναταράξεων, και παρά την εφαρμογή πολυάριθμων πολιτικών, δεν επετεύχθη βελτίωση του αποτελέσματος του ισοζυγίου αγαθών (Κωνσταντακοπούλου, 2015· Konstantakourou, 2016). Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.2.2, το έλλειμμα αυξήθηκε σημαντικά κατά τη διετία 2021-22, ενώ το 2023 παρατηρείται συρρίκνωση του ελλείμματος κατά 2,2% σε σχέση με τη διετία 2021-22.

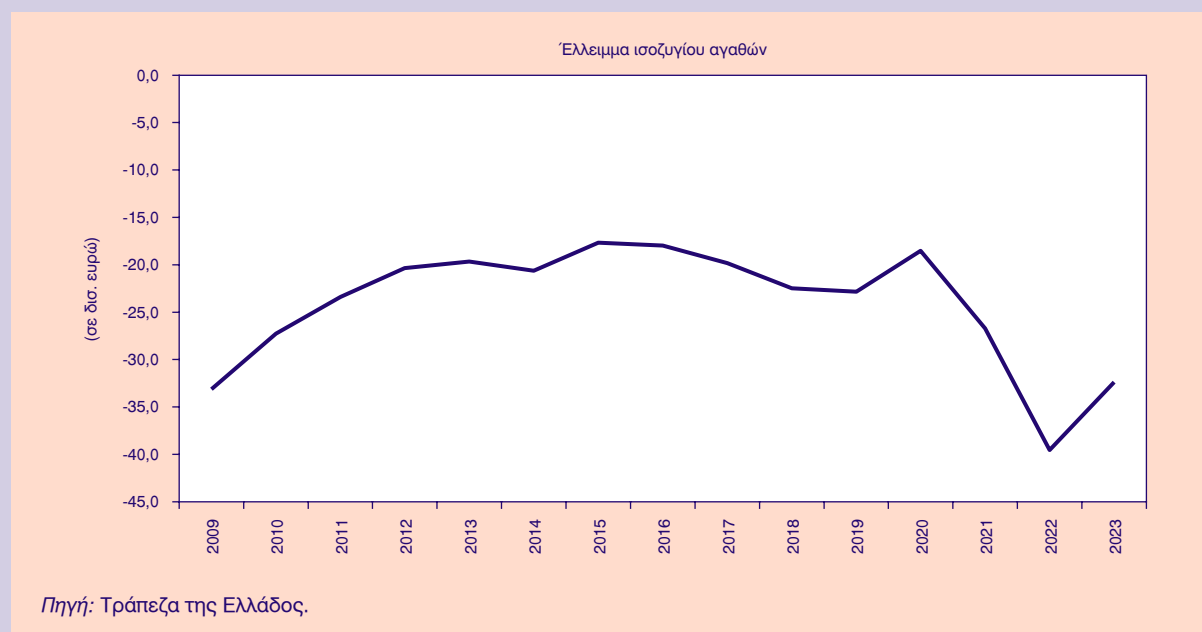
Σύμφωνα, με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος το μέσο επίπεδο ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών μεταξύ 2006-2009 ήταν 38,87 δισ. ευρώ ή 17,5% του ΑΕΠ, που αποτελεί το υψηλότερο επίπεδο ελλείμματος που έχει καταγραφεί. Το 2023 το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών επανήλθε στα επίπεδα προ κρίσης και διαμορφώθηκε στα 32,40 δισ. ευρώ και 15,4% του ΑΕΠ.

Η κυριότερη συνιστώσα του ισοζυγίου αγαθών, το ισοζύγιο χωρίς καύσιμα και πλοία, παρουσίασε μια οπισθοδρόμηση, καταγράφοντας έλλειμμα το 2023 της τάξεως των 25,41 δισ. ευρώ ή 12,2% του ΑΕΠ, παρόμοιο με αυτό της περιόδου 2006-2009, όταν το αντίστοιχο έλλειμμα ήταν 27,33 δισ. ευρώ ή 12,1% του ΑΕΠ. Αναφορικά με την εξέλιξη των εξαγωγών

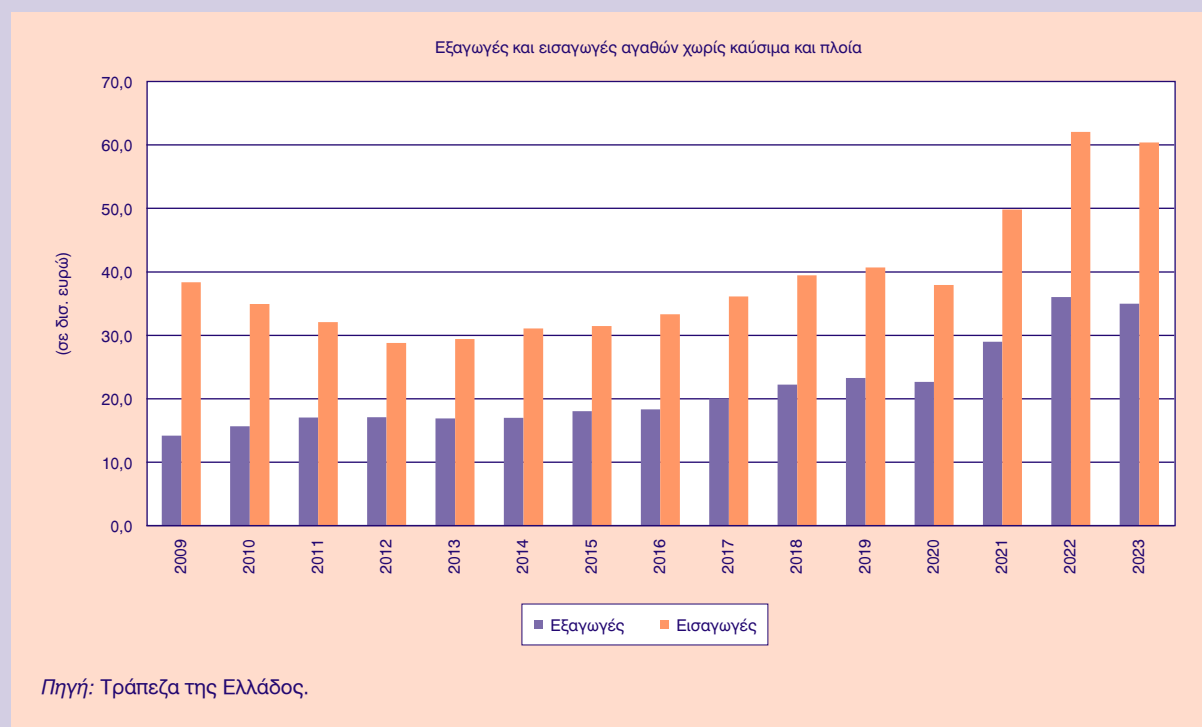
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.2.1
Εξέλιξη του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.2.2
Εξέλιξη του ισοζυγίου αγαθών

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.2.3
Εξαγωγές και εισαγωγές αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία (σε δισ. ευρώ)

και των εισαγωγών αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία, όπως παρατηρούμε στο Διάγραμμα 4.2.3, τα μεγέθη κινούνται ανοδικά σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο, καταγράφοντας τους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης τη διετία 2021-22 (26,2% για τις εξαγωγές και 28% για τις εισαγωγές). Ανησυχητικό για την ελληνική οικονομία είναι το γεγονός ότι οι εισαγωγές αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία επανέρχονται και αυτές σε επίπεδα προ κρίσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2008 που αποτελεί χρονικά ορόσημο, οι εισαγωγές αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία ήταν 66,28 δισ. ευρώ και το 2022 ήταν 60,4 δισ. ευρώ.

Όπως διαπιστώνουμε, η κύρια πηγή των προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας προέρχεται από το ελλειμματικό ισοζύγιο αγαθών, μέσα από το οποίο ουσιαστικά σκιαγραφείται η παραγωγική δομή της χώρας μας. Η έλλειψη επενδύσεων σε τομείς υψηλής τεχνολογίας, η φυγή υψηλής εξειδίκευσης εργατικού δυναμικού στο εξωτερικό, η έλλειψη ενός εθνικού σχεδίου στήριξης της τεχνολογίας και της καινοτομίας, η έλλειψη χρηματοδότησης σε εξαγωγικές επιχειρήσεις, η μη στήριξη με κατάλληλες εμπορικές πολιτικές των ελληνικών αγροτικών προϊόντων, η έλλειψη ενός ξεκάθਾਰου εθνικού εξαγωγικού σχεδίου, όλα αυτά είναι μερικά από εκείνα που καθλώνουν την ελληνική οικονομία.

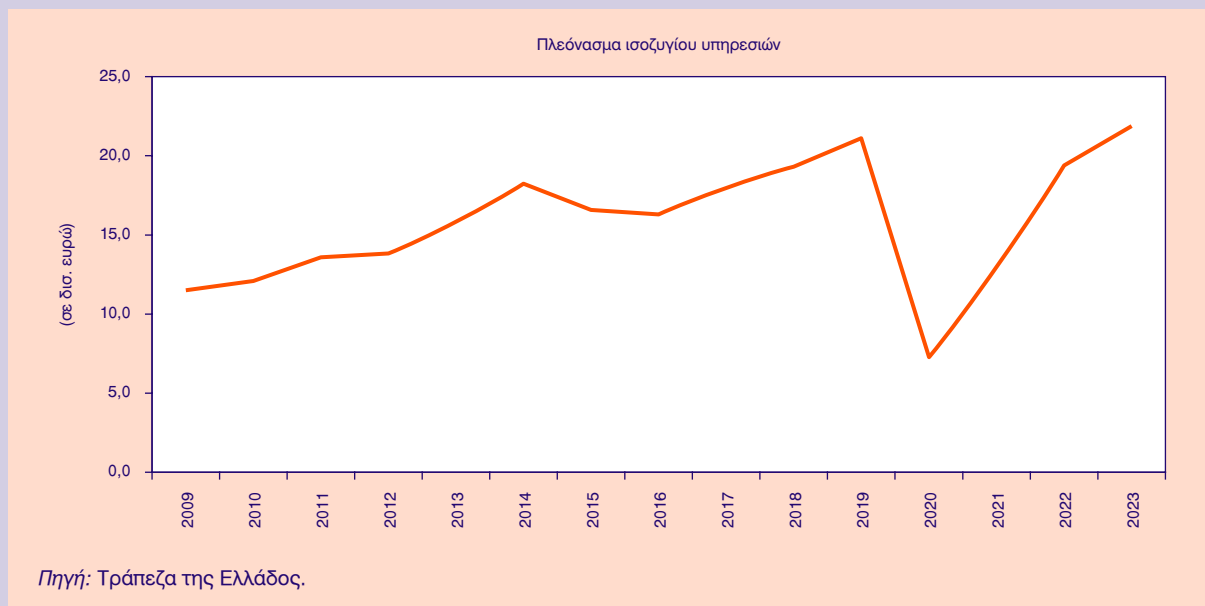
Αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών, όπως υπολογίζεται με τον δείκτη ανταγωνιστικότητας Αποκαλυπτόμενου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος (Revealed Comparative Advantage - RCA),

η εργασία των Κωνσταντακοπούλου, Μαγδαληνού και Σκίντζη (2019) καταλήγει σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Στην εργασία τους, ακολουθούν παρόμοια μεθοδολογία και ανάλυση με αυτή των Balassa (1965), Balassa και Noland (1989), και Konstantakopoulou και Tsionas (2017, 2019, 2024). Οι εμπειρικές ενδείξεις καταδεικνύουν ότι οι διψήφιοι κλάδοι της ελληνικής παραγωγής που εντοπίζονται με συγκριτικά πλεονεκτήματα υπερβαίνουν τους κλάδους που είναι καθαρά εξαγωγικοί, γεγονός που αποτελεί ιδιαίτερα θετική ένδειξη για τις προοπτικές των ελληνικών εξαγωγών. Συνεπώς, υπάρχουν ισχυρές εμπειρικές ενδείξεις για μελλοντικά υψηλές εξαγωγικές επιδόσεις. Η επίτευξη αυτών θα εξαρτηθεί από τις κατάλληλες πολιτικές εμπορίου, τις στοχευμένες δράσεις για την προώθηση των εξαγωγών και την ενίσχυση και στήριξη των κλάδων με συγκριτικά πλεονεκτήματα.

4.2.2.2. Ισοζύγιο υπηρεσιών

Το αποτέλεσμα του ισοζυγίου υπηρεσιών (ΙΥ) ήταν θετικό κατά τη διάρκεια της περιόδου 2009-2023 και η συνεισφορά του κρίσιμη για τον περιορισμό του ελλείμματος του ΙΤΣ. Το μέσο ετήσιο πλεόνασμα του ΙΥ ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 8,42%, ενώ, σε απόλυτα μεγέθη, έφτασε τα 14,16 δισ. ευρώ. Το υψηλότερο πλεόνασμά του σημειώθηκε το 2014, προσεγγίζοντας το 11,08% του ΑΕΠ (βλέπε Πίνακα 4.2.1) ή διαφορετικά τα 15,9 δισ. ευρώ (βλέπε Διάγραμμα 4.2.4). Το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών ανήλθε στο

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.2.4
Εξέλιξη του ισοζυγίου υπηρεσιών

10,38% του ΑΕΠ για το 2023, παρουσιάζοντας οριακή αύξηση της τάξης του 2,57%, σε σχέση με το 2022. Σε απόλυτα μεγέθη, το πλεόνασμα έφτασε τα 21,88 δισ. ευρώ το 2023, καταγράφοντας την καλύτερη επίδοση διαχρονικά (βλέπε Διάγραμμα 4.2.4).

Το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών προέρχεται διαχρονικά κυρίως από τις ταξιδιωτικές και μεταφορικές υπηρεσίες. Οι ταξιδιωτικές υπηρεσίες είναι αυτές που κυρίως οδηγούν στη βελτίωση του ισοζυγίου – τη διετία 2022-23 οι καθαρές ταξιδιωτικές υπηρεσίες έχουν επανέλθει στα επίπεδα προ πανδημίας (βλέπε Πίνακα 4.2.2). Αναλυτικότερα, παρατηρούμε ότι, ως ποσοστό του ΑΕΠ, οι καθαρές ταξιδιωτικές υπηρεσίες για το 2023 ανήλθαν στο 8,62% του ΑΕΠ, ενώ για το 2022 ήταν στο 8,22% του ΑΕΠ. Σε απόλυτα μεγέθη, το πλεόνασμα του ισοζυγίου ταξιδιωτικών υπηρεσιών το 2023 παρουσίασε μία αύξηση της τάξεως του 15,30% ως προς το 2022, και διαμορφώθηκε στο 18,16 δισ. ευρώ.

Όσον αφορά τα έσοδα από μεταφορικές υπηρεσίες, αυτά μειώθηκαν οριακά, λόγω των διαταραχών στις

θαλάσσιες οδούς μεταφοράς εμπορευμάτων. Αναλυτικότερα, όπως παρατηρούμε από τον Πίνακα 4.2.2, οι καθαρές εισπράξεις από μεταφορικές υπηρεσίες ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκαν στο 1,54% για το 2023, σε σχέση με 2% το 2022. Σε απόλυτα μεγέθη, για το 2023 διαμορφώθηκαν στα 3,25 δισ. ευρώ, ενώ το 2022 ήταν 3,82 δισ. ευρώ.

4.2.3. Συμπεράσματα

- Οι πρόσφατες εξελίξεις δείχνουν μικρή βελτίωση το 2024 για το παγκόσμιο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών. Ταυτόχρονα, η προοπτική του εμπορίου περιβάλλεται ακόμη από σημαντικούς κινδύνους και αβεβαιότητες, οι οποίες κλίνουν κυρίως προς την αρνητική πλευρά λόγω των εκκλήσεων για προστατευτισμό, των συνεχών εμπορικών εντάσεων και της αυξανόμενης πολιτικής αβεβαιότητας.
- Η διαχρονική πορεία του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) χαρακτηρίζεται από συνεχή και έντονα ελλείμματα. Η κύρια αιτία αυτής της αρ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.2 Ισοζύγιο υπηρεσιών: Καθαρές εισπράξεις

Έτη	Ταξιδιωτικές υπηρεσίες		Ισοζύγιο υπηρεσιών μεταφοράς	
	Σε δισ. ευρώ	Ως % του ΑΕΠ	Σε δισ. ευρώ	Ως % του ΑΕΠ
2009	7,98	3,44	5,56	2,40
2010	7,46	3,32	6,32	2,82
2011	8,24	4,09	6,04	3,00
2012	8,60	4,55	5,90	3,12
2013	10,32	5,62	5,56	3,03
2014	11,32	6,26	6,85	3,79
2015	12,09	6,83	4,29	2,42
2016	11,20	6,38	4,59	2,61
2017	12,73	7,21	4,95	2,81
2018	13,89	7,73	5,59	3,11
2019	15,43	8,44	5,93	3,24
2020	3,53	2,12	3,94	2,37
2021	9,39	5,25	3,65	2,04
2022	15,75	8,22	3,82	2,00
2023	18,16	8,62	3,25	1,54

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΛΣΤΑΤ.

νητικής εικόνας του ΙΤΣ είναι το ισοζύγιο αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία, το οποίο αποτελεί δομικό πρόβλημα του ΙΤΣ. Αντίθετα, το ισοζύγιο υπηρεσιών αποτελεί θετική συνιστώσα, που βελτιώνει την εικόνα του ΙΤΣ.

- Ανησυχητικό για την ελληνική οικονομία είναι το γεγονός ότι η εικόνα του ΙΤΣ είναι παρόμοια με αυτή της περιόδου πριν τη βαθιά ύφεση. Ειδικότερα οι εισαγωγές αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία είναι και αυτές σε επίπεδα προ κρίσης.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and 'Revealed' Comparative Advantage. *Manchester School of Economic and Social Studies*, 33 (2): 99-123.

Balassa, B. and Noland, M. (1989). "Revealed" Comparative Advantage in Japan and the USA. *Journal of International Economic Integration*, 4 (2), 8-22.

Konstantakopoulou, I. (2016). New evidence on the export-led-growth hypothesis in the Southern Euro-zone countries (1960-2014). *Economics Bulletin*, 36(1), 429-439.

Konstantakopoulou, I. and Tsionas, M.G. (2024). Identifying Export Opportunities: Empirical Evidence from the Southern Euro Area Countries. *Open Economies Review*, 2024, 35, 47-70.

Konstantakopoulou, I. and Tsionas, M. (2019). Measuring comparative advantages in the Euro Area. *Economic Modelling*, 76, 260-269.

Konstantakopoulou, I. and Tsionas, E.G. (2017). The long-run causal relationship between exports and economic growth in the euro area. *Applied Economics Letters*, 24 (8), 536-539.

Ελληνική

Κωνσταντακοπούλου, Ι. (2015). *Ανάλυση του Ελληνικού Εξωτερικού Εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014*. Μελέτες ΚΕΠΕ αρ. 76. Αθήνα: ΚΕΠΕ.

Κωνσταντακοπούλου, Ι., Μαγδαληνός, Τ. και Σκίτζη, Γ. (2019). *Διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης*. Μελέτες ΚΕΠΕ αρ. 80. Αθήνα: ΚΕΠΕ.

Πρόσφατες Μελέτες και Εκθέσεις που έχουν εκδοθεί από το ΚΕΠΕ

ΜΕΛΕΤΕΣ

- No 84 Κ. Λοΐζου, *Οι διαστάσεις του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων και η ελληνική περίπτωση κατά την περίοδο 2002Q4-2019Q1*. Αθήνα, 2022.
- No 83 Ε. Αθανασίου, Α. Κώτση και Ε. Ι. Νίτση, *Εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας: Επιδόσεις, εξειδίκευση και διαφοροποίηση*. Αθήνα, 2022.
- No 82 Τ. Tsekeris and S. Papaioannou, *Agglomeration economies and productivity in the EU regions*. Athens 2021.
- No 81 Αικ. Τσούμα, Ι. Κουντούρη, Φ. Οικονόμου, Γ. Παναγόπουλου και Γ. Σκίντζη, *Ειδικοί φόροι κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα και τα αλκοολούχα ποτά στην Ελλάδα: Έσοδα και ελαστικότητες*. Αθήνα, 2020.
- No 80 Ι. Κωνσταντακοπούλου, Τ. Μαγδαληνού και Γ. Σκίντζη, *Διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης*. Αθήνα, 2019.
- No 79 Φ. Οικονόμου, Χ. Τριαντόπουλου, *Οικονομική κρίση και καταθέσεις: Ελλάδα και Νότιος Ευρώπη*. Αθήνα, 2018.
- No 78 S. Papaioannou, T. Tsekeris and Ch. Tassis, *Regional and sectoral efficiency of the Greek economy: Measurement and determinants*. Athens, 2017.
- No 77 Ι. Rezioti, *Non-linear adjustment in the Greek milk market*. Athens, 2016.
- No 76 Ι. Κωνσταντακοπούλου, *Ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014*. Αθήνα, 2015.
- No 75 Τζ. Καβουνίδη, Ι. Χολέζα, *Οι διαδρομές των νέων μεταναστευτικής προέλευσης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας*. Αθήνα, 2013.
- No 74 Σ. Παπαϊωάννου, *Οικονομική μεγέθυνση στην Ελλάδα: Τάσεις και μεσοπρόθεσμες προοπτικές*. Αθήνα, 2013.
- No 73 Ε. Α. Kaditi, *Analysis of the Greek food supply chain*. Athens, 2012.
- No 72 Θ. Π. Λιανού, Τ. Καβουνίδη, *Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα*. Αθήνα, 2012.
- No 71 Α. Koutroulis, *Finance and economic growth: The case of Greece 1960-2005*. Athens, 2011.
- No 70 Τ. Tsekeris, *Travel consumption and market competition in Greece*. Athens, 2010.
- No 69 Ι. Ρεζίτη, *Η διαδικασία μετακύλισης τιμής στον ελληνικό αγροδιατροφικό τομέα: Η περίπτωση των οπωροκηπευτικών*. Αθήνα, 2010.
- No 68 Κ. Αθανασούλη, *Η επαγγελματική μετάβαση των πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών*. Αθήνα, 2010.
- No 67 Κ. Ευστρατόγλου, *Αξιολόγηση της επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων στην Ελλάδα*. Αθήνα, 2009.
- No 66 Ρ. Ι. Κ. Prodromidis, *The spatial distribution of male and female employment and unemployment in Greece*. Athens, 2008.
- No 65 Γ. Παναγόπουλου, *Βασιλεία II: Περιγραφή και Συνέπειες για το Τραπεζικό Σύστημα*. Αθήνα, 2008.
- No 64 Μ. G. Arghyrou, *The effects of the accession of Greece to the EMU: Initial estimates and future prospects*. Athens, 2006.
- No 63 Ρ. Ι. Κ. Prodromidis, *A regional analysis of declared incomes in Greece*. Athens, 2006.
- No 62 Σ. Σπαθή, *Σύγκριση των αεροπορικών και ακτοπλοϊκών μεταφορών στις γραμμές εσωτερικού. Οικονομική εκτίμηση της ζήτησης*. Αθήνα, 2005.

- No 61 Κ. Ν. Κανελλόπουλου σε συνεργασία Π. Παπακωνσταντίνου, *Οικονομικές διαστάσεις της κατάρτισης ενηλίκων*. Αθήνα, 2005.
- No 60 Θ. Τερροβίτη, *Παραγωγή και χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην Ελλάδα: Σημασία και επιπτώσεις*. Αθήνα, 2005.
- No 59 Αν. Λαμπροπούλου, *Η ελληνική γεωργία στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον*. Αθήνα, 2005.
- No 58 Μ. Παποπούλου, *Technological change and corporate strategy in the Greek banking industry*. Athens, 2005.
- No 57 Σ. Χανδρινού, σε συνεργασία Κ. Αλτίνογλου και Α. Πεπέ, *Εξέλιξη των ΜΜΕ στη χώρα μας: Εκτίμηση και σύγκριση της αποδοτικότητας και ευελιξίας των ΜΜΕ και των μεγάλων μεταποιητικών παραγωγικών μονάδων*. Αθήνα, 2005.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

- No 83 *Βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων στην Ελλάδα*, των Ε. Αθανασίου και Α. Κώτση. Αθήνα, 2022.
- No 82 *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ*, του Β. Μισσού. Αθήνα, 2021.
- No 81 *Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και ηλεκτρονικό εμπόριο στην Ελλάδα*, των Α. Κοντόλαιμου, Ε. Κόρρα και Γ. Σκίντζη. Αθήνα, 2021.
- No 80 *Ελληνική μεταποίηση: Εξελίξεις, προοπτικές και προκλήσεις πολιτικής*, των Α. Κουτρούλη (συντονιστή), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Α. Κώτση και Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2018.
- No 79 *Εξελίξεις και προοπτικές της ναυπηγικής βιομηχανίας*, των Ε. Αθανασίου και Α. Κουτρούλη. Αθήνα, 2018.
- No 78 *Αξιολόγηση επιλεγμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που αφορούν στον ανταγωνισμό και οι επιπτώσεις τους σε βασικά οικονομικά μεγέθη*, των Ρ. Καραγιάννη, Α. Κώτση (συντονιστριών), Ε. Αθανασίου, Ε.Ι. Νίτση, Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2017.
- No 77 *Ο πολιτισμικός και ο θρησκευτικός τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος*, των Ν. Βαγιονή και Σ. Σκούλτσου. Αθήνα, 2016.
- No 76 *The emigration of Greeks and diaspora engagement policies for economic development*, by J. Cavouridis. Athens, 2016.
- No 75 *General Government Spending Review, 2013-2016: An analysis framework for Future Spending Reviews in Greece*, by Y. Monogios, E. I. Nitsi (coordinators), J. N. Anastassakou, I. Cholezas, N. C. Kanellopoulos, R. Karagiannis, I. Konstantakopoulou, V. Lychnaras and Th. Tsekeris. Athens, 2016.
- No 74 *Εμπορευματικές μεταφορές και ανάπτυξη διεθνών εφοδιαστικών κόμβων στην Ελλάδα*, του Θ. Τσέκερη. Αθήνα, 2016.
- No 73 *Αποτίμηση της απελευθέρωσης σε είκοσι επιλεγμένα επαγγέλματα*, των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2016.
- No 72 *Προτάσεις για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα*, του Β. Καφούρου. Αθήνα, 2015.
- No 71 *Βαθμός απελευθέρωσης των επαγγελματιών και αναμενόμενες επιπτώσεις*, των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη, Σ. Παπαϊωάννου και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2015.
- No 70 *The economies of the Western Balkans: Transition, growth and prospects for EU Accession*, by R. Panagiotou. Athens, 2012.
- No 69 *Η εξίσωση των ορίων συνταξιοδότησης των γυναικών προς τα αντίστοιχα των ανδρών: Σημασία και επιπτώσεις*, των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού, Α. Κώτση. Αθήνα, 2012.
- No 68 *Αεροπορικές μεταφορές και αεροδρόμια στην Ελλάδα: Σύγχρονες εξελίξεις, οικονομική σημασία και αποδοτικότητα*, των Θ. Τσέκερη και Κ. Βογιατζόγλου. Αθήνα, 2011.

- No 67 *Συνθήκες αγοράς και ανταγωνισμός στην ελληνική οικονομία*, Μελετητικής Ομάδας ΚΕΠΕ, επιμέλεια Κ. Κανελλόπουλος. Αθήνα, 2011.
- No 66 *Ξενοδοχεία πολυτελείας στην Ελλάδα: Δυναμική και αναπτυξιακές δυνατότητες*, των Ν. Βαγιονή, Ε. Κασμάτη, Β. Καφούρου. Αθήνα, 2011.
- No 65 *Αγορά εργασίας: Εξελίξεις και αρχές πολιτικής*, των Κ.Ν. Κανελλόπουλου, Κ. Αθανασούλη, Κ. Ευστρατόγλου, Γ. Παναγόπουλου, Π. Παπακωνσταντίνου, Π.Κ. Προδρομίδη. Αθήνα, 2010.
- No 64 *Μισθός, συντάξιμος χρόνος και συνθήκες εργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα*, των Κ.Ν. Κανελλόπουλου και Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2010.
- No 63 *Μεταφορές και Οικονομία: Συμβολή, τάσεις και προοπτικές στην Ελλάδα με έμφαση στις χερσαίες μεταφορές*, των Θ. Τσέκερη και Αικ. Τσούμα. Αθήνα, 2010.
- No 62 *Η Ελληνική Εμπορική Ναυτιλία*, των Σ. Σπαθή, Σ. Καραγιάννη, Ν. Γεωργικόπουλου. Αθήνα, 2010.
- No 61 *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα*, του Η. Πούπου. Αθήνα, 2010.
- No 60 *Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα*, των Ε. Καδίτη και Ε. Νίτση. Αθήνα, 2010.
- No 59 *Size, profile and labour market analysis of immigration in Greece*, by K. Kanellopoulos, M. Gregou and A. Petralias. Athens, 2009.
- No 58 *Η εξέλιξη και προβληματισμός για την βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος*, της Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2009.
- No 57 *Οικονομική και δημογραφική βιωσιμότητα του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος*, των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού και Α. Κώτση. Αθήνα, 2009.
- No 56 *Πολυμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις: Εμπόριο υπηρεσιών*, του Β. Νότη. Αθήνα, 2008.
- No 55 *FYROM's transition: From Yugoslavia to the European Union?*, by R. Panagiotou. Athens, 2008.
- No 54 *Αναπτυξιακή διαδικασία και μακροχρονιότερες εξελίξεις στην οικονομική συμπεριφορά και στις οικονομικές συνθήκες*, του Λ. Αθανασίου. Αθήνα, 2007.
- No 53 *Τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και τη Μεσόγειο: Μια συγκριτική ανάλυση*, των Ν. Βαγιονή και Β. Καφούρου. Αθήνα, 2007.
- No 52 *Χρηματοδότηση και ασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων*, του Κλ. Β. Ευστρατόγλου. Αθήνα, 2007.
- No 51 *Ο ενεργειακός τομέας στην Ελλάδα: Τάσεις και προοπτικές*, του Νικηφ. Μανωλά. Αθήνα, 2007.
- No 50 *Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στην ΕΕ-15 και δυνατότητες εφαρμογής του στην Ελλάδα*, των Αθ. Θ. Μπαλφούσια και Κ. Ν. Κωτσή. Αθήνα, 2007.
- No 49 *Αγροτικό εμπόριο Ελλάδας-Βαλκανικών χωρών: Συγκριτικό πλεονέκτημα και ανταγωνιστικότητα*, του Π. Παρασκευαΐδη. Αθήνα, 2006.
- No 48 *Η επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές*, του Κ. Κάρμα. Αθήνα, 2006.
- No 47 *Μέθοδοι και στρατηγικές αναδιάρθρωσης και ιδιωτικοποίησης του σιδηροδρόμου και των λιμένων Πειραιώς και Θεσσαλονίκης*, του Δ. Θ. Αθανασακόπουλου. Αθήνα, 2006.
- No 46 *Η ελληνική γεωργία ενώπιον των νέων συνθηκών και θεσμικού πλαισίου*, της Κ. Παχάκη, σε συνεργασία Π. Τονικίδου. Αθήνα, 2006.
- No 45 *Europe and the international economic environment in 2005: Recent developments and outlook*, by S. Savva-Balfoussia, E. Athanassiou, S. Karagiannis and A. Tsouma. Athens, 2006.
- No 44 *Ο συστημικός μετασχηματισμός των βαλκανικών χωρών και οι εξελίξεις στις οικονομικές ανταλλαγές με την Ελλάδα*, των Ν. Βαγιονή, Β. Καφούρου και Ε. Παναγιώτου. Αθήνα, 2005.
- No 43 *Εξελίξεις στην αγορά κατοικιών*, της Στ. Χειμωνίτη-Τερροβίτη. Αθήνα, 2005.